

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯСТУСА

ПІНЧУК РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри теорії та
історії держави і права та
адміністративного права,
к.ю.н., доцент

_____ А.Є. Краковська
«_____» _____ 2020р.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Спеціальність 081 Право

Магістерська робота

Керівник:

Письменна О.П., доцент
кафедри теорії та історії держави
і права та адміністративного права,
к.ю.н., доцент

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Керівник: Письменна О.П.

доцент кафедри теорії та історії держави
і права та адміністративного права,

к.ю.н., доцент

«___» _____ 2020 р.

МАГІСТЕРСЬКЕ ЗАВДАННЯ

здобувача освіти 1 курсу СО «Магістр» групи «А»,
заочного відділення спеціальності «Право»

Пінчука Романа Сергійовича

1. Тема роботи: Адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців.

2. Строк надання студентом роботи керівнику: 21 листопада 2020р.

3. Вихідні дані до роботи: наукова література, нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, практика застосування законодавства щодо адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців, статистичні дані.

4. Робота виконується на базі: кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права Донецького національного університету імені Василя Стуса.

5. Результати дослідження: обґрунтування положень щодо удосконалення чинного законодавства України з'ясувати особливості адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту військовослужбовців, розробка рекомендацій щодо реалізації адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту військовослужбовців.

6. Область застосування результатів роботи: наукова діяльність, законотворча діяльність, практична діяльність.

Тема магістерської роботи зареєстрована наказом № 04/08 від 09.01.2020р.

Ст. лаборант кафедри _____

О.С. Сулімова

УЗГОДЖЕНО:

«___» _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

теорії та історії держави

і права та адміністративного права,

к.ю.н., доцент

_____ А.Є. Краковська

АНОТАЦІЯ

Пінчук Р.С. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців. Магістерська робота. Кафедра теорії та історії держави і права та адміністративного права юридичного факультету, Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2020 р.

В магістерській роботі конкретизовані положення про адміністративно – правове регулювання соціального захисту військовослужбовців. Вироблено ряд конкретних пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення законодавства України у сфері адміністративно – правове регулювання соціального захисту військовослужбовців.

Ключові слова: соціальний захист військовослужбовців, соціальна політика, система забезпечення соціальних гарантій, соціально-правовий захист, військовослужбовці, Збройні сили України, антитерористична операція, операція Об'єднаних сил, учасник бойових дій.

Бібліограф.: 102 найм.

SUMMARY

Pinchuk R.S. Administrative and Legal Regulation of Military Personnel Social Protection. The Master's Thesis. Commercial law department of Law Faculty, Vasyl' Stus Donetsk National University Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2020 p.

The master 's thesis specifies the provisions on administrative and legal regulation of social protection of servicemen. A number of specific proposals and recommendations for improving the legislation of Ukraine in the field of administrative and legal regulation of social protection of servicemen have been developed.

Key words: social protection of servicemen, social policy, system of providing social guarantees, social and legal protection, servicemen, Armed Forces of Ukraine, anti-terrorist operation, Joint Forces operation, participant in hostilities.

Bibliography: 102 items.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО - ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	12
1.1. Генезис дослідження феномену правового регулювання соціального захисту військовослужбовців у вітчизняній та зарубіжній адміністративно-правовій доктрині.....	12
1.2. Принципи та сутність адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців	27
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	32
2.1. Законодавство України з питань адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців	32
2.2. Адміністративна практика соціального захисту військовослужбовців в суді.....	61
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	98
3.1 Міжнародні стандарти і зарубіжний досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців.....	98
3.2 Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту військовослужбовців	134
ВИСНОВКИ.....	137
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ.....	141
ДОДАТКИ.....	153

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

АТО	Антитерористична операція
ВАСУ	Вищий адміністративний суд України
ВС	Верховний Суд
ВРУ	Верховна Рада України
ВЛК	Військово-лікарська комісія
ЗСУ	Збройні Сили України
КМУ	Кабінет Міністрів України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
КАСУ	Кодекс адміністративного судочинства України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
МОУ	Міністерство оборони України
МОУ	Міністерство охорони здоров'я України
НАТО	Північноатлантичний альянс
ОГД	одноразова грошова допомога
РНБОУ	Рада національної безпеки і оборони України
СБУ	Служба безпеки України
ТСК	Тимчасова спеціальна комісія
УБД	учасник бойових дій

ВСТУП

Конституція України встановлює, що держава забезпечує соціальний захист громадян та членів їхніх сімей, які перебувають на військовій службі в Збройних Силах України, а чинні нормативно-правові акти про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей визначають систему і зміст соціального захисту військовослужбовців, проте держава на даному етапі не може забезпечити ефективного і реального соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. В умовах гібридної агресії проти України істотного значення для забезпечення безпеки та обороноздатності держави набуває не тільки наявність достатньої кількості озброєних формувань, а й належний соціальний захист військовослужбовців, що є елементом обороноздатності. Проте адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців наразі залишається досить неоднозначним, фрагментарним і неузгодженим, а процес його формування має здебільшого безсистемний і непослідовний характер, стосуючись переважно лише окремих аспектів його організації, без урахування потреб військовослужбовців і досвіду зарубіжних країн. Так, нині все ще остаточно не отримала належного законодавчого регламентування чітка система соціального захисту складу Збройних Сил України, процедура для отримання грошових виплат, земельних ділянок, житла або кредитів на житло, санітарно-курортного забезпечення.

Фундаментальною та основоположною базою дослідження є праці із загальної проблематики публічного адміністрування, з теорії правового регулювання забезпечення і соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України, різних процесуальних та матеріальних галузей права, створені відомими вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як: В.І. Алещенко, В.М. Бондар, О.С. Бухтіяров, О.С. Верба, І.П. Дацюк, В.І. Кириленко, С.С. Корольов, І.В. Матюрін, А.Л. Папікян, С.П. Пасіка, В.Й. Пашинський, Ю.О. Прудов, О.П. Сайнецький, А.М. Синиця, О.І. Шкуропацький, та іншими науковцями.

Тому є потреба в дослідженні проблеми адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців яка стосується життєвих інтересів військовослужбовців, набуваючи в умовах реформування системи соціального захисту військовослужбовців полягає у тому, щоб на підставі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел визначити сутність адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців, окреслити проблеми його нормативного визначення, сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері і практики його застосування.

Мета дослідження – полягає у тому, щоб на підставі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел визначити сутність адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців, окреслити проблеми його нормативного визначення, сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері і практики його застосування. Для досягнення вказаної мети в магістерській роботі поставлено й вирішено такі завдання:

- окреслити генезис дослідження проблем адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців у вітчизняній правовій доктрині;

- встановити принципи та сутність адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців;

- уточнити особливості законодавства України з питань адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців;

- конкретизувати узагальнення адміністративної практики соціального захисту військовослужбовців в суді;

- аргументувати необхідність гармонізації міжнародних стандартів в сфері соціального захисту військовослужбовців до національного законодавства;

- обґрунтувати напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту військовослужбовців.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі адміністративно-правового регулювання забезпечення соціального захисту військовослужбовців.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців.

Методи дослідження: Методологічною основою дослідження є сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. У ході дослідження використовувалися: діалектичний метод - для з'ясування сутності відносин, що виникають у процесі адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України, обґрунтування основних понять, дослідження правових явищ у контексті їх розвитку та взаємозв'язку; структурно-системний метод - для характеристики особливостей адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України в частині охорони здоров'я; аналітико - синтетичний метод - для аналізу наукових і нормативних джерел, встановлення їх особливостей і значення в регламентуванні відносин у сфері соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України; порівняльно - правовий метод - для порівняльного аналізу норм права України та міжнародних стандартів у сфері соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України. За допомогою формально-юридичного методу досліджувалися положення нормативно-правових актів, які регулюють відносини в цій сфері.

Нормативну основу роботи становить чинне законодавство України з питань адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України. Для розроблення пропозицій з удосконалення законодавства України з питань адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України використано законодавство країн-членів Організації з безпеки та співробітництва в Європі.

Теоретичну та емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, наукові праці в галузі адміністративного права, соціального захисту, загальної теорії держави і права, інших галузевих правових наук.

Положення, що виносяться на захист: визначається тим, що робота є комплексним науковим дослідженням проблематики адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців.

У результаті проведеного дослідження проаналізовано низка положень і зроблені висновки. Зокрема:

- визначено генезис дослідження проблем адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців у вітчизняній правовій доктрині, визначити її етапи із формулюванням специфічних рис кожного;
- сформульовано принципи та сутність адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців;
- здійснено характеристику особливостей законодавства України з питань адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців;
- конкретизовано узагальнення адміністративної практики соціального захисту військовослужбовців в суді;
- аргументовано необхідність гармонізації міжнародних стандартів в сфері соціального захисту військовослужбовців до національного законодавства;
- внесено пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту військовослужбовців.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності - для подальшого розроблення проблем адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців;
- правозастосовчій діяльності - для вдосконалення реалізації механізму соціального захисту військовослужбовців;

– навчальному процесі - в юридичних та інших вищих навчальних закладах.

Підсумки дослідження проблеми, одержали узагальнення і висновки які було оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції: «Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи» (м. Одеса, 29 травня 2020 року).

Під час написання магістерської роботи було підготовлено 4 адміністративні позови щодо захисту прав військовослужбовців та ветеранів війни-учасників бойових дій, підготовлені в різні організації, підприємства, органи влади та місцевого самоврядування запити для підтвердження періодів проходження військової служби, фінансового забезпечення (виплат) та інших соціальних гарантій. Прийнято особисто участь в 3 судових слуханнях, які відбулися в Вінницькому окружному адміністративному суді.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження викладено у наступних публікаціях:

Р.Пінчук, О.Письменна. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Вип. 83 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса: Гельветика, 2019. С. 175-183;

Р.Пінчук, О.Письменна. Покращення соціального і правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України, як запорука формування професійного війська. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. № 60. С. 83-89;

Р.Пінчук. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців. Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29 травня 2020 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 123 – 126;

Пінчук Р.С., Письменна О.П. Теоретичні та практичні аспекти реформування військової юстиції. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні

читання – 2020» (м. Вінниця, 2020 р.) с. 49-53.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, котрі поділені на 6 підрозділів, висновків та списку використаних посилань, що містить 102 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИКО - ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Генезис дослідження феномену правового регулювання соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України у вітчизняній та зарубіжній адміністративно-правовій доктрині

З проголошенням незалежності України та початком створення власних Збройних сил постало питання щодо гідного їх соціального забезпечення. Воно мало бути не тільки не гіршим за радянське, а у багатьох аспектах навіть кращим та більше відповідати сучасним вимогам.

Одним із основних нормативно-правових актів України, який закріплював основи соціального і правового захисту військовослужбовців, став Закон України від 20.12.1991 року «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1].

Процеси подальшого становлення та удосконалення ЗСУ мали нерозривно відбуватися з чітким визначенням нових напрямів розвитку соціального забезпечення військовослужбовців, членів їх сімей, військових пенсіонерів, ветеранів та учасників війни. Основне завдання створення системи регулювання соціальних гарантій військовослужбовців і членів їх сімей полягали в повному забезпеченні їх відповідними правами, наданні різних видів матеріального і грошового забезпечення, нарахування пенсій, гарантій та пільг.

У 1991 р. було створено міждержавне об'єднання Співдружність Незалежних Держав (СНД), в яке увійшли колишні республіки Радянського Союзу, в тому числі і Україна. Після набуття республіками суверенітету вони почали створювати власні Збройні сили, які потребували не тільки гідного забезпечення у військовій сфері, а також в соціальній. Таким чином, для врегулювання цих питань потрібно було на міждержавному рівні здійснювати

заходи щодо правового і соціального захисту військовослужбовців, а також осіб, звільнених з військової служби та членів їх сімей. Потрібно було враховувати також права військовослужбовців перевестися для проходження військової служби, або звільнитися в запас (відставку) із однієї держави Співдружності в іншу.

14 лютого 1992 р. в м. Мінську була прийнята Угода між державами-учасниками Співдружності Незалежних Держав про соціальні і правові гарантії військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей [2]. Окрім України вона була підписана представниками Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Молдови та Узбекистану.

Цією угодою встановлювалося, що за військовослужбовцями, особами, які звільнені з військової служби й проживають на території держав-членів співдружності та членами їхніх сімей, зберігався рівень прав та пільг, які були встановлені раніше законами та іншими нормативними актами колишнього СРСР. Згідно з угодою, держави-учасники Співдружності були вправі вживати заходи щодо посилення соціального захисту військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби та членів їх сімей.

При цьому обмеження вказаних прав та пільг військовослужбовців, осіб звільнених із військової служби, членів їхніх сімей державами-учасниками СНД в односторонньому порядку не допускалося. На підставі Угоди, держави Співдружності власним законодавством, зобов'язувалися встановити та забезпечити всю повноту політичних, соціально-економічних та особистих прав і свобод військовослужбовців, осіб, звільнених із військової служби, і членів їхніх сімей відповідно до норм міжнародного права. Зокрема, це право збереження громадянства держави, яке вони мали до призову або вступу на військову службу. Також мало бути встановленим право власності, гарантії щодо проживання в приміщеннях, що були займані та забезпечення ними тих, хто не має житла, право на пенсійне забезпечення.

Військовослужбовцям, звільненим із військової служби та членам їхніх сімей, держав-членів Співдружності, було надано право, при перетинанні Державного кордону держави Співдружності, провозити особисте майно без збирання мита, податку, інших оплат, право отримувати освіту у вищих, середніх та середньо-спеціальних навчальних закладах держав Співдружності та користуватися дошкільними та дитячими закладами. Цією Угодою встановлювалися гарантії щодо медичного обслуговування, працевлаштування в державні органи, підприємства й організації та приймання громадянства держави перебування, чи вибирати інше після звільнення з військової служби. Крім того, держави-учасники Співдружності взяли на себе зобов'язання в 1992 році розробити та прийняти взаємоузгоджені законодавчі акти про соціальний захист військовослужбовців, осіб, звільнених із військової служби й членів їх сімей.

До прийняття власних Законів про соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей та закону щодо пенсійного забезпечення військовослужбовців продовжували діяти відповідні норми закону СРСР.

У 1992 р. такі нормативні акти були розроблені та прийняті. При цьому Україна надала військовослужбовцям власних Збройних сил усі гарантії. Що були визначені вищенаведеною Угодою та продовжувала розширення їхніх видів.

Державою також здійснювалися заходи щодо стимулювання довгострокової сумлінної служби як посилення соціального захисту військовослужбовців військових формувань, створених відповідно до законодавства України.

Так у проєкті Закону України «Про статус ветеранів військової служби, гарантії їх соціального захисту» пропонувалося встановити пільги ветеранам ЗСУ. Доречно навести основні положення цього нормативного документу: Кабінету Міністрів України підготувати та до 31 грудня 1994 року внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про статус ветеранів військової служби».

Установити, щодо законодавчого визначення:

- ветеранами військової служби визнаються військовослужбовці ЗСУ..., які мають вислугу на військовій службі 25 років і більше;
- ветеранам військової служби надаються такі пільги:
- користування після звільнення з військової служби поліклініками (госпіталями), до яких вони були прикріплені;
- переважне право на забезпечення санаторно-курортним лікуванням;
- 50 % знижка плати за жилу площу в межах норм, передбачених законодавством, комунальні послуги (водопостачання, газ, електроенергію та інші послуги);
- право на першочерговий вступ до житлово-будівельного (житлового) кооперативу або одержання земельної ділянки для індивідуального житлового будівництва в населених пунктах, обраних ними у встановленому порядку для проживання;
- першочерговий відпуск місцевих будівельних матеріалів на будівництво індивідуальних жилих будинків і капітальний ремонт житла. Ухвалення головою держави нормативного акту, який надає суттєві соціальні гарантії військовим ветеранам виявився необхідним та доречним.

Насамперед, слід зазначити, що в першій половині 1990-х рр. зі ЗСУ звільнялася значна кількість осіб через низький рівень матеріального та соціального забезпечення. Переважна частина цього особового складу була з числа військовослужбовців, які мали значний строк вислуги, тобто значно більше 20 років.

Проте саме ці особи мали необхідний досвід, знання та навички, збережені з часів існування Збройних сил СРСР, які могли б реально допомогти розбудові дієздатних ЗСУ та передати цей досвід майбутньому поколінню військовослужбовців саме незалежної України. Тому соціальні гарантії, які одержали військові ветерани завдяки наведеному вище законодавчому акту були певним стимулом продовжувати проходження військової служби, підтримуючи при цьому необхідний якісний рівень. Видання цього правового

документа свідчило про подальший розвиток сфери соціального захисту військовослужбовців та її певного удосконалення.

У квітні 1996 р. Кабінетом Міністрів України були затверджені додаткові види грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ. Це були надбавки до основного виду грошового забезпечення у вигляді процентних сум від основних окладів військовослужбовців, вони поділялися на щомісячні та одноразові виплати.

До того ж, позбавлення військовослужбовця за певні порушення цієї грошової винагороди слугувало заходом дисциплінарного впливу на нього, що певним чином сприяло підвищенню військової дисципліни та зміцненню правопорядку в Збройних силах [3, с. 106].

Достатньо вагомий внесок щодо посилення соціального становища військовослужбовців ЗСУ був здійснений державою в жовтні 1996 р. для усіх категорій військовослужбовців.

Указом Президента України № 923 від 4 жовтня 1996 р. «Про грошове забезпечення військовослужбовців» були введені нові підвищені розміри окладів за військовим званням та посадові оклади за основними типовими посадами військовослужбовців. Для фінансування додаткових витрат, пов'язаних із підвищенням грошового забезпечення, керівництво країни мало здійснити додаткові заходи, спрямовані на скорочення чисельності військовослужбовців. Нарахування грошового забезпечення здійснювалося згідно з відповідними схемами, які містили розміри окладів військовослужбовців за військовим званням, оклади за основними типовими посадами, надбавки до цих окладів за вислугу років.

У середньому розмір грошового утримання військовослужбовців був збільшений удвічі, що дозволяло стверджувати про дійсно реальний державний захід щодо покращення соціального становища військовослужбовців.

18 вересня 1997 р. Верховною Радою України були внесені зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Доречно навести ці положення Закону:

«Верховна рада України постановляє:

Внести зміни до п. 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», виклавши його в такій редакції:

«Військовослужбовцям та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули, померли, пропали без вісті або стали інвалідами при проходженні військової служби, надається 50 % знижка плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги) у жилих будинках усіх форм власності, у межах норм, передбачених чинним законодавством».

Таким чином, питання щодо надання пільг стосовно знижки за оплату комунальних послуг було закріплене на законодавчому рівні. Позитивним чинником були зміни в тому, що такі знижки надавалися в будинках усіх форм власності, адже раніше пільги надавалися тільки в будинках державного житлового фонду.

Проте в умовах ринкової економіки все більше жилих приміщень переходили в приватну власність. Тому військовослужбовці, які були змушені наймати житло в приватних будинках через відсутність власного, раніше не користувалися відповідними пільгами зі знижками за сплату комунальних послуг. Законодавчі новації зі сфери соціального захисту військовослужбовців усунули цю несправедливість.

17 лютого 2000 року був прийнятий Закон України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 13, ст.102), який мав наступний зміст:

«З метою економії бюджетних коштів Верховна Рада України постановляє:

Призупинити дію частини 2 статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» в частині одержання військовослужбовцями продовольчих пайків або за їх бажанням грошової компенсації замість них та замість речового майна (за винятком військовослужбовців Міністерства оборони України, Служби безпеки України,

Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони та Головного управління внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, що використовують цивільний одяг, який зашифровує особу та відомчу належність військовослужбовців), а також дію абзацу першого частини 1 статті 14 зазначеного Закону в частині забезпечення військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби) та членам їх сімей безоплатного проїзду у відпустку.

Щоб забезпечити належне фінансове забезпечення військовослужбовців ЗСУ Урядом України було зменшено кількість військових частин (підрозділів) в тому числі і особовий склад. Так у 1999 році кількість військовослужбовців в Україні складало приблизно 400 000 осіб, а в 2013 році, лише 168 201 особа [4].

Однак, у зв'язку із знецінення грошових заощаджень, коливаннями курсу Долару США грошове забезпечення військовослужбовців ЗСУ було невеликим, форменний одяг видавався несвоєчасно та не в повному обсязі, а саме найбільш болючим питанням було забезпечення житлом військовослужбовців.

Також хочеться зазначити, що знизив мотивацію до проходження служби Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [5], щодо збільшення вислуги років для виходу на пенсію з 20 до 25 років. По 30 вересня 2011 року вислуга на військовій службі повинна була становити не менше 20 років, що в свою чергу стимулювало осіб, які потрапили на службу дослужити до виходу на пенсію.

АТО з 14.04.2014 по 30.04.2018, потім з 30 квітня 2018 року - ООС потребує вирішення багатьох проблем, пов'язаних з соціально-економічним та правовим захистом військовослужбовців і членів їх сімей. За часи існування незалежної України було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав цієї соціальної групи, але на практиці вони не завжди працювали, що в свою чергу призводило до плинності кадрів, в тому числі які мають бойовий досвід [6, с. 311-315].

Розпочинаючи з 2014 році законодавець України приймає ряд законопроектів щодо збільшення грошового забезпечення військовослужбовців,

покращення соціального захисту військовослужбовців та ветеранів війни-учасників бойових дій.

У 2015 році Верховна Рада 8 скликання прийняла 32 Закони [7, с. 6], щодо покращення соціального захисту військовослужбовців. Ці закони були практично необхідними, адже з початком російсько-української війни потрібно було кардинально змінювати механізми, встановлені застарілим законодавством, яке фактично не змінювалось із 1993 року. У 2015 році ВРУ довела, що першочерговими для неї є прийняття Законів, спрямованих на покращення соціального захисту військовослужбовців та ветеранів, які ціною власного життя та здоров'я захищали незалежність та суверенітет України. Актуальним залишається внесення змін до законодавства з приводу скасування норм, які були внесені Законом № 739-VIII (законопроект № 2972). Законом право на санаторно-курортне лікування для військовослужбовців та членів їхніх сімей було обмежено розміром середньо-місячного сукупного доходу сім'ї. Відкритим питанням є необхідність надання окремих трудових гарантій для військовослужбовців (збереження місця роботи, посади та середнього заробітку), адже саме такі гарантії часто слугують й перепорою у подальшому працевлаштуванні ветеранів. Варто зауважити, що 2015 рік був найпродуктивнішим роком діяльності ВРУ 8 скликання [7, стор. 7].

У 2016 році Верховна Рада продовжила роботу, спрямовану на соціальний захист військовослужбовців та ветеранів, було прийнято 14 Законів [7, с. 9] за допомогою яких:

- надала право військовослужбовцям ДФС отримувати статус УБД (Закон № 965-VIII);
- зняла обмеження по доходах для членів сімей загиблих (померлих) учасників АТО/ООС та загиблих (померлих) учасників Революції Гідності щодо деяких пільг (Закон № 967-VIII);
- надала можливість звільнення з військової служби для осіб, які мають на утриманні дітей з інвалідністю I або II групи (Закон 1680-VIII);

- передбачила додаткові гарантії у працевлаштуванні для учасників бойових дій, які брали участь в АТО/ООС (Закон № 1436-VIII);
- закріпила право на дострокові пенсії за віком для військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС, а також для дружин (чоловіків) та батьків загиблих (померлих) учасників АТО/ООС (Закон № 1683-VIII);
- передбачила норму щодо неврахування розміру грошового забезпечення при обрахуванні державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям (Закон № 1462-VIII);
- закріпила право на призначення пенсій дружинам (чоловікам) загиблих (померлих) військовослужбовців, які доглядають за дітьми годувальника до 8-річного віку, незалежно від того, чи працює така особа чи ні (Закон № 1678-VIII);
- встановила спрощений порядок прийняття до громадянства іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом у ЗСУ (Закон № 957-VIII);
- прирівняла право на пенсію для резервістів, які брали участь в АТО/ООС та членів сімей осіб, які загинули чи померли внаслідок виконання обов'язків служби у військовому резерві під час участі в АТО/ООС до рівня пенсії військовослужбовців (Закон № 1080-VIII);
- передбачила, що призову на військову службу під час особливого періоду не підлягають особи, чиї родичі загинули, пропали безвісти під час проведення АТО/ООС (Закон № 1387-VIII);
- закріпила правовий статус та особливості застосування Сил спеціальних операцій, а також визначила соціальні гарантії для військовослужбовців ССО (Закон № 1437-VIII);
- надала право на збереження грошового забезпечення за військовослужбовцями, які були захоплені в полон чи в заручники (Закон № 1486-VIII);
- скасувала контракти «до кінця особливого періоду», чим забезпечила право на звільнення з військової служби (Закон № 1769-VIII);

- передбачила трудові гарантії для військовослужбовців у разі переукладення контракту, а саме збереження місця роботи та середнього заробітку на підприємстві, в установі чи організації (Закон № 1769-VIII).

Зміни до законодавства вносились, виходячи із проблем, які виникали на практиці. Приміром, Закон № 1680-VIII передбачив нову підставу для звільнення з військової служби, а саме утримання військовослужбовцем дитини з інвалідністю I або II групи, Закон № 1769-VIII передбачив можливість звільнення для військовослужбовців, які уклали контракт до кінця особливого періоду. Суперечливими є Закони № 1436-VIII та № 1769-VIII, які передбачають трудові гарантії, а саме: збереження місця роботи, посади, середнього заробітку та додаткові гарантії у працевлаштуванні для учасників бойових дій. Деякі роботодавці для формального виконання умов закону щодо квот вдаються до фіктивного працевлаштування учасників бойових дій.

За 2017 рік Верховна Рада прийняла 4 Закони [7, с. 11]. Хоча 2017 рік для законодавців не був активним, все ж вдалось прийняти ряд необхідних законів. Закон № 2014-VIII, яким було скасовано обмеження по доходах при наданні пільг для сімей загиблих ветеранів війни. Закон № 1952-VIII, який передбачив можливість позбавлення статусу УБД, на виконання якого Уряд змінив постанову № 413 від 20 серпня 2014 року. Закон № 2203-VIII (щодо закріплення права на отримання статусу члена сім'ї загиблого особам, чий родичі померли після звільнення зі служби внаслідок захворювання, а також отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок набутого в АТО захворювання та Закон № 2181-VIII, яким держава закріпила гарантію щодо забезпечення військовослужбовців житлом.

За 2018 рік Верховна Рада України прийняла [7, с. 13] ряд законодавчих актів, за допомогою яких:

- закріпила право на виплату одноразової грошової допомоги для членів сімей осіб, померлих протягом 1 року після звільнення зі служби внаслідок захворювання чи поранення, набутого під час служби а також для осіб, яким було встановлено інвалідність або часткову втрату

працездатності протягом трьох місяців після звільнення з військової служби (Закон № 2522-VIII);

- надала право на державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю, незалежно від віку (Закон № 2300-VIII);
- встановила однакові розміри одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності для усіх військових ЗСУ, у тому числі для іноземців та осіб без громадянства (Закон № 2409-VIII);
- дозволила встановлювати інвалідність безстроково особам, яким ампутовано кінцівки, а для осіб з інвалідністю внаслідок війни з числа осіб, які брали участь в АТО/ООС, передбачила встановлення групи інвалідності на ступінь вище (Закон № 2318-VIII);
- надала статус УБД для воїнів ОУН-УПА (Закон № 2640-VIII);
- передбачила право на компенсацію за піднайом житла для військовослужбовців рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом (Закон № 2288-VIII);
- забезпечила право на отримання пенсії в разі втрати годувальника курсантам військових закладів вищої освіти (Закон № 2377-VIII);
- передбачено надання щорічної відпустки для військовослужбовців (Закон № 2442-VIII);
- забезпечено рівні права і можливості для жінок і чоловіків під час проходження військової служби (Закон № 2523-VIII);
- припинено АТО та розпочато операцію Об'єднаних сил (Закон № 2268-VIII);
- надала право на звільнення для військовослужбовців, які уклали контракт про проходження військової служби до кінця особливого періоду (Закон № 2397-VIII)
- підвищила граничний вік прийому на військову службу (Закон № 2397-VIII);

- надала право продовжувати службу військовослужбовцям, які отримали травму, поранення, контузію, каліцтво чи захворювання під час участі в бойових діях (Закон № 2397-VIII).

Було прийнято низку важливих законопроектів. Закон, що спрямований на надання одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, які померли протягом року внаслідок захворювання, поранення чи іншого ушкодження здоров'я. Закон, який передбачає державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти для УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни та їхніх дітей. Закон щодо встановлення однакових розмірів одноразової грошової допомоги для всіх осіб (у тому числі для іноземців та осіб без громадянства), які брали участь в АТО/ООС, а також в разі смерті таких осіб.

У 2018 році також було прийнято Закон, яким передбачено право на компенсацію за піднайом житла, закон щодо неврахування часу в дорозі до місця проведення відпустки та назад та інші (№ 2523-VIII, № 2268-VIII, № 2397-VIII).

Важливим було прийняття Закону України 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», який на рівні національного законодавства закріпив визнання злочину агресії Російської Федерації та її відповідальність за заподіяну шкоду.

2019 рік був непростий для парламенту, адже пов'язаний із достроковими виборами та переобранням складу Верховної Ради України. Через це значна частина року була зайнята виборчою кампанією та запуском роботи нової Ради.

Разом з тим, протягом 2019 року було прийнято ряд Законодавчих актів [8, с. 3], спрямованих на покращення соціального захисту військових та ветеранів, а саме:

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання статусу та соціальних гарантій окремим особам із числа учасників антитерористичної операції»;

- Закон України «Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо забезпечення прав військовослужбовців Військово-Морських Сил та Повітряних Сил Збройних Сил України на отримання статусу учасника бойових дій»;

- Закон України «Про внесення зміни до статті 13 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" щодо посилення соціального захисту окремих категорій осіб з інвалідністю внаслідок війни»;

- Закон України «Про внесення зміни до статті 133-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за безпідставну відмову у пільговому перевезенні окремих категорій громадян» [9];

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання військового обов'язку та проходження військової служби»;

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку застосування особовим складом Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту бойової техніки, зброї та спеціальних засобів в особливий період»;

- Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі»;

- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо удосконалення деяких питань проходження громадянами військової служби».

Прийнятий Закон України від 07.02.2019 №2684-VIII «Про внесення зміни до статті 3-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо Єдиного державного реєстру ветеранів війни» [10] передбачив створення Єдиного державного реєстру ветеранів війни, який призначений для обліку інформації про ветеранів та членів сімей загиблих.

Нерідко у засобах масової інформації були поширені випадки коли особи, одягаючи військову форму, видають себе за учасників АТО та здійснюють збір коштів «на потреби армії». З метою мінімізації таких ситуацій Верховною

Радою було прийнято Закон України від від 06.06.2019 №2747-VIII «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії стосовно державних нагород, незаконне носіння військової форми одягу, наругу над місцем поховання захисника суверенітету та територіальної цілісності України та деяких інших осіб» [11], який впровадив адміністративну відповідальність за незаконне носіння військової форми, одягу зі знаками розрізнення військовослужбовців, а також за підробку державних нагород.

Рада також подбала про отримання деяких пільг для ветеранів. Так, закон №166-IX [9] збільшив штраф за відмову в пільговому перевезенні ветерана. Згідно частини сьомої статті 133-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення:

«Безпідставна відмова від передбаченого Законом пільгового перевезення громадян -

тягне за собою накладення штрафу на водіїв транспортних засобів, громадян - суб'єктів підприємницької діяльності в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Тепер штраф становить 850 грн (раніше – 136 грн).

За період роботи Верховної Ради України у 2020 році, станом на 20.07.2020, було зареєстровано 1695 законопроектів, з них приблизно 64 на військово-ветеранську тему (3,7 %). За цей час було прийнято 290 Законів та Постанов ВРУ. З числа прийнятих нормативно-правових актів лише 6 стосуються соціального статусу ветеранів та умов проходження військової служби, а це становить 2 % від загальної кількості [12, стор. 3].

У парламенті було зареєстровано два законопроекти, які мають важливе стратегічне значення у сфері соціального захисту ветеранів, оскільки спрямовані на комплексне вирішення проблеми. Тож першочерговим завданням для Верховної Ради України на наступну сесію є прийняття нових законів «Про статус ветеранів і членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів» та «Про статус осіб, які сприяли захисту Батьківщини, та

осіб, постраждалих внаслідок збройних конфліктів». Вони мають остаточно врегулювати питання надання статусів і оновити систему державної підтримки ветеранів відповідно до їхніх потреб. На етапі розробки перебувають проєкти законів, які мають на меті регламентувати забезпечення безкоштовним харчуванням у закладах освіти дітей загиблих ветеранів, а також встановлення гендерної рівності в армії.

На підставі досліджень встановлено, що питання соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей розпочало розглядатись вже на початку 90-х років двадцятого століття. Це було пов'язано з процесом розвитку Збройних сил України після розпаду Радянського Союзу. Занепад економіки України в 90-х роках негативно позначився на соціальному захисті військовослужбовців, фінансування армії постійно зменшувалося.

З початку 2000-х років був розпочатий процес призупинення (з метою відміни) пільг, якими користувались військовослужбовці та члени їх сімей. Це призвело до виникнення внутрішньої напруги серед військовослужбовців, незадоволення проведенням такої соціальної політики у Збройних силах України. Послаблення соціального захисту військовослужбовців у той час негативно вплинуло на морально-психологічний стан особового складу, знизило мотивацію до служби, відбулося скорочення військових частин та особового складу через брак коштів для їх фінансування.

Однак, багато питань щодо адміністративно-правового захисту залишаються не вирішені. Згідно статистичних даних кількість адміністративних позовів щодо захисту прав військовослужбовців та ветеранів війни в порівнянні з 2017 роком збільшилась, так у 2020 році (станом на 21.09.2020) зареєстровано 3964 адміністративних позовів щодо захисту прав військовослужбовців та ветеранів війни, в 2017 році – 2876, 2018 році – 3124, 2019 році - 3457.

1.2. Принципи та сутність адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців

Згідно ст. 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» законодавець дає наступне визначення:

Соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [1].

Основний Закон України створює правові основи для регулювання соціального захисту військовослужбовців. Так, ст. 17 Конституції України визначає гарантії соціального захисту військовослужбовців: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [13]. Саме ці конституційні положення є правовою основою для інших законодавчих актів щодо соціального захисту військовослужбовців.

Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей визначені в Законі та багато інших нормативно-правових актів, які регулюють механізм соціального захисту військовослужбовців.

Поняття адміністративно-правового регулювання досить широко досліджується в юридичній науці, проте визначення науковцями зазначеного поняття тлумачиться занадто широко.

Слід зазначити, що визначення таким чином механізму адміністративно-правового регулювання в доктрині адміністративного права спричинює в

подальшому використанні тлумачення відповідних термінів у правотворчій та правозастосовній діяльності.

Тому поняття адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців слід розглядати, як контрольовану державою та громадськістю систему юридичних процедур, спрямованих на реалізацію гарантованих державою соціального захисту військовослужбовців, які забезпечуються системою охорони і захисту державою соціальних прав військовослужбовців, спираються на високий рівень правової свідомості та правової культури всіх суб'єктів.

Адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України складається з наступного:

- юридичного закріплення гарантій правового захисту військовослужбовців;
- створення юридичних процедур реалізації правового захисту військовослужбовців;
- створення системи охорони і захисту державою прав, свобод та соціальних інтересів військовослужбовців;
- державного і громадського контроль за станом забезпечення соціально-правового захисту;
- розвиток суспільно-політичної активності громадян, підвищення рівня їх правової культури та правової свідомості.

Зазначені елементи механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців є складовою єдиного ланцюгу, який являє собою певний регулюючий процес, який циклічно повторюється у певній послідовності його елементів.

Досить вагомим елементом механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців є державний та громадський контроль за станом забезпечення соціального захисту військовослужбовців.

Наприклад: 12 листопада 2020 року заступник Міністра оборони України Ігор Халімон під час брифінгу щодо забезпечення харчування військовослужбовців Збройних Сил України закликав громадськість долучитися до контролю за якістю харчування військовослужбовців [14].

«Відгуки активістів, волонтерів та небайдужих громадян для нас є дуже важливими, тому що ми отримуємо зворотній зв'язок від людей, які дотичні до Збройних Сил, цікавляться діяльністю, у яких болить душа за Українське військо», — наголосив Ігор Халімон.

Він також поінформував, що в оборонному відомстві налагоджуються канали зворотного зв'язку для отримання відгуків від фактичних споживачів, військовослужбовців. Водночас важливим складовим елементом реформи у Міністерстві оборони залучення громадськості до цього процесу.

При цьому слід наголосити, про обов'язкову участь громадськості у контролі за соціальним захистом військовослужбовців, як один з способів контролю за владою. Такий контроль може і повинен здійснюватися через створення та активізацію громадських об'єднань, перш за все профспілок військовослужбовців, яких станом на сьогодні для військових не створено. Такі організації керуючись інтересами військовослужбовців змогли б неупереджено контролювати виконання державою функцій соціального захисту військовослужбовців.

Проте не можна казати не тільки про ефективність, а й про дію механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців не беручи до уваги необхідність підвищення рівня правової культури та правової свідомості, яка обумовила б зростання суспільно-політичної та правової активності як самих військовослужбовців так і працівників апарату органів, що забезпечують реалізацію державою соціальних прав військовослужбовців. Станом на сьогодні рівень зазначених складових досить низький, у зв'язку з чим досить гостро стоїть проблема ефективності дії механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців, оскільки такий механізм фактично

не діє, а отже права не реалізуються. Гірше за все те, що при суцільному порушенні соціальних прав зазначеної категорії громадян не працює система відповідальності посадових осіб, винних у системному невиконанні обов'язків і забезпеченням реалізації соціальних прав військовослужбовців.

Наукові дослідження в сфері адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України носять переважно фрагментарний характер. У наукових працях з питань соціального забезпечення військової сфери здебільшого містяться результати юридичного аналізу нормативно-правової бази, яка регулює соціальний захист, або суто фінансово-економічні аспекти проблеми, або ж досліджуються соціально-психологічні процеси військового середовища. Поза увагою дослідників ще залишаються питання створення дієвих механізмів взаємодії органів державної влади та військового керівництва зі структурами що представляють інтереси цільової соціальної групи – громадськими об'єднаннями військовослужбовців у різних суспільних відносинах.

Тому дослідження механізмів в аспекті взаємодії всіх його елементів та складових, а також взаємодії, контролю та відповідальності суб'єктів, що є учасниками відносин соціального забезпечення військовослужбовців починаючи від конкретного військовослужбовця Збройних Сил України з його правами та закінчуючи конкретними посадовими особами, які несуть відповідальність за дію механізму реалізації соціальних прав військовослужбовця та їх порушення [15, с. 108].

Отже, на підставі досліджень, чітке сучасне та правильне збудування та вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців має важливе значення для дотримання їх соціальних прав. Важливим при цьому є врахування досвіду іноземних держав, в яких такий механізм ефективно функціонує протягом багатьох років.

Так, у США діє військово-юридична служба Збройних Сил. В даний час вона представляє складну систему взаємозалежних посадових осіб і органів військової юстиції призначену для рішення задач з правового забезпечення

діяльності командирів усіх ступенів, штабів, служб і інших зацікавлених осіб відповідно до вимог військового законодавства, внутрішнього законодавства США, норм міжнародного права.

Військово-юридична служба дозволяє забезпечити надійний правовий захист військовослужбовців у Збройних Силах і членів їх родин.

У Бельгії військовослужбовці відповідно до Закону про профспілки 1975 р. мають право входити до складу як державних організацій, так і профспілкових об'єднань для військового персоналу. Бельгійські профспілки залучаються урядом для консультацій при розробці законодавчих проєктів і правових норм у рамках особливостей професійної зайнятості.

У Збройних Силах Нідерландів існують професійні об'єднання окремо для офіцерів, сержантів та солдатів. Деякі з них існують з 1890 р. Зареєстровані союзи повинні бути сповіщені, якщо при зміні законодавчих актів зачіпаються питання правового положення військового персоналу. Для цієї мети створений централізований консультативний комітет, головою якого є державний секретар Міністерства оборони. Комітети скликаються двічі на місяць. Мають також підкомітети, що займаються специфічними питаннями видів Збройних Сил, що збираються щомісяця.

Створення такого механізму сприяти укріпленню та покращенню соціального статусу військовослужбовців та підніматиме авторитет Збройних Сил України.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

2.1. Законодавство України з питань адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців

Щодо законодавчої бази соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, на сьогодні проблеми соціального захисту військовослужбовців регламентуються Конституцією України, відповідними законами та іншими державними нормативно-правовими актами. Можемо визначити дві групи законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують проблеми соціального захисту:

загальні закони, які визначають державну політику та регулюють відносини у сфері соціального захисту;

спеціальні законодавчі акти та підзаконні акти, які регламентують соціальний захист конкретного соціального прошарку – військовослужбовців і членів їх сімей або вирішення конкретних соціальних проблем [16, с. 85].

До першої групи належить Конституція України, де у ст. 17 зазначено: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [1].

До другої групи Законів України належить доволі велика кількість законодавчих актів, розроблених в Україні протягом останніх років.

Основними законами України, що регламентують питання соціального захисту військовослужбовців, є:

- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»[1];
- Закон України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб

начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ»[17];

- Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 року № 728 «Про Порядок визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей грошової компенсації за належне їм для отримання житлового приміщення» [18];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 року № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» [19];
- Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 року № 426 «Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу підрозділів Державної фіскальної служби, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту» [20];
- Наказ Міністерства Оборони України від 29.04.2016 №232 «Інструкція про організацію речового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України в мирний час та особливий період» [21];
- Наказ Міністерства Оборони України від 07.06.2018 №260 «Про затвердження порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим категоріям» [22];
- Наказ Міністерства Оборони України від 31.07.2018 №380 «Про затвердження Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями» [23]
- та інші нормативно-правові акти.

Для ефективної державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців та ветеранів війни нормативно-правовій базі бракує цілісності, послідовності, систематизації та швидкого реагування на виклики сьогодення. На основі узагальнення існуючої сукупності чинних нормативно-

правових актів, що урегульовують суспільні відносини у сфері соціального захисту військовослужбовців та учасників бойових дій, розроблено та запропоновано їх систематизацію за відповідними класифікаційними ознаками.

Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей визначені у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», у якому їм гарантуються сприятливі умови в економічній, соціальній, політичній сферах задля реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

Соціальний захист військовослужбовців визначений як діяльність держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації.

Дія приписів Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» поширюється на:

- 1) військовослужбовців Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України, і військовослужбовців зазначених вище військових формувань та правоохоронних органів - громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, та членів їх сімей;

2) військовослужбовців, які стали інвалідами внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти;

3) військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні та спеціальні збори, і членів їх сімей.

Дія цього Закону не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у Збройних Силах України.

Згідно ст. 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»:

«Час перебування громадян України на військовій службі зараховується до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Час проходження строкової військової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу, а також час проходження військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», зараховуються до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, якщо на момент призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», особа навчалася за фахом у професійно-технічному навчальному закладі, працювала за професією або займала посаду, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах. Час навчання в професійно-технічному навчальному закладі, час проходження строкової військової служби, а також час проходження військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», які зараховуються до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, не повинні перевищувати наявного стажу роботи, що дає право на пенсію за віком на пільгових умовах. Час проходження військовослужбовцями

військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», зараховується до їх вислуги років, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби на пільгових умовах у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України».

Забезпечення зайнятості осіб, звільнених з військової служби без права на пенсію, провадиться відповідно до законодавства України про зайнятість населення.

Держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців.

Військовослужбовцям, які мають вислугу військової служби не менше 10 років та позитивні службові характеристики, дозволяється протягом останнього року перед звільненням з військової служби проходити професійну перепідготовку без стягнення з них плати за навчання та із збереженням усіма видами забезпечення у центрах перепідготовки всіх форм власності за рахунок службового часу.

У статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»:

«Держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів».

До складу грошового забезпечення входять:

- посадовий оклад, оклад за військовим званням;
- щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія);
- одноразові додаткові види грошового забезпечення.

Грошове забезпечення підлягає індексації відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення».

Грошове забезпечення виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, та повинно забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів кваліфікованим особовим складом, враховувати характер, умови служби, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності.

За військовослужбовцями, які тимчасово проходять військову службу за межами України зберігається виплата грошового забезпечення в національній валюті та виплачується винагорода в іноземній валюті за нормами і в порядку, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

За військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або безвісно відсутніми, зберігаються грошове та інші види забезпечення. Сім'ям зазначених військовослужбовців щомісячно виплачується грошове забезпечення, в тому числі додаткові та інші види грошового забезпечення, в розмірах, що встановлені військовослужбовцю на день захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або безвісної відсутності.

На жаль, як показує статистика в 2019 році відбувся великий відтік професійних кадрів [24], велика частина з них учасники АТО та ООС, які завершили декілька військових навчальних закладів (центрів), особливо це особи рядового, сержантського та старшинського складу, які прослужили більше трьох років. Це пов'язано з тим, що держава стимулює військовослужбовців перед підписанням першого контракту, наприклад виплачується одноразова грошова допомога згідно розділу XXII Наказу Міністерства Оборони України від 07.06.2018 №260 «Про затвердження порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим категоріям» [22]. Нажаль підписання другого контракту та наступних контрактів не заохочується ЗСУ, тому значна частина

військовослужбовців, які на собі відчули всі труднощі проходження військової служби звільняються, особливо великий некомплект становлять бойові частини сухопутних військ.

Візьмемо для порівняння зарплату звичайного солдата армій різних країн НАТО [25], наприклад:

- Німеччина – 1954€, це 50 000 грн.;
- США – 1638\$, це 40 000 грн.;
- Нідерланди – 1858€, це 48 000 грн.;
- Великобританія – 1667£, це 53 000 грн.;
- Франція – 1522€, це 40 000 грн.

Мінімальне грошове забезпечення нашої армії для солдата становить 370\$, це трохи більше 10 000 грн.

Продовольче забезпечення військовослужбовців здійснюється за нормами і в терміни, що встановлюються Кабінетом Міністрів України. Однак, на практиці деякі підрозділи ЗСУ не можуть забезпечити харчуванням військовослужбовців, матеріальна компенсація виплачується тільки через 3 місяці після завершення календарного місяця.

Згідно статті 10 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»: «Загальна тривалість службового часу військовослужбовців на тиждень не може перевищувати нормальної тривалості робочого часу за відповідний період, визначеної законодавством України, за винятком випадків, передбачених пунктом 5 цієї статті. В пункті 5 розписано про військові навчання, бойові стрільби бойове чергування, несення служби в добовому наряді.

Особи рядового, сержантського та старшинського складу заступають частіше в добові наряди за офіцерський склад. За бойове чергування з протиповітряної оборони військовослужбовцям додатково оплачується, а за добовий наряд ні. Не завжди військовослужбовці можуть скористатися вихідним днем на наступний тиждень, якщо вони несли службу у вихідний або святковий день.

Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки та соціальні відпустки надаються відповідно до Закону України "Про відпустки". Інші додаткові відпустки надаються їм на підставах та в порядку, визначених відповідними законами України.

У зв'язку з хворобою військовослужбовця йому надається відпустка для лікування із збереженням грошового та матеріального забезпечення на підставі висновку військово-лікарської комісії.

Військовослужбовцям строкової військової служби за весь період проходження військової служби надається відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця проведення відпустки та назад, але не раніш як через 3 місяці проходження ними строкової військової служби.

До грудня 2019 року не було врегульовано питання щодо виплати військовослужбовцям компенсації за невикористану додаткову відпустку, як учаснику бойових дій. В 2019 році колишніми військовослужбовцями, які звільнилися зі служби більше 500 позовів до суду щодо відшкодування їм коштів за невикористану додаткову відпустку, як учаснику бойових дій під час проходження служби. Всі позови були задоволені на користь позивачів. Відповідний висновок містить постанова Верховного Суду у зразковій справі №620/4218/18 (Пз/9901/4/19) щодо виплати військовослужбовцям грошової компенсації за невикористані дні додаткової відпустки [26].

На сьогоднішній день це питання врегульовано, після завершення особливого періоду військовослужбовці можуть скористатися відпусткою або отримати грошову компенсацію при звільненні зі служби. Одночасно перед звільненням він повинен написати рапорт з проханням виплатити йому компенсацію за невикористану додаткову відпустку, як учаснику бойових дій, яку повинен отримати перед звільненням зі служби.

Також хочеться зазначити, майже не виконується абзац шостий пункту 1 статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист

військовослужбовців та членів їх сімей», щодо проходження безоплатної психологічної, медико-психологічної реабілітації у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад. На даний момент питання реабілітації для учасників АТО (ООС) чи осіб, які виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах не врегульоване. Інколи військовослужбовець прибувши з зони проведення АТО чи ООС не завжди можуть скористатися навіть щорічною основною відпусткою для того, щоб побачити рідних та відновити свої сили.

Найбільш гострі та болючі питання ЗСУ це забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. На даний момент розроблені нормативно-правові акти щодо забезпечення військовослужбовцям службовим житлом, коли нерухомість (квартира) закріплюється за певною посадою в військовій частині, при звільненні чи переведенні військовослужбовця на іншу посаду помешкання здається. Більше переваг мають військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше. Військовослужбовцям та членам їх сімей надаються жилі для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належні для отримання жилі приміщення. Така компенсація виплачується, якщо не було використано право на безоплатну приватизацію житла. Для комплектування професійним військом було б добре, щоб військовослужбовці з меншою вислугою років, наприклад 10 років вислуги і більше вже мали право на отримання компенсації за належні їм для отримання компенсації замість квартири. Також хочеться зазначити, що більшість військових частин не можуть забезпечити службовим приміщенням для проживання військовослужбовців у розташуванні військової частини або у відомчих будівлях. У 2019 році грошова компенсація, яка виплачувалася в місті Києві складала 3500 гривень, в обласних центрах 2550 гривень, в інших місцевостях 1700 гривень. Розмір компенсації встановлений наказом Міністерства оборони від 18 лютого 2020 року № 45 «Про бюджетну політику Міністерства оборони України на 2020 рік» [27] з 1 січня 2020 року розмір виплати грошової

компенсації військовослужбовцям ЗСУ за піднайом (найом) ними житлових приміщень встановлюється:

- у місті Київ – 3800 грн на місяць;
- в обласних центрах – 2850 грн на місяць;
- в інших населених пунктах – 1900 грн на місяць.

При цьому військовослужбовцям за наявності в них трьох і більше членів сім'ї розмір компенсації збільшуються в 1,5 рази:

- у місті Київ – 5700 грн на місяць;
- в обласних центрах – 4275 грн на місяць;
- в інших населених пунктах – 2850 грн на місяць.

Цих коштів переважно недостатньо для компенсації за житло, яке орендує військовослужбовець.

Також на жаль фактично не виконується пункт 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» в якому зазначено що: «Військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі не менше 17 років та потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд в населених пунктах, обраних ними для проживання з урахуванням встановленого порядку.

Органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати земельні ділянки та в межах визначених законом повноважень допомогу в будівництві військовослужбовцям...». При зверненні у 2019 році військовослужбовцем військової частини А4610 Пінчуком Р.С., який мав вислугу років більше 17 років, а також мав статус учасника бойових дій жодна з сільських рад та окрема територіальна громада Вінницького району не допомогла військовослужбовцю у вирішенні цього питання. Хоча він станом на 2019 рік не мав ніякої своєї нерухомості та більше 17 років прослужив в підрозділах, які розташовані у Вінницькій області та місті Вінниця.

Також не врегульований на законодавчому рівні пункт 7 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх

сімей» в якому зазначено що: «Військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше та потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного житлового будинку (квартири) на строк з погашенням загальної суми відсоткових ставок за кредитами за рахунок коштів, призначених у державному бюджеті на утримання Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

Військовослужбовці мають право на навчання (у тому числі на отримання післядипломної освіти) у військових навчальних закладах. Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби в порядку, визначеному відповідними положеннями про проходження військової служби громадянами України.

Деякі пункти статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» підлягають скасуванню у зв'язку з їхньою недоцільністю на сьогоднішній час.

Так в пункті 5 статті 14 Закону зазначено: «Військовослужбовці при направленні у відрядження, до нового місця проходження військової служби, а також місця використання відпустки та назад мають право на придбання проїзних документів для себе та членів своєї сім'ї на всі види транспорту поза чергою. При цьому військовослужбовці, які направляються у відрядження, користуються правом на бронювання та отримання позачергові місця в готелі на підставі посвідчення про відрядження. На даний момент в Україні достатня кількість готелів, військовослужбовці переважно розміщуються в будівлях Міністерства оборони України та фактично пільгу не використовують.

В пункті 7 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» вказано наступне: «Військовослужбовці, крім військовослужбовців строкової служби, мають

право на першочергове встановлення квартирному телефону, а також першочергове встановлення квартирої охоронної сигналізації. Більшість громадян України відмовились від стаціонарного телефону, а питань з приводу встановлення охоронної сигналізації у зв'язку з великою кількістю підприємств, які бажають надати дану послугу немає.

Пункт 8 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зазначає: «Військовослужбовці строкової військової служби мають право на безоплатно відправляти й одержувати листи. Хочеться зазначити, що у зв'язку з розвитком сучасних технологій, широке використання мобільних телефонів дана пільга на сьогодні не актуальна.

Дуже доцільний пункт 15 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» в якому зазначено: «Військовослужбовцям з початку і до закінчення особливого періоду, а резервістам та військовозобов'язаним - з моменту призову під час мобілізації і до закінчення особливого періоду штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються».

Нажаль деякі банки відмовляються надавати кредити військовослужбовцям або вимагають підписання ними зобов'язання, щоб даний пункт до них не застосовувався.

Військовослужбовці, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, а також батьки військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження військової служби, користуються правом безоплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі) в межах адміністративного району за місцем проживання. Вони мають право на 50-відсоткову знижку при користуванні міжміським залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом відповідно до Закону.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби провадиться відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб".

Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, які звільняються зі служби за станом здоров'я, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби.

Призначається і виплачується одноразова грошова допомога у разі:

1) загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання ним обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням ним обов'язків військової служби;

2) смерті військовослужбовця, що настала в період проходження ним військової служби або внаслідок захворювання чи нещасного випадку, що мали місце в період проходження ним військової служби;

3) загибелі (смерті) військовозобов'язаного або резервіста, якого призвано на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, що настала під час виконання обов'язків військової служби або служби у військовому резерві;

4) встановлення військовослужбовцю інвалідності, що настала внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого ним під час виконання обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням ним обов'язків військової служби, чи встановлення інвалідності особі після її звільнення з військової служби внаслідок причин, зазначених у цьому підпункті;

5) встановлення військовослужбовцю інвалідності, що настала в період проходження ним військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням ним військової служби, або встановлення особі, звільненій з військової служби, інвалідності не пізніше ніж через три місяці після звільнення її з військової служби чи після закінчення тримісячного строку, але

внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження зазначеної служби;

б) встановлення військовозобов'язаному або резервісту, якого призвано на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, інвалідності, що настала внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), заподіяного військовозобов'язаному або резервісту при виконанні обов'язків військової служби або служби у військовому резерві або не пізніше ніж через три місяці після закінчення зборів, проходження служби у військовому резерві, але внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження цих зборів, служби у військовому резерві;

7) отримання військовослужбовцем поранення (контузії, травми або каліцтва) під час виконання ним обов'язків військової служби, що призвело до часткової втрати працездатності без встановлення йому інвалідності;

8) отримання військовослужбовцем строкової військової служби поранення (контузії, травми або каліцтва) у період проходження ним строкової військової служби, що призвело до часткової втрати працездатності без встановлення йому інвалідності;

9) отримання військовозобов'язаним або резервістом, якого призвано на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, поранення (контузії, травми або каліцтва) при виконанні обов'язків військової служби або служби у військовому резерві, що призвело до часткової втрати працездатності без встановлення йому інвалідності.

Окремо передбачені соціальні гарантії прав членів сімей військовослужбовців.

Наприклад, вдова загиблого або померлого військовослужбовця, а також дружина військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби та її неповнолітні діти або повнолітні діти - інваліди, батьки військовослужбовця, які перебували на його утриманні, мають право на пільги згідно цього Закону.

Кабінетом Міністрів України, місцевими радами, підприємствами, установами, організаціями можуть встановлюватися й інші пільги та гарантії соціального захисту сімей військовослужбовців.

Статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранів служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі – ветерани військової служби) та основні засади державної політики щодо соціального захисту громадян, звільнених зі служби, в вищезазначених державних інституціях та членів їх сімей встановлює і визначає Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», у якому визначені гарантії, що забезпечують їм гідне життя, активну діяльність, шану та повагу в суспільстві.

Державна політика стосовно ветеранів військової служби здійснюється в рамках обов'язкових цільових державних і місцевих програм соціального захисту.

Реалізація обов'язкових цільових державних і місцевих програм соціального захисту ветеранів військової служби здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Держава гарантує кожному ветерану військової служби, рівні з іншими громадянами можливості в економічній, соціальній, політичній сферах щодо задоволення різноманітних життєвих потреб, а також подає різні види допомоги шляхом:

- реалізації права на працю відповідно до рівня професійної підготовки та цільових програм соціальної адаптації;
- створення умов для підтримки та поліпшення здоров'я з метою забезпечення активного довголіття;
- надання пільг, компенсацій та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності та заслуженого відпочинку;

- реалізації цільових програм поліпшення житлових умов;
- організації соціально-побутового обслуговування;
- пенсійного забезпечення.

Права та пільги, зазначені у цьому Законі, можуть надаватися іноземцям та особам без громадянства, які віднесені до категорій ветеранів військової служби, і які на законних підставах перебувають на території України відповідно до порядку та умов, визначених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Ветеранами військової служби визнаються громадяни України:

1) які бездоганно прослужили на військовій службі, в органах внутрішніх справ, податковій міліції, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України 25 і більше років у календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга у календарному обчисленні) і звільнені в запас або у відставку відповідно до законодавства України або колишнього Союзу РСР чи держав СНД;

2) інваліди I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби чи при виконанні службових обов'язків по охороні громадського порядку, боротьбі із злочинністю та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

3) інваліди I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, одержаного в період проходження військової служби і які мають вислугу військової служби 20 років і більше;

4) військові пенсіонери, нагороджені медаллю «Ветеран Збройних Сил СРСР» за законодавством колишнього Союзу РСР;

5) які бездоганно прослужили на військовій службі 20 і більше років у календарному або 25 та більше років у пільговому обчисленні і звільнені з військової служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України.

Ветеранам військової служби надаються такі пільги:

1) безоплатне користування закладами охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань;

2) першочергове безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів;

3) першочергове медичне обстеження, диспансеризація та госпіталізація;

4) першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення протезами та протезно-ортопедичними виробами;

5) переважне право на забезпечення санаторно-курортним лікуванням у санаторіях з пільговою оплатою вартості путівок ветеранів та членів їх сімей;

6) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги і користування квартирним телефоном;

7) першочергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

8) право на безоплатне отримання у власність займаного ними та членами їх сімей житла незалежно від розміру його загальної площі в будинках державного житлового фонду;

9) безоплатний проїзд і перевезення багажу ними та членами їх сімей при переїзді до вибраного місця проживання після звільнення з військової служби;

10) безоплатний проїзд (туди і назад) у межах України один раз на рік залізничним транспортом у купейному вагоні швидкого чи пасажирського потягу або водним чи автомобільним транспортом міжміського сполучення для лікування та відпочинку у санаторіях та будинках відпочинку;

11) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі), автомобільним транспортом загального користування в

сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів у межах України;

12) використання чергової відпустки за місцем роботи у зручний для них час;

13) право переважного залишення на роботі, на яку вони були зараховані вперше після звільнення з військової служби, при скороченні чисельності або штату працівників;

14) переважне право на вступ до гаражних, садово-городніх, житлових та інших кооперативів.

Вдови померлих (загиблих) ветеранів військової служби та члени їх сімей, які перебувають на їх утриманні, користуються пільгами, передбаченими цим Законом

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [28] визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них. Зазначений Закон спрямований на захист ветеранів війни шляхом:

- створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;
- організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;
- виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни;
- надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я.

Ветеранами війни визначаються особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни.

Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

Учасниками бойових дій визнаються:

- військовослужбовці, які проходили службу у військових підрозділах, частинах, штабах і установах, що входили до складу діючої армії в період громадянської та Великої Вітчизняної воєн, під час інших бойових операцій по захисту Батьківщини, партизани і підпільники громадянської та Великої Вітчизняної воєн;

- учасники бойових дій на території інших країн - військовослужбовці Радянської Армії, Військово-Морського Флоту, Комітету державної безпеки, особи рядового, начальницького складу і військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ колишнього Союзу РСР, працівники відповідних категорій, які за рішенням Уряду колишнього Союзу РСР проходили службу, працювали чи перебували у відрядженні в державах, де в цей період велися бойові дії, і брали участь у бойових діях чи забезпеченні бойової діяльності військ (флотів).

- військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, особи рядового, начальницького складу і військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які за рішенням відповідних державних органів були направлені для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки або у відрядження в держави, де в цей період велися бойові дії.

- особи, які у складі груп піротехнічних робіт (груп розмінування) залучалися до безпосереднього виконання завдань щодо розмінування (виявлення, знешкодження та знищення) вибухонебезпечних предметів на території України, та особи, які на мінних тральщиках брали участь у траленні бойових мін у територіальних і нейтральних водах у воєнний і повоєнний час;

- військовозобов'язані, які призивалися на навчальні збори і направлялися до Афганістану в період ведення там бойових дій;
- військовослужбовці автомобільних батальйонів, які направлялися до Афганістану для доставки вантажів у цю країну в період ведення там бойових дій;
- військовослужбовці льотного складу, які здійснювали вильоти на бойові завдання до Афганістану з території колишнього Союзу РСР;
- вояки Української повстанської армії, які брали участь у бойових діях проти німецько-фашистських загарбників на тимчасово окупованій території України в 1941-1944 роках, які не вчинили злочинів проти миру і людства та реабілітовані відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»;
- військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) та працівники Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення;
- особи, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів.

Інвалідами війни визнаються особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях в районі воєнних дій на спорудженні оборонних рубежів у період громадянської та Великої Вітчизняної воєн або з участю в бойових діях у мирний час.

Інвалідами війни визнаються інваліди з числа:

- військовослужбовців, осіб вільнонайманого складу, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання інших обов'язків військової служби, пов'язаних з перебуванням на фронті в інші періоди, з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи, ядерних аварій, ядерних випробувань, з участю у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, іншим ураженням ядерними матеріалами;

- осіб, які стали інвалідами внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних у районах бойових дій у період Великої Вітчизняної війни та від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння у повоєнний період, а також під час виконання робіт, пов'язаних з розмінуванням боєприпасів часів Великої Вітчизняної війни незалежно від часу їх виконання;

- учасників бойових дій на території інших держав, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з перебуванням у цих державах;

- осіб, які стали інвалідами внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (далі - Революція Гідності), та які звернулися за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року.

- військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Міністерства внутрішніх справ України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, а також працівників підприємств, установ, організацій, які залучалися до забезпечення проведення антитерористичної операції та стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції безпосередньо в районах та у період її проведення;

- осіб, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів;

- осіб, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах її проведення у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, але в подальшому такі добровольчі формування не були

включені до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, і виконували завдання антитерористичної операції у взаємодії із Збройними Силами України, Міністерством внутрішніх справ України, Національною гвардією України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами.

- осіб, які добровільно забезпечували (або добровільно залучалися до забезпечення) проведення антитерористичної операції (у тому числі здійснювали волонтерську діяльність) та стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції (у тому числі волонтерської діяльності), перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення.

Учасниками війни визнаються військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, трудівники тилу, а також інші особи, передбачені цим Законом. Учасниками війни вважаються:

- військовослужбовці, які проходили військову службу у Збройних Силах, військах і органах Міністерства внутрішніх справ, Комітету державної безпеки колишнього Союзу РСР чи в арміях його союзників у період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років та війни 1945 року з імперіалістичною Японією або навчались у цей період у військових училищах, школах і на курсах;

- особи, які в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років та війни 1945 року з імперіалістичною Японією працювали в тилу на підприємствах, в установах, організаціях, колгоспах, радгоспах, на спорудженні оборонних рубежів, навчались у цей період у ремісничих, залізничних училищах, школах і училищах фабрично-заводського навчання;

- особи, які в період Великої Вітчизняної війни перебували у складі армії та флоту як сини, вихованці полків та юнги до досягнення ними повноліття;

- працівники, які на контрактній основі направлялися на роботу в держави, де велися бойові дії (включаючи Республіку Афганістан у період з 1 грудня 1979 року по грудень 1989 року), і не входили до складу обмеженого контингенту радянських військ;

- дружини (чоловіки) військовослужбовців, які працювали за наймом у державах, зазначених у пункті 6 цієї статті, в період ведення бойових дій у них і не входили до складу обмеженого контингенту радянських військ;

- працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у порядку, встановленому законодавством.

Особами, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, вважаються особи, нагороджені орденом Героїв Небесної Сотні, Герої Радянського Союзу, повні кавалери ордена Слави, особи, нагороджені чотирма і більше медалями «За відвагу», а також Герої Соціалістичної Праці, удостоєні цього звання за працю в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років.

Ветеранам війни (учасникам бойових дій, інвалідам війни та прирівняним до них особам, учасникам війни) відповідно до категорій встановлені такі пільги та гарантії.

- безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;

- позачергове безплатне зубопротезування, безплатне забезпечення іншими протезами і протезно-ортопедичними виробами;

- безоплатне позачергове забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування.

- безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а

також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішні районних та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання;

- користування при виході на пенсію чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи;

- щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;

- першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

- позачергове працевлаштування за спеціальністю відповідно до підготовки та висновків медико-соціальної експертизи;

- переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємств, установ, організацій;

- виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи та виплата працюючим інвалідам допомоги по тимчасовій непрацездатності до 4 місяців підряд або до 5 місяців протягом календарного року;

- використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік;

- першочергове забезпечення житловою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва;

- одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт житлових будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва;

- першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічне обслуговування, до садівницьких товариств;

- позачергове безоплатне забезпечення автомобілем (за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем) на термін експлуатації до десяти років (з наступною заміною на новий), виплата компенсації на бензин (пальне), ремонт, технічне обслуговування автомобілів або на транспортне обслуговування в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

- звільнення від орендної плати за нежилі приміщення, що орендуються інвалідами війни під гаражі для спеціальних засобів пересування та безплатне надання для цих засобів гаражів-стоянок незалежно від їх форми власності;

- безплатний проїзд один раз на рік (або один раз на два роки залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення;

- зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;

- позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів (оплата у розмірі 20 процентів від тарифів вартості основних та 50 процентів - додаткових робіт). Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів;

- першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;

- позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також обслуговування службами соціального захисту населення вдома.;

- учасникам бойових дій на території інших держав надається право на позаконкурсний вступ до вищих навчальних закладів та переважне право на

вступ до професійно-технічних навчальних закладів і на курси для одержання відповідних професій.

Щорічно до 5 травня виплачується разова грошова допомога у розмірі, який визначається Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України.

Держава забезпечує ветеранам війни та їхнім дітям державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах.

Особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною додатково надаються такі пільги:

- надбавки до пенсій або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачується замість пенсії, які вони отримують, у розмірі 70 процентів прожиткового мінімуму;

- першочергове безплатне особисте і безплатне членів сім'ї та дітей віком до 18 років обслуговування в амбулаторно-поліклінічних закладах усіх типів та видів, позачергова безплатна госпіталізація і лікування у стаціонарах, госпіталях, лікарнях;

- першочергове безплатне забезпечення ліками, лікарськими засобами, імунобіологічними препаратами та виробами медичного призначення, що придбані за рецептами лікаря, доставка за його висновком ліків додому;

- звільнення передбачених цією статтею осіб і членів їх сімей, які проживають разом з ними, від квартирної плати незалежно від форми власності житлового фонду, від оплати комунальних послуг (водопостачання, каналізація, газ, електроенергія, гаряче водопостачання, центральне опалення, а в будинках, що не мають центрального опалення, надання палива, придбаного у межах норм, установлених для продажу населенню, та інші види комунальних послуг), від плати за користування домашнім телефоном і позавідомчою охоронною сигналізацією житла незалежно від виду житлового фонду. Зазначені пільги зберігаються за дружиною (чоловіком), батьками померлих осіб, нагороджених орденом Героїв Небесної Сотні, Героїв Радянського Союзу,

повних кавалерів ордена Слави, осіб, нагороджених чотирма і більше медалями «За відвагу», а також Героїв Соціалістичної Праці незалежно від часу їх смерті;

- звільнення від оплати послуг за оформлення документів на право власності на квартиру при її приватизації;

- безплатний капітальний ремонт жилих будинків (квартир), що знаходяться у їх власності, відповідно до Положення про систему технічного обслуговування, ремонту та реконструкції жилих будинків;

- позачергове користування всіма видами послуг зв'язку, позачергове і безплатне встановлення домашніх телефонів, позачергове і безплатне обладнання житла засобами позавідомчої охоронної сигналізації;

- першочергове придбання акцій за їх номінальною вартістю на суму і за рахунок приватизаційних майнових сертифікатів, виданих Герою Радянського Союзу, повному кавалеру ордена Слави, особі, нагородженій чотирма і більше медалями «За відвагу», Герою Соціалістичної Праці, членам їх сімей, які проживають разом з ними;

- першочергове придбання за рахунок власних коштів акцій за їх номінальною вартістю на половину суми виданих зазначеним особам і членам їх сімей, що спільно проживають з ними, приватизаційних майнових сертифікатів;

- позачергове придбання квитків на всі види залізничного, водного, повітряного і автомобільного транспорту;

- щомісячна виплата грошової компенсації витрат на автомобільне паливо з розрахунку 50 літрів високооктанового бензину на місяць відповідно до діючих цін на паливо за наявності особистого транспортного засобу;

- позачергове користування усіма видами послуг підприємств торговельно-побутового обслуговування, при відвідуванні культурно-видовищних і спортивно-оздоровчих закладів;

- безплатне навчання і перенавчання нових професій за місцем роботи в учбових закладах системи державної підготовки і перепідготовки кадрів, а також у платних навчальних закладах і на курсах;

- надання зазначеним особам щорічної оплачуваної відпустки, а також додаткової відпустки без збереження заробітної плати терміном до трьох тижнів на рік у зручний для них час;

- безоплатне поховання з військовими почесностями померлої (загиблої) особи, нагородженої орденом Героїв Небесної Сотні, померлого (загиблого) Героя Радянського Союзу, повного кавалера ордена Слави, особи, нагородженої чотирма і більше медалями «За відвагу», Героя Соціалістичної Праці;

- спорудження на могилі померлого (загиблого) незалежно від часу смерті надгробка за встановленим Урядом України зразком;

- виплата дружині (чоловіку) і дітям віком до 18 років у разі смерті (загибелі) одноразової допомоги в розмірі п'яти прожиткових мінімумів, затверджених законом на день смерті (загибелі), у розрахунку на місяць на одну особу.

Підприємства ветеранів війни, на яких не менше ніж 60 процентів від середньоспискової чисельності працюючих становлять учасники бойових дій та учасники війни, звільняються від сплати податку на прибуток.

Ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону, звільняються від плати за оформлення документів, юридичні консультації, а також від судових витрат, пов'язаних з розглядом питань щодо їх соціального захисту.

На підставі досліджень, можна зазначити, що на сьогодні у державі сформовано певну організаційно-інституціональну й нормативно-врегульовану систему адміністративно-соціального захисту військовослужбовців.

Одним із здобутків у сфері розбудови соціального захисту є нормативне закріплення загальних процедур організації соціального захисту військовослужбовців, учасників бойових дій та членів їх сімей щодо: прав і свобод, пільг і соціальних гарантій, спрощення процедур отримання статусу учасника бойових дій, покращення грошового та медичного забезпечення. Незважаючи на досягнення, актуальними залишаються багато законодавчо неврегульованих питань, а саме: захист прав сімей загиблих ветеранів війни, деякі питання щодо, реформування системи пільг, створення страхового механізму, запровадження

стандартів соціальних послуг та порядків їх надання, адаптація та реабілітація тощо.

На розгляді Верховної Ради України перебуває низка законопроектів, спрямованих на їх вирішення, але швидкість їх розгляду є вкрай незадовільною. На сьогодні державою повинні бути прийняті відповідні закони, які прописують механізми реалізації прав, державних програм та порядків виділення коштів на їх реалізацію.

Подальшої наукової розробки та впровадження належного нормативно-правового регулювання потребують питання щодо забезпечення військовослужбовців житлом, а також підняття грошового забезпечення до грошового забезпечення солдата армій країн НАТО.

Крім вищезазначених питань, для удосконалення нормативно-правового забезпечення системи соціального захисту військовослужбовців доцільним є вивчення міжнародного досвіду із зазначеної проблематики та переходу на стандарти армій країн НАТО.

2.2. Адміністративна практика соціального захисту військовослужбовців в суді

Судова практика показує, що судові спори у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців є поширеними, оскільки з початком початку анексії Автономної республіки Крим та неприхованої агресії Російської Федерації у Донецькій і Луганській областях збільшилося кількість військовослужбовців. Відповідно багато питань не було врегульовано в правовому полі, а також в Збройних Силах України відбувається «текучість» кадрів та після звільнення з військової служби значний відсоток військовослужбовців подають адміністративні позови щодо дій та бездіяльності командирів військових частин.

Якщо проаналізувати судові рішення за 2017-2020 роки, то в апеляційній та касаційній інстанціях, то найчастіше переглядалися такі категорії справ:

- оскарження притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності;
- оскарження притягнення до матеріальної відповідальності;
- перерахунок одноразової грошової допомоги при звільненні з військової служби;
- оскарження незаконного звільнення з військової служби;
- оскарження наказів командування про притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- щодо не виплати грошової компенсації за невикористану додаткову відпустку, як учаснику бойових дій;
- про виплату середнього заробітку за час затримки розрахунку;
- щодо індексації грошового забезпечення військовослужбовців;
- щодо виплати надбавки за вислугу років в меншому розмірі;
- щодо не забезпечення харчуванням та не надання грошової компенсації;
- щодо грошової компенсації за недоотримане речове майно.

Справи щодо не виплати грошової компенсації за невикористану додаткову відпустку учаснику бойових дій.

З початку особливого періоду Міністерство оборони України своїми наказами та директивами заборонило надання військовослужбовцям додаткових відпусток. Більшість військовослужбовців здобули статус ветерана війни – учасника бойових дій та отримали відповідне право на додаткову відпустку в кількості 14 днів. Тому після звільнення з військової служби виникало багато позовів щодо відшкодування додаткової відпустки. В 2019 році було подано більше 500 адміністративних позовів щодо грошової компенсації додаткової відпустки, як учасникам бойових дій.

Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 16 травня 2019 року по справі №620/4218/18 [26].

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовною заявою до Військової частини А1815 про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії, в якому просив:

- визнати протиправною бездіяльність Військової частини А1815 щодо ненарахування та невиплати ОСОБА_1 грошової компенсації відпустки як учаснику бойових дій за період з 2015 року по 2018 рік, виходячи з грошового забезпечення станом на день звільнення з військової служби 22 жовтня 2018 року;

- зобов'язати Військову частину А1815 нарахувати та виплатити ОСОБА_1 грошову компенсацію за невикористані календарні дні додаткової відпустки як учаснику бойових дій за період з 2015 року по 2018 рік, виходячи з грошового забезпечення станом на день звільнення з військової служби 22 жовтня 2018 року.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивач зазначає, що станом на день прийняття наказу про виключення зі списків особового складу відповідач не провів з ним розрахунків щодо виплати грошової компенсації за невикористані календарні дні соціальної відпустки, передбаченої Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

У відзиві на адміністративний позов, відповідач зазначив, що грошова компенсація як соціальна гарантія може бути виплачена у разі наявності відповідного права на відпустки. Позивач не набув відповідного права на отримання грошової компенсації за не отриману додаткову відпустку, оскільки частиною 19 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» припинено надання військовослужбовцям додаткової відпустки.

У відповіді на відзив позивач зазначає, що у зв'язку з настанням особливого періоду він не мав змоги скористатися додатковою відпусткою із збереженням заробітної плати. Натомість Порядком виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затвердженим наказом Міністра оборони України від 07 червня 2018

року № 260, встановлено можливість виплати грошової компенсації за всі невикористані дні щорічної основної відпустки, а також дні додаткової відпустки, зокрема, за минулі роки.

Обставини справи, встановлені Верховним Судом

Наказом ТВО командира військової частини по стройовій частині від 22 жовтня 2018 року полковника ОСОБА_1 знято з усіх видів забезпечення та виключено зі списків особової частини А1815 з 22 жовтня 2018 року.

Згідно довідки від 14 грудня 2018 року №3988, виданої відповідачем, позивач в період з 2015 року по 22 жовтня 2018 року проходив службу у військовій частині А1815 і отримав статус та посвідчення учасника бойових дій серія АБ535796 від 25 травня 2015 року, додаткову пільгову відпустку учасника бойових дій не використовував.

Вважаючи, що відповідач протиправно не виплатив грошову компенсацію за невикористані календарні дні додаткової відпустки з 2015 року по 2018 рік, передбаченої пунктом 12 частини першої статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», позивач звернувся з цим позовом до суду.

Висновки Верховного Суду у цій зразковій справі підлягають застосуванню в адміністративних справах щодо звернення до суду осіб, звільнених з військової служби, яким було відмовлено у виплаті грошової компенсації при звільненні за невикористані календарні дні додаткової відпустки, передбаченої пунктом 12 частини першої статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» в період визначений підпунктами 17 - 18 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Відповідно до викладеного, належить сукупно застосовувати норми законодавства у такому порядку (послідовності):

- статті 4, 162 Закону України «Про відпустки»;
- пункт 12 частини 1 статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року;

- частину 8 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року;

- частину 14 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року;

Враховуючи все вищезазначене, встановлені обставини та відповідне правове регулювання, Суд дійшов висновку про обґрунтованість позову та, як наслідок, наявність законних підстав для його задоволення повністю.

Керуючись статтями 139, 241-246, 290 Кодексу адміністративного судочинства України, Суд, вирішив:

Адміністративний позов ОСОБА_1 (АДРЕСА_1 ; РНОКПП: НОМЕР_1) до Військової частини А1815 (вул. Танкістів, смт. Гончарівське, Чернігівський район, Чернігівська область, 15558; ЄДРПОУ: 07880688) про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії - задовольнити в повному обсязі.

Визнати протиправною бездіяльність Військової частини А1815 щодо ненарахування та невиплати ОСОБА_1 грошової компенсації відпустки як учаснику бойових дій за період з 2015 року по 2018 рік, виходячи з грошового забезпечення станом на день звільнення з військової служби 22 жовтня 2018 року.

Зобов'язати Військову частину А1815 нарахувати та виплатити ОСОБА_1 грошову компенсацію за невикористані календарні дні додаткової відпустки як учаснику бойових дій за період з 2015 року по 2018 рік, виходячи з грошового забезпечення станом на день звільнення з військової служби 22 жовтня 2018 року. Рішення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги судові рішення Верховного Суду, якщо його не скасовано, набирає законної сили після набрання законної сили рішенням Великої Палати Верховного Суду за наслідками апеляційного перегляду.

Справи щодо розстрочення виплат сум підвищеної пенсії військовослужбовців у відставці.

В 2019 році прийнято ***Рішення Верховного Суду від 06.08.2019 №Пз/9901/12/19 (№160/3586/19) - щодо розстрочення виплат сум підвищеної пенсії військовослужбовців у відставці [29].***

ОСОБА_1 звернувся до суду з адміністративним позовом до Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області, в якому просить суд визнати протиправними дії відповідача, які полягають у зменшенні розміру пенсії за рахунок виплати з 05 березня 2019 року по 31 грудня 2019 року - 75 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року; зобов'язати відповідача здійснити перерахунок та виплату (із врахуванням раніше виплачених сум) пенсії позивачеві з 05 березня 2019 року з урахуванням 100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року.

В обґрунтування позову зазначає, що рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва від 12 грудня 2018 року у справі №826/3858/18, яке залишено без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 05 березня 2019 року у наведеній справі, визнано протиправними та нечинними пункти 1, 2 постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» (далі - Постанова № 103), пунктом 2 якої визначено порядок виплати перерахованих підвищених пенсій з 1 січня 2018 р., а саме: з 1 січня 2018 року - 50 відсотків; з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року - 75 відсотків; з 1 січня 2020 року - 100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 1 березня 2018 року. Позивач вказує на те, що вказаною нормою позивачеві, фактично, зменшено та розстрочено на значний термін виплату сум підвищення перерахованої пенсії, які мали б бути перераховані та виплачені в період з

01 січня 2018 року, що порушує право позивача на отримання всієї суми підвищеної пенсії. Як зазначає позивач, у зв'язку із визнанням протиправними та нечинними пунктів 1, 2 наведеної постанови Кабінету Міністрів України №103 від 21 лютого 2018 року, вони не можуть бути застосовані до спірних правовідносин при визначенні порядку та розміру виплати пенсії позивачеві.

10 червня 2019 року відповідачем подано відзив на позовну заяву, в якому відповідач просив суд відмовити у задоволенні позову. Як зазначено відповідачем, позивач одержував пенсію, розмір якої станом на 31 грудня 2017 року становив 2017,36 грн, після перерахунку відповідно до Постанови №103 пенсія виплачувалася в таких розмірах: з 01 січня 2018 року - 3421,19 грн, з 01 січня 2019 року - 4123,11 грн. Тобто, із 1 січня 2018 року розмір пенсії позивача збільшився порівняно з груднем 2017 року на 1403,83 грн, та у 2019 році на 2105,75 грн.

ОСОБА_1 відповідно до Порядку передачі органам Пенсійного фонду України функцій з призначення і виплати пенсій деяким категоріям громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.11.2006 № 1522, з 01.01.2007 перебуває на обліку в Головному управлінні Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області та отримує пенсію за вислугу років, призначену відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» (далі - Закон № 2262-ХІІ [17]).

Відповідно до матеріалів пенсійної справи ОСОБА_1 позивач одержував пенсію, розмір якої станом на 31 грудня 2017 року становив 2017,36 грн.

Суд, розглядаючи адміністративну справу в межах позовних вимог щодо виплати пенсії позивачеві, перерахованої відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103, (із врахуванням раніше виплачених сум) з 05 березня 2019 року з урахуванням 100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року, дійшов наступних висновків.

З огляду на викладені вище норми законодавства, підставою для проведення перерахунку пенсії є фактична зміна розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, проведена на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, наділеного правом установлювати чи змінювати види грошового забезпечення військовослужбовців.

Пунктом 1 постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 встановлено, перерахувати пенсії, призначені згідно із Законом України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" (далі - Закон) до 1 березня 2018 р. (крім пенсій, призначених згідно із Законом особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції) та поліцейським), з урахуванням розміру окладу за посадою, військовим (спеціальним) званням, відсоткової надбавки за вислугу років за відповідною або аналогічною посадою, яку особа займала на дату звільнення із служби (на дату відрядження для роботи до органів державної влади, органів місцевого самоврядування або до сформованих ними органів, на підприємства, в установи, організації, вищі навчальні заклади), що визначені станом на 1 березня 2018 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб».

В силу приписів статті 63 Закону України № 2262-XII, пункту 4 Порядку № 45, позивач отримав право на перерахунок пенсії у січні 2018 року відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103. При цьому КМУ уповноважений визначати порядок проведення такого перерахунку, що й було реалізовано ним у Порядку № 45.

Водночас, рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва від 12 грудня 2018 року у справі №2826/3858/18, яке залишено без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 05 березня 2019 року, пункт 1 постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року №103 скасовано.

30 серпня 2017 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб», якою збільшив розмір грошового забезпечення військовослужбовців.

Відповідно до пункту 10 постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704 (із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103) ця постанова набирає чинності з 01 березня 2018 року.

Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 в частині внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704 та постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704 є чинними.

Отже, з набранням чинності постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року №704, якою змінені (збільшені) розміри грошового забезпечення військовослужбовців, у позивача виникли підстави для перерахунку пенсії. Скасування пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року №103 рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва від 12 грудня 2018 року у справі №2826/3858/18 не впливає на вказані підстави.

Відповідно до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 виплату перерахованих відповідно до пункту 1 цієї постанови підвищених пенсій (з урахуванням доплат до попереднього розміру пенсій, підвищень, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством (крім підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, що визначені законом) проводити з 1 січня 2018 року у таких розмірах: з 1 січня 2018 року - 50 відсотків; з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року - 75 відсотків; з 1 січня 2020 року - 100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 1 березня 2018 року.

У зв'язку із скасуванням пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року №103 рішенням Окружного адміністративного суду м.Києва від 12 грудня 2018 року у справі №2826/3858/18, яке залишено без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 05 березня 2019 року, обмеження щодо часткової виплати суми підвищення до пенсії скасовано.

Отже, з 05 березня 2019 року пенсія позивачу підлягає виплаті у розмірі 100 відсотків суми підвищення пенсії.

У зв'язку з чим, на момент ухвалення рішення у цій зразковій справі дії Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області щодо зменшення розміру пенсії ОСОБА_1 за рахунок виплати з 05 березня 2019 року 75 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року, є протиправними.

Як вбачається зі змісту пунктів 1, 2 постанови Кабінету Міністрів України № 103, нею врегульовані строки виплати пенсій, а не порядок проведення перерахунку.

У зв'язку з чим суд зазначає, що питання строків виплати доплат до пенсії за результатами проведеного перерахунку, тобто частини пенсії особи, а також розмірів такої доплати не охоплюються поняттям «порядок проведення перерахунку пенсії».

З огляду на зазначене, суд вважає, що право позивача на отримання перерахованого розміру пенсії за період з 05 березня 2019 року, з урахуванням вже сплачених сум, визначається Законом №2262- XII, отже підпадає під дію статті 1 Першого протоколу до Конвенції «Захист прав власності».

У зв'язку з викладеним, суд доходить висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області, треті особи, які не заявляють самотійних вимог на предмет спору, - Кабінет Міністрів України, Пенсійний фонд України, про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дії.

Згідно з частиною першою статті 139 Кодексу адміністративного судочинства України [30] при задоволенні позову сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, всі судові витрати, які підлягають відшкодуванню або оплаті відповідно до положень цього Кодексу, стягуються за рахунок бюджетних асигнувань суб'єкта владних повноважень, що виступав відповідачем у справі, або якщо відповідачем у справі виступала його посадова чи службова особа.

З огляду на положення вказаної статті, судові витрати за сплату судового збору у розмірі 768,40 грн. підлягають стягненню на користь ОСОБА_1 за рахунок бюджетних асигнувань Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області.

Відповідно до частини першої статті 382 Кодексу адміністративного судочинства України суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

У зв'язку з викладеним, суд вважає за необхідне встановити судовий контроль за виконанням судового рішення у цій зразковій справі шляхом зобов'язання Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області подати звіт про виконання судового рішення у місячний строк з дати набрання цим рішенням законної сили.

Ознаки типових справ:

1) позивачами є особи, звільнені з військової служби, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служб, та деяких інших осіб»;

2) відповідачами є суб'єкти владних повноважень (територіальні органи Пенсійного фонду України), на пенсійному обліку яких перебувають позивачі;

3) спір виник з аналогічних підстав у відносинах, що регулюються одними нормами права (у зв'язку з неперерахунком та невиклатою (із врахуванням раніше виплачених сум) пенсії позивачеві з 05 березня 2019 року з урахуванням

100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року);

4) позивачі заявили аналогічні позовні вимоги (по-різному висловлені, але однакові по суті: визнати протиправною бездіяльність та зобов'язати відповідача провести перерахунок та виплату (із врахуванням раніше виплачених сум) пенсії з 05 березня 2019 року з урахуванням 100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року).

Обставини зразкової справи, які обумовлюють типове застосування норм матеріального права та порядок застосування таких норм.

Висновки Верховного Суду у цій зразковій справі підлягають застосуванню в адміністративних справах щодо звернення осіб, звільнених з військової служби, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» до суду з адміністративними позовами до територіальних органів Пенсійного фонду України, на обліку яких перебувають позивачі, з позовними вимогами щодо визнання протиправними дій відповідачів щодо зменшення розміру пенсії позивачів за рахунок виплати з 05 березня 2019 року 75 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року, та зобов'язання відповідача провести перерахунок та виплату (із врахуванням раніше виплачених сум) пенсії з 05 березня 2019 року з урахуванням 100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року.

Обставини, які можуть впливати на інше застосування норм матеріального права, ніж у зразковій справі.

Зміна правового регулювання спірних правовідносин або визначення Кабінетом Міністрів України нових умов та порядку перерахунку пенсії або розмірів грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, є обставинами, які можуть впливати на інше застосування норм матеріального права, ніж у зразковій справі.

Керуючись статтями 241-246, 262, 266, 290, 382 Кодексу адміністративного судочинства України, вирішив:

Позовні вимоги ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, - Кабінет Міністрів України, Пенсійний фонд України, про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дії - задовольнити.

Визнати протиправними дії Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області щодо зменшення розміру пенсії ОСОБА_1 за рахунок виплати з 05 березня 2019 року 75 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року.

Зобов'язати Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області провести перерахунок та виплату пенсії (із врахуванням раніше виплачених сум) ОСОБА_1 (адреса: АДРЕСА_1 , іпн НОМЕР_1) з 05 березня 2019 року з урахуванням 100 відсотків суми підвищення пенсії, визначеного станом на 01 березня 2018 року.

Стягнути на користь ОСОБА_1 (адреса: АДРЕСА_1 , іпн НОМЕР_1) судові витрати за сплату судового збору у розмірі 768 (сімсот шістдесят вісім гривень) грн 40 к. за рахунок бюджетних асигнувань Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області (адреса: вул. Набережна Перемоги, 26, м. Дніпро, 49123, код ЄДРПОУ 21910427).

Зобов'язати Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області подати звіт про виконання судового рішення у місячний строк з дати набрання цим рішенням законної сили.

Справи щодо отримання статусу учасника бойових дій.

За період: березень 2018 - березень 2020 рр. винесено рішення по 2328 судових справах щодо встановлення факту участі в АТО та отримання посвідчення учасника бойових дій [31, с. 6].

Статус учасника бойових дій надає військовослужбовцям та ветеранам російсько-української війни право на весь комплекс соціальних гарантій, передбачених чинними законодавчими й підзаконними актами. Однак неможливість отримати посвідчення учасника бойових дій (для підтвердження статусу) фактично позбавляє людину можливості використати передбачені законодавством гарантії соціального захисту. У ЄДРСР можна знайти судову практику щодо оскарження відмови у визнанні статусу УБД (шляхом ненадання відповідного посвідчення) особі, яка виконувала службові завдання у зоні проведення АТО.

1. Оскарження рішення комісії про відмову у наданні статусу (позитивна судова практика)

Верховний Суд у постанові 802/969/17-а від 13.02.2018 задовольнив вимоги особи, що брала участь в АТО, зазначивши, що відмова у наданні статусу відповідною Комісією ДФС не є законною, оскільки не містить жодної підстави для відмови, яка передбачена Положенням про Комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій у Державній фіскальній службі України, а перелік таких підстав, як відомо, є вичерпним: «...рішення Комісії з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій у Державній фіскальній службі України про відмову ...в наданні статусу учасника бойових дій...не містить будь-яку передбачену...підставу для відмови. Зазначене свідчить про незаконність оскаржуваного рішення» [31, с. 6-7].

Так само у справі №810/1897/17 від 01 березня 2018 року Верховний Суд зазначив, що позивач виконував обов'язки слідчого податкової міліції, «...у складі зведених мобільних груп, які пересувались вздовж лінії розмежування з метою недопущення незаконного переміщення вантажів, тобто на рівні з оперативними працівниками даного підрозділу».

Аналогічне рішення - Постанова Верховного Суду від 22 березня 2018 року, справа №823/795/17) [32].

Негативна судова практика.

Черкаський окружний адміністративний суд у своєму рішенні від 10.10.2018 цитує рішення Верховного Суду від 29 березня 2018 року у справі №823/618/17, де зазначено: «В порушення вимог статті 242 КАС України щодо законності та обґрунтованості судового рішення судами не з'ясовано та не досліджено докази щодо того, де саме проходив службу позивач станом на час виникнення спірних правовідносин, чи належним органом подано документи для встановлення позивачу статусу учасника бойових дій і чи подано усі документи, які підтверджують тривалість залучення його до проведення антитерористичної операції». Справу було направлено на новий розгляд. 10 квітня 2018 року Верховний Суд (справа №826/15711/15) погодився з тим, що Міжвідомча комісія (яка розглядає спірні питання, які потребують міжвідомчого врегулювання) діяла цілком законно, повернувши документи до відповідної комісії Міноборони (відомча комісія, яка займається розглядом документів для надання статусу УБД військовослужбовцям ЗСУ) на доопрацювання. Водночас необхідно зауважити, що дане рішення суду не позбавляє особу можливості домогтися офіційного визнання статусу учасника бойових дій після подання всіх необхідних документів.

2. Справи окремого провадження про встановлення фактів участі в АТО.

Дана категорія справ має місце у випадку відмови відповідної комісії на тій підставі, що не підтверджено факт безпосередньої участі в АТО або ж недостатня кількість днів перебування в зоні проведення АТО.

Звернення до суду відбувається шляхом подання заяви про встановлення юридичного факту (про факт участі в бойових діях) в порядку окремого провадження. Заява не є позовом, оскільки спір про право відсутній. У заяві потрібно вказати на обставини перебування безпосередньо в зоні АТО та участі в бойових діях, а також підтвердити такі обставини доказами. У цьому випадку до заяви потрібно додати усі наявні документи (довідку про участь в АТО, покази свідків (бажано нотаріально засвідчені), фото-, відеодокази (за наявності), інформацію про отримані у той період виплати, а також свої письмові пояснення. Визнання факту участі в бойових діях в судовому порядку

буде підставою для отримання посвідчення УБД і подальшого користування усім комплексом державних гарантій соціального захисту.

Справи щодо права на отримання одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності.

Статистична інформація (за даними Єдиного державного реєстру судових рішень):

За період: березень 2016 - березень 2020 рр. прийнято 8834 судових справ щодо права на отримання одноразової грошової допомоги, в тому числі і допомоги членам сімей загиблих захисників (за кількістю постанов адміністративних судів усіх інстанцій).

Справи щодо одноразової грошової допомоги за аналізований період стосувалися різноманітних проблем, включаючи:

неприйняття у встановлений законодавством строк рішення про виплату одноразової грошової допомоги членам родини загиблого військовослужбовця, відмови Міністерства оборони виплатити одноразову грошову допомогу у зв'язку зі встановленням інвалідності;

встановлення права військовослужбовця на одноразову грошову допомогу після перебігу тримісячного строку з дня його звільнення зі служби;

дискреційних повноважень МОУ;

розрахунку грошового забезпечення, залежно від складу якого визначається сума одноразової грошової допомоги.

Враховуючи те, що рішення суду касаційної інстанції впливають на формування та уніфікацію судової практики, а при застосуванні норм права суди нижчих інстанцій керуються також рішеннями Верховного Суду, для аналізу було обрано саме 46 постанов суду касаційної інстанції, а саме ВАСУ та Верховного Суду (з 2018 року є касаційною інстанцією).

Завдяки впливу рішень касаційної інстанції на сталість формування судової практики аналіз постанов судів вищої інстанції дозволяє краще

зрозуміти, які ключові проблеми виникають у військовослужбовців (ветеранів) під час реалізації свого права на отримання ОГД та яка судова практика склалась в Україні протягом 6-х років війни щодо певних категорій справ.

Зміст права на отримання ОГД. Різновиди за категоріями.

Одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців передбачена у статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Механізм призначення та виплати одноразової грошової допомоги різним категоріям осіб врегульований такими нормативно-правовими актами:

1. Порядком призначення та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2016 року за №3366. Фінансування ОГД за даною постановою передбачено з резервного фонду. Бюджетна програма КПК 2501700 «Про надання одноразової допомоги членам сімей осіб, які загинули (померли) під час участі в антитерористичній операції, та особам, які отримали інвалідність під час участі в зазначеній операції».

2. Порядком призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 року №9757.

3. Порядком та умовами виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності працівника міліції, затвердженим постановою КМУ від 12 травня 2007 року №7078.

Допомога в разі загибелі (смерті) осіб, призначається та виплачується членам їх сімей у розмірі 750 прожиткових мінімумів, установлених законом

для працездатних осіб на 1 січня календарного року, в якому загинула (померла) особа, рівними частинами. Допомога в разі втрати працездатності призначається у випадку встановлення часткової втрати працездатності і становить від 50-кратного прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб станом на 1 січня календарного року. В залежності від групи інвалідності та причини її виникнення грошова допомога може призначатись у розмірі від 70-кратного прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб станом на 1 січня календарного року, до 400-кратного.

Однак, незважаючи на нормативно-правове закріплення права на ОGD, виникають труднощі в правозастосуванні, якщо мова йде про ОGD у зв'язку з інвалідністю та втратою працездатності. Окремі категорії справ стосуються права на отримання ОGD членами сімей загиблих.

1. Неприйняття у встановлений законодавством строк рішення про виплату одноразової грошової допомоги членам родини загиблого військовослужбовця (негативна судова практика).

Постанова Вищого адміністративного суду України (далі – ВАСУ) від 04 лютого 2016 року у справі № 818/3655/1410 [33]: позивачі стверджували, що Міністерство оборони України у місячний термін не прийняло рішення щодо виплати їм як членам сім'ї військовослужбовця одноразової грошової допомоги та просили стягнути відповідні кошти. Суди першої та апеляційної інстанцій задовольнили позов. ВАСУ частково задовольнив касаційну скаргу Міністерства оборони, зокрема вказав, що відповідно до п. 13 Порядку №975, розпорядник бюджетних коштів приймає у місячний строк після надходження зазначених документів рішення про призначення або відмову у призначенні одноразової грошової допомоги і надсилає його разом з документами уповноваженому органу для видання наказу про виплату такої допомоги особам, які звернулися за нею, або у разі відмови для письмового повідомлення заявника із зазначенням мотивів відмови. Однак, при цьому, ВАСУ, посилаючись на правову позицію Верховного Суду України (далі ВСУ) у постанові від 18 березня 2014 року (справа № 21-11а14) вказав, що підставою

для повідомлення про відмову у призначенні одноразової грошової допомоги є рішення суб'єкта владних повноважень, прийняте з цього питання. Оскільки звернення про виплату одноразової грошової допомоги відповідач не розглянув та відповідного рішення не прийняв, то суд повинен був зобов'язати відповідача розглянути звернення згідно з вимогами чинного законодавства України, а не підміняти орган, на який покладено вирішення цього питання.

2. Щодо відмови Міністерства оборони виплатити одноразову грошову допомогу у зв'язку зі встановленням інвалідності (момент початку обрахунку строку, позитивна судова практика).

Цієї проблеми стосувалася Постанова ВАСУ від 05 липня 2016 року №806/2074/1512: У цій справі військовослужбовцю було встановлено II-гу групу інвалідності у 2008 році, а I-шу – у 2014 році. ВАСУ вказав, що право на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку з інвалідністю, що настала після звільнення з військової служби внаслідок захворювання, пов'язаного з її проходженням, починається саме з моменту настання підстав для отримання цієї допомоги, тобто, в даному випадку, саме з моменту настання інвалідності, а не з моменту звільнення з військової служби і відповідно, позивач має право на її отримання.

Суд касаційної інстанції зробив остаточний висновок у справі - у разі встановлення військовослужбовцю більшого відсотка втрати працездатності або у разі встановлення групи інвалідності, яка дає право на отримання одноразової грошової допомоги у більшому розмірі, виникає право на отримання відповідної допомоги, яка виплачується з урахуванням виплаченої раніше суми обов'язкового особистого державного страхування або одноразової грошової допомоги.

Аналогічна правова позиція була висловлена ВСУ у постановках: від 18 листопада 2014 року №21-446a1413, від 21 квітня 2015 року №21-135a1514, від 10 березня 2015 року №21-563a1415, ВАСУ у постановках від 24 травня 2016 року у справі № 760/10882/15-а [34], від 18 квітня 2017 року у справі №806/94/1617.

3. Щодо права військовослужбовця на одноразову грошову допомогу після перебігу тримісячного строку з дня його звільнення зі служби (позитивна судова практика)

Право на одноразову грошову допомогу у військовослужбовця виникає і тоді, коли інвалідність настала після перебігу тримісячного строку з дня його звільнення зі служби, але внаслідок захворювання або одержаного каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, яке мало місце в період її проходження.

Про це зазначено у постанові від 18 листопада 2014 року у справі №21-446а14 ВСУ. А також в наступних рішеннях.

Постанова ВАСУ від 22 жовтня 2015 року: Позивач звернувся до суду із позовом, в якому просив зобов'язати відповідача Київський МВК нарахувати і виплатити йому одноразову грошову допомогу у зв'язку з настанням інвалідності внаслідок виконання обов'язків військової служби у розмірі 54-місячного грошового забезпечення як інваліду II групи, виходячи з грошового забезпечення, передбаченого ч. 2 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та постановою Кабінету Міністрів України від 28.05.2008 року №499.

Виходячи з буквального тлумачення ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» колегія суддів дійшла висновку, що право на одноразову грошову допомогу у військовослужбовця виникає і тоді, коли інвалідність настала після перебігу тримісячного строку з дня його звільнення зі служби, але внаслідок захворювання або одержаного каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, яке мало місце в період її проходження.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду України від 21 квітня 2015 року (справа №21-135а). Суд касаційної інстанції «...приходить до висновку, що позивач має право на отримання одноразової грошової допомоги у разі настання інвалідності, яка передбачена ч. 2 ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», та у розмірах відповідно до встановленої йому групи

інвалідності, оскільки право на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку з інвалідністю, що настала після звільнення з військової служби внаслідок захворювання, пов'язаного з її проходженням, починається саме з моменту настання підстав для отримання цієї допомоги», тобто, в даному випадку, з моменту настання інвалідності, а не з моменту звільнення з військової служби.

4. Щодо дискреційних повноважень Міністерства оборони України.

Дискусійним та суперечливим залишається питання, як правильно формулювати позовні вимоги до МОУ при виникненні спору про виплату ОГД. В рішеннях судів трапляється посилення на так звані «дискреційні повноваження міністерства». На прикладі судових рішень нижче подаємо роз'яснення цього поняття. Водночас, звертаємо увагу, що є два рішення ВС та ВАСУ які по різному трактують дискреційні повноваження.

Постанови ВАСУ від 24 травня 2016 року у справі № 760/10882/15-a21; від 05 липня 2016 року у справі № 806/2074/1522, від 18 квітня 2017 року у справі № 806/94/1623: принцип розподілу влади заперечує надання адміністративному суду адміністративно-дискреційних повноважень. Завданням адміністративного суду є контроль за легітимністю прийняття рішення. Позовна вимога в частині зобов'язання Міністерства оборони України прийняти рішення щодо призначення одноразової грошової допомоги є формою втручання в дискреційні повноваження відповідача та виходить за межі завдань адміністративного судочинства. При розгляді справи за адміністративними позовами про зобов'язання органів Міністерства оборони України призначити та виплатити одноразову грошову допомогу по інвалідності, суд вправі зобов'язати відповідний орган розглянути зазначене питання, а не приймати рішення про виплату такої допомоги, що не належить до компетенції суду.

Постанова Вищого адміністративного суду від 18 квітня 2017 року (негативна судова практика):

«При розгляді справи за адміністративними позовами про зобов'язання органів Міністерства оборони України призначити та виплатити одноразову

грошову допомогу по інвалідності, суд вправі зобов'язати відповідний орган розглянути зазначене питання, а не приймати рішення про виплату такої допомоги, що не належить до компетенції суду». У цій справі суд мотивував своє рішення положеннями чинних нормативно-правових актів: «Відповідно до частини 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Згідно з частиною 3 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Так, принцип розподілу влади заперечує надання адміністративному суду адміністративно-дискреційних повноважень - ключовим завданням якого є - здійснення правосуддя. Тому завданням адміністративного суду є контроль за легітимністю прийняття рішення».

Кардинально протилежною є постанова ВС від 20 березня 2018 року у справі №276/322/17 (позитивна судово практика):

«Поняття дискреційних повноважень наведене у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (80)2, яка прийнята Комітетом Міністрів 11 березня 1980 року на 316-й нараді. Дискреційними є повноваження суб'єкта владних повноважень обирати у конкретній ситуації між альтернативами, кожна з яких є правомірною. Прикладом таких повноважень є повноваження, які закріплені у законодавстві із застосуванням слова «може»».

Натомість, МОУ помилково вважає свої повноваження дискреційними. Відповідач не наділений повноваженнями за конкретних фактичних обставин діяти не за законом, а на власний розсуд, зокрема, коли рішенням судів, що набрали законної сили, встановлено що військовослужбовець отримав поранення та захворювання, які пов'язані з виконанням обов'язків військової служби при перебуванні в країнах, де велись бойові дії, та має право на отримання одноразової грошової допомоги згідно зі статтею 16 Закону України

«Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Порядку № 975. Безперечно, правомірним у даному випадку є лише один варіант поведінки, залежно від фактичних обставин.

Таким чином, ВС вбачає підстави для ухвалення судових рішень, які зобов'язують Міністерство оборони України нарахувати та виплатити ОГД членам сімей загиблого військовослужбовця.

Аналогічна судова практика:

Ухвала ВАСУ від 08 листопада 2017 року, справа № 804/437/16, касаційну скаргу Міноборони залишено без задоволення.

Отже, є дві різні позиції суду касаційної інстанції. В першому рішенні суд вважає належним способом захисту, необхідним для поновлення прав позивача, зобов'язати Міністерство оборони України розглянути питання щодо призначення та виплати позивачу одноразової грошової допомоги у зв'язку зі встановленням I групи інвалідності, що настала внаслідок поранення, отриманого ним під час виконанням обов'язків військової служби при перебуванні в країнах, де велись бойові дії, відповідно до Порядку № 975. Тобто, звертаємо увагу, що суд змінив спосіб захисту із «зобов'язати нарахувати та виплатити» на «зобов'язати розглянути» мотивуючи це невтручанням у дискреційні повноваження.

В другому рішенні (постанова ВС від 20 березня 2018 року) суд зазначає, що особа має право на отримання одноразової грошової допомоги згідно зі статтею 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Порядку № 975. Тому тут дискреція уповноваженого органу (МОУ) відсутня.

Такі формулювання мають важливе значення, коли мова йде про виконання рішення суду. У першому випадку, коли суд зобов'язує МОУ повторно розглянути, комісія цілком ймовірно може ще раз відмовити у такій виплаті. У другому випадку є прямий обов'язок виконати рішення суду шляхом нарахування ветерану ОГД. Таким чином, очевидно більш простим та легшим для виконання є рішення, в якому буде зобов'язано комісію МОУ призначити

та нарахувати ОГД. Однак потрібно зважати на сутність порушення - якщо документи особи не були розглянуті в належний строк, то правильним способом захисту буде саме зобов'язання уповноваженого органу вчинити певні дії.

5. Особливості розрахунку розміру одноразової грошової допомоги (як при встановленні інвалідності, так і при звільненні).

Постанова ВАСУ від 02 вересня 2015 року у справі № 522/7927/14-а: військовослужбовець стверджував, що під час нарахування одноразової грошової допомоги у зв'язку з інвалідністю III-ї групи внаслідок травми, пов'язаної з захистом Батьківщини, до розрахунку грошового забезпечення потрібно включати грошову допомогу на оздоровлення та матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань. Такі звернення до суду, на жаль, не є поодинокими, зважаючи на те, що військовослужбовці не завжди поінформовані належним чином про склад та структуру, додаткові види грошового забезпечення. У наведеній справі ВАСУ вирішив, що такі вимоги є безпідставними та не підлягають задоволенню. Аналогічна правова позиція ВАСУ від 20 січня 2015 року у справі № 522/27386/13-а (2-а/522/175/14) з посиланням на правову позицію ВСУ у постанові від 17 червня 2014 року (справа № 21-117а14): допомога на оздоровлення та матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань не враховуються до складу грошового забезпечення при нарахуванні одноразової грошової допомоги, що виплачується військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби) у разі настання інвалідності в період проходження військової служби.

Отже, при вирішенні спорів суди (різних інстанцій) схильні включати до складу грошового забезпечення тільки посадовий оклад та щомісячні додаткові види грошового забезпечення, які не залежать від наказів командування чи існування спеціальних обставин.

Інший приклад – постанова ВАСУ від 05 листопада 2014 року у справі №2а-2955/11/160930, де суд визначив, що при визначенні складу грошового забезпечення, яке є визначальним при нарахування одноразової грошової

допомоги, виходячи із засад пріоритетності законів над підзаконними актами, слід застосовувати не Порядок, затверджений Кабінетом Міністрів, а Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який має вищу юридичну силу.

Інший аспект розрахунку грошового забезпечення: щомісячна додаткова грошова винагорода, яка передбачена постановою № 889 та Інструкцією, має тимчасовий характер, оскільки виплата такої винагороди дозволена за наявності наказу командира військової частини або вищого командира залежно від настання спеціальних обставин, її розмір не є фіксованим, а виплата не є щомісячною, тому вона не включається до складу грошового забезпечення, з якого обчислюється одноразова грошова допомога при звільненні з військової служби. (Постанова ВАСУ від 16 серпня 2017 року у справі № 304/733/14-а). Аналогічна правова позиція щодо застосування частини другої статті 9 Закону №2011-XII, постанови №889, Інструкції, які регулюють підстави, порядок та умови виплати щомісячної одноразової грошової допомоги, була висловлена ВСУ, зокрема, у постановах від 15 жовтня 2013 року, 04 листопада 2014 року та 16 червня 2015 року (справи №№ 21-368а1332, 21-473а1433 відповідно).

б. Спори про виплату ОГД членам сім'ї загиблого.

Щодо витребування додаткових документів про причину смерті.

Постанова ВАСУ від 04 лютого 2016 року у справі № К/800/34580/1536 (негативна судова практика). Позов обґрунтували тим, що Міністерство оборони України отримало від Сумського обласного військкомату пакет документів, необхідних для виплати їм як членам сім'ї військовослужбовця, який загинув під час виконання службових обов'язків, одноразової грошової допомоги, однак відповідач у місячний термін не прийняв рішення з цього приводу, а звернувся із запитом до військової прокуратури для уточнення причин смерті загиблого, що не передбачено чинним законодавством.

Міністерству необхідно було отримати документальне підтвердження факту перебування військовослужбовця в стані сп'яніння чи його відсутності. Це має значення при прийнятті відповідного рішення щодо

виплати ОГД, а відповідних документів МОУ (відповідач) не отримав. Отже, на переконання МОУ, вирішити питання виплати членам сім'ї загиблого одноразової грошової допомоги було неможливо.

Суди першої та другої інстанцій, задовольняючи позов, виходили з того, що не приймаючи рішення щодо виплати позивачам одноразової грошової допомоги у місячний строк після отримання від Сумського обласного військового комісаріату висновку та необхідних документів, відповідач діяв не на підставі та не у спосіб, що передбачені Конституцією та Законами України.

Верховний Суд України в постановках від 18 березня 2014 року (справа №21-11a1437) та від 22 квітня 2014 року (справа № 21-484a1338) сформулював правову позицію у подібних правовідносинах, згідно з якою підставою для повідомлення про відмову у призначенні одноразової грошової допомоги є рішення суб'єкта владних повноважень, прийняте з цього питання. Оскільки звернення про виплату одноразової грошової допомоги відповідач не розглянув та відповідного рішення не прийняв, то суд повинен був зобов'язати останнього розглянути це звернення згідно з вимогами чинного законодавства України, а не підміняти орган, на який покладено вирішення цього питання.

Таким чином, висновок судів про протиправність бездіяльності відповідача та стягнення на користь позивачів одноразової грошової компенсації не ґрунтується на правильному застосуванні норм матеріального права.

7. Щодо права сім'ї на отримання ОГД, якщо член сім'ї помер від захворювання вже не у статусі військовослужбовця

Постанова ВС України від 06.02.2018 року у справі №761/18099/15-а.

Члени сім'ї загиблого в інтересах дитини, звернулись з позовом про визнання неправомірними дій суб'єкта владних повноважень та зобов'язання вчинити дії по виплаті грошової допомоги.

Зі змісту норм Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» вбачається, що допомога виплачується не тільки у разі загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання

обов'язків військової служби чи в період її проходження, а й у разі смерті, яка настала внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби не залежно від часу звільнення з військової служби»; «Факт наявності статусу військовослужбовця на час смерті має значення лише у випадку загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання обов'язків військової служби чи в період її проходження».

Норми статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у зв'язку з складністю їх конструкції допускають неоднозначне трактування, внаслідок чого і виник спір. Проте, на переконання суду інше тлумачення вказаної норми, ніж зазначене судом, не відображало б мети законодавця при прийнятті цього закону.

Суд зазначив, що якби законодавець пов'язував право сім'ї на допомогу лише з фактом смерті (загибелі) особи, яка була військовослужбовцем на час смерті, він би обмежився запровадженням норм про наявність відповідного права у разі загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання обов'язків військової служби чи в період її проходження.

Натомість, закон містить також і положення про наявність права на допомогу у разі смерті, яка настала внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби. Проаналізувавши обставини справи, суд зробив висновок, що в такому випадку допомога призначається незалежно від часу звільнення з військової служби.

Справи щодо розірвання контракту.

Важливим чинником посилення правового захисту військовослужбовців є можливість завершити виконання обов'язків військової служби у передбачений контрактом термін, проте під час дії автоматично подовжених контрактів та контрактів зі строком дії «до кінця особливого періоду» механізм звільнення військовослужбовців був ускладненим.

Із початком особливого періоду на території України у 2014 році і до червня 2018 року механізм звільнення з автоматично подовжених контрактів та

контрактів «до закінчення особливого періоду» діяв почасти хаотично, а в окремі періоди (до шостого січня 2017 року та після шостого січня 2018 до червня 2018 року) взагалі був відсутній. Без визначення конкретного строку такі контракти становили, по суті, правову пастку для однієї зі сторін контракту.

Така ситуація не лише негативно впливала на бажання контрактників в подальшому продовжувати військову службу, а й спричиняла значну кількість звернень до суду щодо захисту прав військовослужбовців.

Негативна судова практика.

Адміністративний суд м. Одеси, вирішуючи питання про звільнення офіцера у зв'язку із закінченням строку його контракту відповідно до п.7 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», у своєму рішенні зазначив, що, хоча дію контракту особі було продовжено автоматично до оголошення рішення про демобілізацію (про що був зроблений відповідний запис у контракті без повідомлення офіцера), але, «оскільки позивач має статус військовослужбовця військової служби за контрактом, то дія даного Указу (про демобілізацію) на нього не поширюється». Тобто в наведеному випадку суд не лише проігнорував обґрунтування позовних вимог, але і власні аргументи щодо законності подовження контракту безпосередньо до оголошення рішення про демобілізацію.

Достатньо обґрунтованою є постанова Миколаївського окружного адміністративного суду, який при розгляді аналогічної справи про розірвання контракту у зв'язку із закінченням його строку проаналізував усі передбачені законодавством підстави та строки звільнення, а також демобілізації відповідно до Указу Президента, окремо вказавши на необґрунтованість твердження позивача щодо закінчення особливого періоду в Україні, адже це не відповідає ЗУ «Про оборону України» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Висновок суду в подальшому не оскаржувався.

Саме наявністю особливого періоду суди першої і апеляційної інстанції у Вінницькій області обґрунтували неможливість звільнення особи у зв'язку із

закінченням строку його контракту, про що він завчасно повідомив командування (справа №802/168/17-а, була розглянута апеляційним судом 28.03.2017).

Одним із дуже небагатьох рішень колишнього ВАСУ з приводу автоматичного продовження контракту є рішення у справі № К/800/3878/16 від 28.02.17, де Вищий адміністративний суд зробив висновок про правомірність продовження строку контракту, який закінчився у військовослужбовця після настання особливого періоду, на період до оголошення рішення про демобілізацію. Негативним аспектом цього рішення є повна відсутність аргументації щодо неврахування декількох указів про демобілізацію під час дії особливого періоду для можливості задоволення позовних вимог.

Скасовуючи рішення першої інстанції, Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд у справі від 06 вересня 2017 року №804/7297/16 [35] зазначив, що «...колегія суддів приходить до висновку про те, що закінчення періоду мобілізації, який був визначений в Указах Президента України, не є самостійною підставою для припинення особливого періоду».

Позитивна судова практика.

Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 23 листопада 2016 року, справа № 804/6132/16. Контракт військовослужбовця повинен був припинитися після свого автоматичного продовження у зв'язку із закінченням особливого періоду або у зв'язку із оголошенням рішення про демобілізацію). Суддя у своєму рішенні вказала, що особливий період або завершується демобілізацією, або повинен переходити у воєнний стан, а оскільки останнього оголошено не було, то: «суд погоджується з доводами позивача, що укладення Контракту як строкової форми залучення до публічної служби з відповідним обмеженням правового статусу та підпаданням під посилену юрисдикцію держави, повинно відбуватись на умовах максимальної правової визначеності щодо строку дії таких обмежень і не може бути віднесено до сфери необмеженої дискреції суб'єктів владних повноважень».

У справі №804/7297/16 (від 14 грудня 2016 року) [35] суддя дійшла висновку про правомірність позовних вимог щодо розірвання контракту про проходження служби, оскільки: «позивач міг скористатися своїм правом на розірвання контракту через закінчення строку його дії, передбаченого пунктом 4 контракту, у періоді після закінчення часткової мобілізації та до часу початку нової хвилі мобілізації».

Справи щодо звільнення з військової служби у зв'язку зі станом здоров'я, сімейними обставинами та невідповідністю.

За період: березень 2016 – 2020 рр. було розглянуто 162 справи адміністративними судами України.

Негативна судова практика.

Суд не ототожнює час оголошеної мобілізації і строк тривання особливого періоду щодо можливості звільнення у зв'язку з обмеженою придатністю. Тому існують непоодинокі випадки, коли особа, маючи висновок ВЛК про обмежену придатність в мирний час, не мають можливості звільнитися з військової служби (негативна судова практика).

Постанова ВАСУ від 16.02.2015, справа №800/582/14.

Позивач не був звільнений з військової служби за станом здоров'я (через обмежену придатність до військової служби та наявність особливого періоду) і оскаржував це, спираючись на бездіяльність Президента України. Суд відмовив у задоволенні позовних вимог, виходячи з такого: «Суд враховує, що законодавчі обмеження щодо звільнення військовослужбовців пов'язані у першу чергу з особливим станом і лише у другу - з мобілізацією як його складовою частиною.

Крім того, колегія суддів зазначає, що в ситуації, яка склалася, у Президента України не було обов'язку відстежувати періоди, у які можна, а у які заборонено звільнення конкретного військовослужбовця».

Одеський апеляційний адміністративний суд у постанові від 14.02.2018 (справа № 814/1616/17) підтримує думку суду першої інстанції щодо

неможливості звільнення у зв'язку з обмеженою придатністю в особливий період, оскільки «...наведена норма діючого законодавства надає право військовослужбовцю на звільнення за станом здоров'я тільки на підставі висновку (постанови) ВЛК про непридатність такого військовослужбовця до військової служби в мирний час, обмежену придатність у воєнний час».

Аналогічною є справа Вінницького апеляційного адміністративного суду № 822/520/16 від 23 серпня 2016 року.

Позитивна судова практика:

Вінницький апеляційний адміністративний суд у справі № 802/867/16-а від 03.11.2016 р [36] захистив інтереси позивача щодо звільнення зі служби у зв'язку зі станом здоров'я, зважаючи на відсутність особливого періоду, вказавши, однак, що позивач неналежним чином сформулював свої вимоги: «...Враховуючи викладене, а також з метою забезпечення повного та всебічного захисту порушеного права позивача, колегія суддів дійшла висновку про зобов'язання командування військової частини А0409 (умовне найменування В2731) достроково припинити (розірвати) контракт про проходження військової служби. Рапорт, поданий позивачем командуванню військової частини, уже був ним розглянутий та вирішено питання про дострокове припинення контракту, а тому зобов'язання відповідача повторно вчинити такі дії не призведе до ефективного захисту порушеного права позивача».

У 2016 році Хмельницьким окружним адміністративним судом було розглянуто справу, яка стосувалася звільнення з військової служби особи, визнаною висновком військово-лікарської комісії відповідного регіону обмежено придатною до подальшого несення військової служби [31, с. 25]. Відповідач у справі зазначав, що у висновку ВЛК особи не було будь-яких посилань саме на *непридатність* до військової служби в мирний час. Цікавим, хоча і недостатньо обґрунтованим видається висновок суду про відсутність особливого періоду: «В умовах відсутності рішення про оголошення війни або

мобілізації, чи закінчення строків, встановлених для проведення мобілізації, особливий період не діє».

Житомирський апеляційний адміністративний суд задовольнив позовні вимоги звільненого, оскільки: «... з самого рапорта особи не вбачається, що він просив звільнити його зі служби в поліції за власним бажанням. Більше того, з рапорта позивача убачається, що він просив звільнити його зі служби в поліції у зв'язку з погіршенням стану здоров'я, а перед звільненням направити на обстеження військово-лікарською комісією».

Категорія справ – звільнення з контракту про проходження військової служби в особливий період у зв'язку із невідповідністю.

За період з 2016 по 2020 р.

Касаційна інстанція:.....212;

Апеляційна.....3475.

Найчастіше підставою для звернення звільнених за цією підставою військовослужбовців до суду стають незгода із її застосуванням та оскарження не виплати усіх сум грошового забезпечення, на які вони мали б право у випадку звільнення у зв'язку з іншими правовими підставами.

Переглядаючи касаційну скаргу військової частини (яка стосувалась правомірності звільнення військовослужбовця за невідповідністю через самовільне залишення частини, суд дійшов висновку, що таке звільнення в якості заходу дисциплінарної відповідальності було вжито неправомірно, оскільки «факт невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем службових обов'язків має бути пов'язаний з конкретним завданням, невиконання або неналежне виконання якого призвело до тяжких наслідків або створило загрозу настання таких наслідків». (Постанова Верховного Суду у справі №810/2688/1666).

Оскаржуючи звільнення за невідповідністю, досить часто військовослужбовці зазначають про обов'язок військової частини звільнити їх через незадовільний стан здоров'я. У справі №826/2178/17 Верховний Суд зазначив про правомірність звільнення військовослужбовця через

невідповідність, оскільки «...наявність листків непрацездатності не підтверджує причин поважності відсутності на службі, зважаючи на те, що позивачем порушено процедуру подання листків непрацездатності» [37].

Підставою звернення до суду для військовослужбовців є також незгода із наказом про звільнення через службову невідповідність з мотивів невчинення будь-яких дисциплінарних проступків. Таку позицію звільненого військовослужбовця підтримали суди апеляційної і касаційної інстанції у справі №802/1275/16-а, зазначивши, що військова частина не довела той факт, що «...під час вживання спиртних напоїв перебував при виконанні службових обов'язків та тим більше факту невиконання ним службових обов'язків. При цьому, як службовим розслідуванням, так і судом першої інстанції зроблено висновки про невиконання позивачем своїх обов'язків лише із посиланням на статті Статуту внутрішньої служби України, які носять загальний характер».

Вищий адміністративний суд України (у справі К/800/10119/13) визнав неправомірним наказ про звільнення військовослужбовця прикордонника, зауваживши, що висновок комісії про відсутність прикордонника на місці служби ґрунтується на припущеннях і не містить жодних доказів (офіцери не помітили особу на місці несення служби, а останній їх не впізнав одразу, тому вирішив не демаскувати місце свого перебування, а лише потім доповів про хід несення служби).

Інші приклади позитивної судової практики:

Постанова Верховного Суду у справі №825/4011/14 - неправомірність звільнення особи з СБУ у зв'язку із пропущенням строку накладання такого стягнення відповідно до Статуту).

(Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу визнавши звільнення через невідповідність особи, яка залишила місце несення служби таким покаранням, яке не відповідає шкідливості діяння та без врахування того факту, що жодних негативних наслідків така поведінка військовослужбовця не спричинила).

Негативна судова практика.

У справі №822/997/16 Верховний Суд [38] погодився із висновком суду першої інстанції щодо правомірності застосування звільнення зі служби як дисциплінарного покарання через неодноразові порушення дисципліни військовослужбовцем, які зміг підтвердити представник військової частини.

Проаналізувавши, як позитивний так і негативний досвід судових справ можливо дійти висновку:

Для отримання статусу учасника бойових дій всі документи повинні надаватися відповідній комісії у повному обсязі (командуванням або індивідуально). Дуже важливим є подання доказів проходження служби в АТО у відповідному силовому відомстві, яке залучалося до виконання завдань АТО у той чи інший період.

Якщо з якоїсь причини неможливо отримати документи, що підтверджують безпосередню участь в АТО, факт такої участі можна встановити в судовому порядку (в рамках окремого провадження за заявою про встановлення факту, що має юридичне значення).

У випадку відсутності рішення відповідної комісії щодо нарахування і виплати одноразової грошової допомоги членам сім'ї загиблого правильним способом судового захисту буде не зобов'язання відповідача нарахувати кошти, а саме позовна вимога про зобов'язання розглянути та прийняти рішення на основі поданих документів.

При зверненні до суду з подібними позовами слід враховувати нормативно-правові акти, які є (були) чинними на момент виникнення (існування) правовідносин. Так, наприклад, набули чинності зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», яким нормативно закріплено можливість отримання одноразової грошової допомоги ветеранами чи членами сімей загиблих не пізніше, ніж через рік після завершення служби.

У випадку вирішення питання про ненарахування одноразової грошової допомоги повноваження силового відомства чітко передбачені відповідними нормативно-правовими актами.

Наприклад, Постановою КМУ від 25.11.2013 №975) та не можуть визнаватись дискреційними. Якщо спір пов'язаний із нерозглядом поданих документів, правильним способом захисту порушених прав буде зобов'язання комісії вчинити певні дії (розглянути подані документи). Водночас, остаточною відповіддю комісії силового відомства може бути лише надання чи ненадання ОГД. Інші (проміжні) відповіді не можуть бути підставою для пропущення законного строку надання остаточної відповіді.

У випадку оспорування правильності нарахування сум, виплата яких залежить від розміру грошового забезпечення, потрібно враховувати структуру грошового забезпечення, яке виплачується військовослужбовцю.

Підтвердження структури виплаченого грошового забезпечення можна отримати у фінансовій частині (за місцем служби).

Суди беруть до уваги акт службового розслідування, в якому описується подія, внаслідок якої відбулась загибель (травмування, поранення) військовослужбовця, витяг протоколу ВЛК, де зазначається чи поранення та смерть пов'язані із захистом Батьківщини/виконанням військового обов'язку.

Тому у випадку незгоди із фактичними обставинами чи висновками, викладеними у актах розслідування, постановях ВЛК (МСЕК), до суду доведеться оскаржувати саме відповідність даних документів фактичним обставинам та чинним нормативно-правовим актам.

У разі отримання відмови у виплаті ОГД на підставі виявлення в крові проміле алкоголю при цьому, якщо відсутні документи про причинно-наслідковий зв'язок між станом сп'яніння та смертю є можливість оскарження такої відмови. Слід обов'язково враховувати інформацію, вказану в документах:

- 1) в першу чергу висновок ВЛК - саме тут зазначають чи смерть пов'язана із захистом Батьківщини, чи з проходженням служби, а також причину смерті;
- 2) акт спеціального розслідування нещасного випадку - тут зазначають причини такого випадку;

3) висновок експерта.

Саме відповідно до цих документів комісія приймає рішення про виплату/невиплату ОГД. Тому, у разі якщо зі змісту документів не вбачається прямого причинно-наслідкового зв'язку між станом сп'яніння та причиною смерті підстав для відмови у виплаті ОГД немає.

Слід розрізняти випадки, коли захворювання «пов'язане з виконанням ним обов'язків військової служби», в тому числі і в зоні АТО/ООС, у зв'язку із захистом Батьківщини та коли «пов'язане з проходженням ним військової служби».

Припис статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» розрізняє випадки виплати ОГД і від причин залежить розмір грошової виплати. Тому важливо звертати увагу на формулювання вказані у ВЛК та МСЕК і у разі невідповідності фактичним обставинам, оскаржувати саме їх, адже на їх основі приймають рішення про виплати та їх розмір. На формулювання висновків ВЛК і МСЕК впливають наявні документи (акти розслідувань, проведених у частинах, довідки АТЦ при СБУ, посвідчення УБД, тобто, важливо документально підтвердити факт участі в АТО/ООС для належного встановлення взаємозв'язку ушкодження здоров'я і виконання обов'язків військової служби під час захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

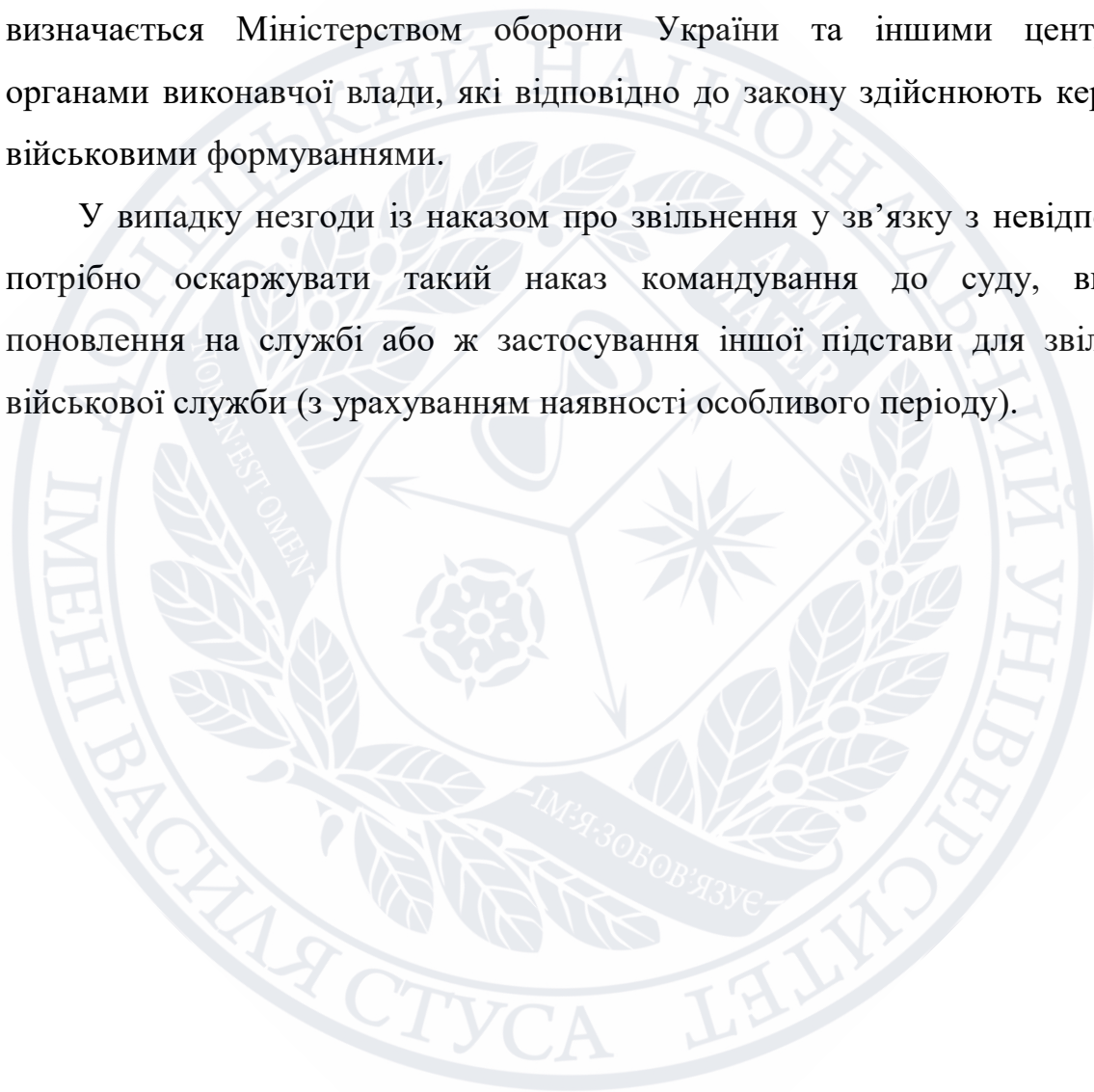
Для звільнення зі служби під час дії особливого періоду потрібно обов'язково зважати на формулювання висновку ВЛК: «непридатність до служби в мирний час» чи «обмежена придатність до військової служби в мирний час» та відповідність такого висновку Вашому стану здоров'я, оскільки тільки перше формулювання є підставою для звільнення в особливий період.

Для потреб Збройних Сил України та інших військових формувань на військову службу за контрактом можуть бути прийняті громадяни України визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до військової служби за станом здоров'я за наслідками захворювань, поранень (травм, контузій, каліцтв), одержаних під час виконання обов'язків військової служби, що

призвело до встановлення їм інвалідності, часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності (крім розумових, сенсорних, психологічних вад, розладів психіки, поведінки та інших захворювань, визначених Міністерством оборони України та іншими центральними органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями).

Перелік посад, що можуть бути заміщені такими військовослужбовцями, визначається Міністерством оборони України та іншими центральними органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями.

У випадку незгоди із наказом про звільнення у зв'язку з невідповідністю потрібно оскаржувати такий наказ командування до суду, вимагаючи поновлення на службі або ж застосування іншої підстави для звільнення з військової служби (з урахуванням наявності особливого періоду).

РОЗДІЛ 3.

ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

3.1. Міжнародні стандарти і зарубіжний досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців

Зарубіжний досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців безумовно повинен бути вивчений та досліджений. Однак, слід зазначити, що він сформувався в історично в різних країнах, які мають неоднаковий економічний потенціал та участь в військових конфлітах, тому в Україні мають бути запроваджені лише механізми адміністративно-правового регулювання соціального захисту, які будуть ефективні та можливі для виконання та фінансування органами влади та місцевого самоврядування.

Досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців Республіки Білорусь.

Необхідно також врахувати досвід гарантій соціального забезпечення військовослужбовців в інших країнах пострадянського союзу.

Таким прикладом для вивчення може бути Республіка Білорусь. Законодавство Республіки Білорусь має чимало нормативних актів, що регулюють соціальний захист військовослужбовців. Наприклад Закон Республіки Білорусь «Про державні соціальні пільги, права і гарантії для окремих категорій громадян» має такі визначення:

Основні категорії громадян, які мають право на соціальні пільги:

- військовослужбовці, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних при захисті Вітчизни або виконанні обов'язків військової служби в державах, де велися бойові дії;

- працівники, які обслуговували діючі військові контингенти в Афганістані або в інших державах і стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних у період ведення бойових дій;
- військовослужбовці, у тому числі звільнені в запас (відставку), військовозобов'язані, призвані на військові збори, що спрямовувалися органами державної влади СРСР в Афганістан або в інші держави, які брали участь у бойових діях при виконанні службових обов'язків у цих державах і отримали поранення, контузію або каліцтво в період бойових дій;
- військовослужбовці автомобільних батальйонів, які направлялися до Афганістану для доставки вантажів у період ведення бойових дій і отримали поранення, контузію або каліцтво в період бойових дій;
- військовослужбовці льотного складу, які робили вильоти на бойові завдання до Афганістану з території СРСР в період ведення бойових дій і отримали поранення, контузію або каліцтво в період бойових дій;
- громадяни, у тому числі звільнені в запас (відставку), з числа військовослужбовців, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних при виконанні обов'язків військової служби (службових обов'язків);
- батьки загиблих (померлих) при виконанні військового або службового обов'язку в Афганістані або в інших державах, де велися бойові дії, померлих внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, отриманих у період бойових дій, а також померлих у період проходження військової служби внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, безпосередньо пов'язаних зі специфікою несення військової служби.

Зазначеним Законом передбачені наступні пільги:

- пільги з лікарського забезпечення (право на безкоштовне забезпечення лікарськими засобами, що видаються за рецептами лікарів у межах переліку основних лікарських засобів);
- пільги щодо забезпечення технічними засобами соціальної реабілітації (право на безкоштовне виготовлення і ремонт зубних протезів в державних

організаціях охорони здоров'я за місцем проживання та право на безкоштовне забезпечення іншими технічними засобами соціальної реабілітації);

- пільги по санаторно-курортному лікуванню та оздоровленню (право на отримання грошової допомоги на оздоровлення, право на безкоштовне санаторно-курортне лікування);

- пільги по проїзду на міському пасажирському транспорті та автомобільному транспорті загального користування регулярного міжміського сполучення в сільській місцевості і на пасажирському транспорті загального користування регулярного приміського сполучення;

- пільги з оплати за технічне обслуговування і користування житловими приміщеннями та комунальні послуги;

- пільги з надання послуг зв'язку.

Фінансування витрат з надання соціальних пільг здійснюється за рахунок коштів республіканського і місцевих бюджетів, соціальних пільг з санаторно-курортного лікування та оздоровлення - за рахунок коштів державного соціального страхування та республіканського бюджету.

Досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в США.

Пенсійне забезпечення громадян США, звільнених з дійсної військової служби, - складова частина державної системи соціального захисту військовослужбовців і один з основних елементів їх матеріального стимулювання. Американська система пенсійного забезпечення військовослужбовців є комплексною і включає власне військову пенсію, пенсію за програмою федерального соціального страхування і особисті відрахування військовослужбовців на персоналізовані пенсійні рахунки. За оцінками експертів міністерства праці США, завдяки такій схемі пенсійного забезпечення військовослужбовці в даний час являють собою найбільш соціально захищену професійну групу населення в країні.

У перелік нормативно-правових актів, що регламентують пенсійне забезпечення військовослужбовців, входять: Звід законів США, розділ 10, «Збройні сили» (USCode, 10), Закон про модернізацію системи пенсійного забезпечення військовослужбовців (Uniformed Services Retirement Modernization Act of 1974), Закон про виплати звільненим з дійсної військової служби» (Uniformed Services Retirement Benefits Act of 1979) та Закон про реформу пенсійного забезпечення військовослужбовців» (Military Retirement Reform Act of 1986).

Крім цього, міністерством оборони щорічно готуються проекти поправок до чинних законодавчих актів щодо коригування розмірів військової пенсії у зв'язку із зростанням рівня життя в країні, інфляцією та змінами грошового утримання військовослужбовців. Після їх затвердження національним конгресом вони також набувають сили закону у формі відповідних статей бюджету міністерства оборони США (National Defense Authorization Act).

Управління фінансовими коштами і виплата військових пенсій покладені на пенсійний фонд МО (Military Retirement Fund). У нього щорічно перераховуються асигнування з бюджету Пентагону, надані на статтю «Пенсійне забезпечення військовослужбовців». У 2011 році на дану статтю було виділено 41,97 млрд. доларів США, при цьому дані відрахування не зачіпають і не впливають на розмір грошового утримання військовослужбовців, а також не обкладаються податками. Крім цього, фінансове забезпечення фонду здійснюється за рахунок бюджету міністерства фінансів, яке надає відповідні кошти на управління його активами (у 2011 році - близько 900 млн доларів). За станом на початок 2010 фінансового року активи фонду становили 1460 млрд. доларів.

Вільні кошти пенсійного фонду МО інвестуються тільки в довгострокові державні цінні папери США. Управління даними засобами проводиться міністерством фінансів, а отриманий від їх вкладення прибуток повертається до фонду у відповідності з термінами погашення федеральних боргових зобов'язань. Контроль за фінансовою діяльністю фонду покладено на апарат

генерального інспектора МО, контрольно-фінансове управління США, бюджетне управління конгресу і незалежне аудиторське агентство «Екьюеті консалтинг» (Acuity Consulting).

Виплати військовим пенсіонерам здійснюються із коштів фонду через лічильно-фінансове управління МО США (підрозділ «Клівленд», м. Клівленд, штат Огайо) за місцем їх проживання по одному з трьох можливих пенсійних планів: Final Pay для тих, що поступили на військову службу до 8 вересня 1980 року, High-3 – для тих, що підписали контракт в період з 9 вересня 1980-го по 1 серпня 1986-го, CSB / REDUX - для тих, що поступили на військову службу після 1 серпня 1986 року.

Розміри військових пенсій за даними планами розраховуються наступним чином:

Для плану Final Pay береться за основу 50 % останнього посадового окладу; за кожний додатковий рік вислуги понад 20 років пенсія збільшується на 2,5% посадового окладу;

Для плану High-3 береться за основу 50 % середнього посадового окладу за будь-які три роки безперервної військової служби; за кожний додатковий рік вислуги понад 20 років пенсія збільшується на 2,5 % середнього посадового окладу.

Для плану CSB / REDUX береться за основу 40 % середнього посадового окладу за будь-які три роки військової служби. За кожний рік понад 20 років пенсія збільшується на 3,5 % середнього посадового окладу. Крім цього, даним планом вводиться виплата одноразової допомоги у розмірі 30 тис. доларів після 15 років військової служби в тому випадку, якщо військовослужбовець підписує контракт ще на п'ять років.

Максимальний розмір пенсії за умовами усіх планів не може перевищувати 75% використовуваного для його розрахунку посадового окладу.

Крім того, американські громадяни, звільнені з дійсної військової служби, мають право на отримання пенсії за програмою федерального пенсійного страхування за накопичувальною схемою «План накопичувальних

заощаджень» (Thrift Savings Plan). Проведення фінансових операцій за цією схемою регламентується статтею 401 (к) податкового кодексу США (Internal Revenue Code of 1986), а розмір пенсії розраховується на основі щомісячного утримуваного з грошового утримання військовослужбовців соціального податку (від 15 до 25 %). Виплати військовим пенсіонерам по даній федеральній програмі здійснюються через агентство соціального страхування та міністерство у справах ветеранів США.

Крім цього, військовослужбовці можуть відкривати особисті пенсійні рахунки (Individual Retirement Account) в банках, страхових компаніях, пайових інвестиційних фондах або в брокерських фірмах, що працюють на національному ринку цінних паперів. При цьому перераховуються на пенсійний рахунок грошові кошти не оподатковуються. Однак ними неможливо скористатися до 60 років, а після досягнення віку 80 років рахунок закривається в обов'язковому порядку.

Звільнення через хворобу. Так як служба в збройних силах США пов'язана з високими фізичними та розумовими навантаженнями і підвищеним ризиком, особливу увагу в пенсійній системі приділено тим військовослужбовцям, які під час служби частково або повністю втратили працездатність. Право на пенсію за станом здоров'я отримують військовослужбовці з вислугою вісім і більше років, які не можуть повністю або частково виконувати свої службові обов'язки з причини фізичного або психічного захворювання. Додатковою умовою є те, що втрата працездатності не повинна бути пов'язана з умисним порушенням дисципліни, навмисною недбалістю або самовільною відлучкою військовослужбовця.

Військовослужбовці з вислугою до восьми років отримують пенсію за станом здоров'я, якщо непрацездатність стала прямим наслідком виконання службових обов'язків. Її розмір залежить від ступеня втрати працездатності, що визначається спеціальною комісією і вимірюється у відсотках. Право на отримання пенсії дає не менше ніж 30 % ступінь втрати працездатності. Стаж

дійсної служби 20 і більше років дозволяє отримувати пенсію за станом здоров'я при будь-якому ступеню непрацездатності.

Розмір пенсії військовослужбовцям, звільненим з інвалідності, визначається шляхом множення основного окладу військовослужбовця на відсоток втрати ним працездатності, або з розрахунку 2,5 % основного окладу за кожен рік служби (за вибором того, що звільняється).

Втрата працездатності може носити тимчасовий характер. У цьому випадку військовослужбовець заноситься в спеціальний реєстр тимчасово непрацездатних та один раз на півтора року проходить медичний переогляд. Через п'ять років вирішується питання про повернення в стрій, про відставку за станом здоров'я або про скорочення. Під час знаходження в реєстрі військовослужбовці отримують допомогу в розмірі не нижче 50 % свого посадового окладу.

Військовослужбовці, що вийшли у відставку за станом здоров'я, можуть отримати, окрім пенсії, допомогу від Міністерства у справах ветеранів. Ті, хто не отримує таку допомогу, має право виключати еквівалентну їм суму з своєї податкової декларації.

Військовослужбовці, які не мають права на отримання пенсії, при звільненні за хворобою отримують вихідну допомогу, розмір якої визначається шляхом множення двомісячного основного окладу (одержуваного до моменту рішення медичної комісії) на кількість відслужених років, але не більше 12.

Виплати військовослужбовцям після звільнення. Допомога з безробіття може виплачуватися непрацевлаштованим особам, які завершили дійсну військову службу, а також звільненим за скороченням або медичними показаннями. При цьому вони повинні бути зареєстровані на біржі праці. Розмір допомоги і термін, протягом якого вона виплачується, обчислюються виходячи з основного окладу і надбавок на момент звільнення і конкретно визначаються законодавством штату, в якому проживає колишній військовослужбовець. При цьому в більшості штатів допомога по безробіттю виплачується протягом 26 тижнів і може становити до 862 доларів на тиждень.

Відповідно до законодавства США американські громадяни, які прослужили на військовій службі не менше терміну, встановленого для курсу підготовки новобранця (180 і більше днів), і звільнені не з причини негідної поведінки, підпадають під категорію «ветеран» і отримують право на користування певними ветеранськими пільгами. Для звільнених за інвалідністю мінімальні терміни служби не встановлюються.

Питаннями пільг і привілеїв ветеранів збройних сил США займається Міністерство у справах ветеранів. До 15 березня 1989 вони перебували у віданні управління у справах ветеранів. Підвищення його статусу до рівня міністерства свідчить про ту значимість, яка надається в США питанням соціального забезпечення колишніх військовослужбовців. Міністерство має свої відділення на території всіх 50 штатів, в окрузі Колумбія і в Пуерто-Ріко.

В даний час в США налічується понад 27 млн. колишніх військовослужбовців і 46 млн. членів їх сімей, які в тій чи іншій мірі мають право на отримання пільг.

До числа основних пільг, передбачених американськими законами для ветеранів ЗС США, належать:

- виплати допомоги за інвалідністю;
- програми професійної реабілітації, надання допомоги в отриманні освіти, психотерапевтичної допомоги ветеранам війни та допомоги у працевлаштуванні;
- виплати допомоги з безробіття;
- здійснюване на пільгових умовах медичне обслуговування ;
- страхування життя;
- надання позичок на будівництво житла;
- організація похорону та інші послуги.

Крім цього, військові пенсіонери та члени їх сімей мають у своєму розпорядженні право безкоштовного перельоту на рейсах Міністерства оборони як на території США, так і за її межами за умови наявності вільних місць.

Військові пенсіонери та члени їх сімей також мають право безкоштовного використання соціальної інфраструктури військових баз: військових готелів та кемпінгів, пільгових магазинів, центрів підтримки сім'ї та дитячих центрів, спортивних комплексів і полів для гольфу.

Для використання більшості пільг достатньо пред'явлення спеціальної ідентифікаційної карти військового пенсіонера.

Відповідно до американського законодавства військові пенсіонери мають також істотні податкові пільги. Всі виплати, які одержуються пенсіонерами від Міністерства у справах ветеранів, звільняються від сплати прибуткового податку. До цих виплат відносяться допомога для отримання освіти, підвищення кваліфікації, гранти, продовольчі виплати та пенсії по інвалідності. Окрім того, за винятком дев'яти штатів, де відсутній регіональний прибутковий податок, 14 штатів повністю звільняють військових пенсіонерів від податків і ще 26 надають звільнення від податків тим, хто отримує військові пенсії по інвалідності.

В цілому організація пенсійного забезпечення громадян Сполучених Штатів Америки, звільнених з дійсної військової служби, сприяє високій привабливості і перспективності служби у національних збройних силах і збереженню в них найбільш підготовлених фахівців, а також сприятливо впливає на морально-психологічний стан особового складу.

Досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Італії.

Щодо системи соціального забезпечення Італії та відповідних державних гарантій особам, які брали участь у бойових діях (антитерористичних операціях) в Італійській Республіці питання соціального захисту осіб регулюються «Кодексом військової системи» (Codice ordinamento militare), який є зводом італійських законів, що стосуються проходження військової служби та всього, що з цим пов'язано. «Кодекс військової системи» затверджений

директивами кабінету міністрів № 66 та 90 від 15 березня 2010 року. Зокрема, для військовослужбовців, що отримали поранення (контузії, травми або каліцтва) протягом перебування у міжнародній місії за кордоном, під час перебування на полігоні, а також у пунктах постійної дислокації у службовий час, передбачені відповідні заходи соціального захисту, що включають:

- страхування військовослужбовця;
- лікування у військових шпиталях;
- реабілітаційну відпустку за рахунок держави;
- матеріальну компенсацію, розмір якої залежить від ступеня зазнаного поранення;
- можливість подальшого проходження військової служби з певними обмеженнями зі збереженням можливості отримання підвищеної пенсії;
- отримання додатку до пенсії, розмір якої залежить від відсотку комплексної інвалідності;
- отримання дружиною повної пенсії з відповідним додатком у разі загибелі військовослужбовця.

Страхування військовослужбовців. Військовослужбовці ЗС Італії є застрахованими. Максимальні виплати становлять: 154937,00 Євро у випадку загибелі; до 154937,00 Євро на випадок втрати працездатності (постійної інвалідності); у випадку, якщо військовослужбовець помирає протягом двох років з дня нещасного випадку внаслідок отриманого поранення, страхова компанія виплачує спадкоємцям страхову суму що дорівнює тій, що виплачується у випадку загибелі військовослужбовця. У разі отримання військовослужбовцем ЗС Італії поранення (контузії, травми або каліцтва), що у подальшому призвели до інвалідності, існує спеціальна процедура для визначення ступеню інвалідності, та відповідного нарахування грошового відшкодування. З метою визначення ступеню інвалідності військовослужбовців, у ЗС Італії призначається Комітет, до якого входять представники Головного управління особового складу Генерального

секретаріату, Інспекторату логістики Головного штабу виду ЗС, та відповідного роду військ. Комітет, до якого особа, що зазнала поранення подає відповідну заяву, проводить розслідування обставин випадку та визначає причини та час коли відбувся нещасний випадок. Одночасно, особа, що подала заяву, проходить спеціальну медичну комісію, яка визначає ступінь інвалідності у відповідності до наступних критеріїв, які визначають відсоток втрати працездатності (постійної інвалідності - ПІ):

- 1) перша категорія 100% - 91%;
- 2) друга категорія 90% - 81%;
- 3) третя категорія 80% - 71%;
- 4) четверта категорія 70% - 61%;
- 5) п'ята категорія 60% - 51%;
- 6) шоста категорія 50% - 41%;
- 7) сьома категорія 40% - 31%;
- 8) восьма категорія 30% - 21%;
- 9) дев'ята категорія 20% - 11%.

Крім цього, спеціальна медична комісія визначає ступінь отримання біологічного ушкодження (БУ). Визначення відсотку моральної шкоди (МШ) здійснюється на індивідуальній основі, враховуючи стан особи, перенесені травми, обмеження щодо суспільного життя.

Ступінь комплексної інвалідності (КІ), яка не може перевищувати 100%, визначається формулою: $KI = БУ + МШ + (ПІ - БУ)$, тобто сумою відсотків біологічного ушкодження, моральної шкоди та різницею, за умови позитивного результату, між відсотком постійної інвалідності, що співвідноситься з працездатністю та біологічного ушкодження.

Треба відзначити, що всі показники, що беруться до уваги, розроблені Міністерством охорони здоров'я та затверджені законодавчими актами. У цілому, військовослужбовці, що отримали поранення (контузію, травму або каліцтво) у залежності від результатів висновків військово-медичної комісії

(придатний, непридатний, або обмежено придатний), можуть вибрати наступні три варіанти:

- після проходження реабілітаційного періоду звільнитись та отримувати пенсію по інвалідності;
- залишитись на військовій службі з виконанням повного обсягу завдань;
- продовжити службу з обмеженням до досягнення пенсійного віку.

При цьому, розміри додаткових виплат визначаються відповідно до висновків медичної комісії та показників ступеню комплексної інвалідності та виплачуються після виходу особи на пенсію.

Треба відзначити, що з метою соціального захисту членів родини загиблого військовослужбовця, відповідно до існуючих положень, звичайне пенсійне забезпечення виплачується вдові загиблого, або дітям до 26 років включно, що навчаються у навчальних закладах та перебувають на утриманні батьків, або батькам, які досягли 65-річного віку, або неодруженим братам та сестрам, у відповідності до норм італійського законодавства у наступних розмірах: одинокій вдові - 60%; вдові з однією дитиною - 80%; вдові з двома дітьми - 100%; сироті - 70%; двом сиротам - 80%; трьом та більше сиротам - 100%; одному батькові - 15%; двом батькам - 30%; одному брату чи сестрі - 15%; двом братам чи сестрам - 30%.

Щодо діяльності державних інституцій та неурядових громадських об'єднань Італії, що опікуються справами ветеранів війни та військовослужбовців у відставці, питанням опіки справами ветеранів війни, військовослужбовців у відставці, а також членами сімей загиблих під час виконання службових обов'язків чи в ході бойових дій займаються центральні органи видів збройних сил Італійської Республіки.

На центральні органи видів збройних сил Італійської Республіки покладаються завдання щодо: моніторингу особового складу, який загинув під час виконання завдань, зазнав будь – якого роду пошкоджень, а також військовослужбовців, у відставці та ветеранів; надання різного роду допомоги

(медичної, адміністративної, психологічної, моральної, матеріальної) військовослужбовцям та членам їх сімей.

В Італійській Республіці починаючи із 2009 року діє неурядове громадське об'єднання – Національна Асоціація «Жертви повинності». Асоціація об'єднала військовослужбовців, які зазнали поранень в ході виконання службових обов'язків, членів сімей загиблих військовослужбовців та ветеранів. Асоціація має за мету захист прав цих категорій людей. Вона є аполітичною, некомерційною організацією, яка активно співпрацює з центральними органами влади, вирішує різного роду питання, пов'язані із визнанням жертвами цих категорій людей, отримання належної компенсації соціальних гарантій та пільг. До складу Національної Асоціації входять не тільки військовослужбовці та члени їх сімей, а також представники інших силових структур, зокрема поліції, прикордонних служб, які зазнали втрат чи пошкоджень в ході виконання завдань по боротьбі з тероризмом, незаконними злочинними діями на території Італійської Республіки.

Досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців у Королівстві Норвегія.

Щодо системи соціального забезпечення осіб, які брали участь у бойових діях, та діяльності державних інституцій, що опікуються справами ветеранів війни в Королівстві Норвегія. Королівство Норвегія розглядає участь своїх військових у миротворчих операціях за кордоном як почесну роботу, яка збагачує неоціненним досвідом. У нагороду за це військовослужбовці отримують повагу від співвітчизників та турботу держави.

В рамках Міністерства оборони з 2006 р. діє дорадчий орган з усіх питань, що стосуються ветеранів – Адміністрація ветеранів збройних сил (FVA, 2006 р.). Зараз він увійшов до складу Норвезької служби з питань ветеранів збройних сил, яка визначена основним органом Міноборони Норвегії з питань ветеранів. З 2009 р. у підпорядкуванні Міноборони функціонує Центр

ветеранів збройних сил, на базі якого є можливості для відновлення здоров'я та фізичної форми. Міноборони у співпраці з Норвезькою асоціацією ветеранів міжнародних організацій надає допомогу пораненим та їх сім'ям. Для цього проводиться індивідуальна оцінка потреб. Наприклад, пораненим може надаватися тимчасове працевлаштування строком до 1 року. До інших міністерств та відомств, що надають послуги ветеранам військових конфліктів, належать Міністерство юстиції, Адміністрація праці та добробуту Норвегії (соціальна допомога та навчальні програми, допомога з пошуком роботи, оплата страховки за травмування на робочому місці, допомога по безробіттю і хворобі), Державний пенсійний фонд Норвегії, Міністерство охорони здоров'я та догляду (в рамках співпраці з Міноборони), органи системи цивільного захисту.

Норвезька асоціація ветеранів міжнародних організацій (NVIO). Вона має 55 відділень по всій країні, нараховує 7300 членів, видає власний журнал. Робота Асоціації відставників збройних сил Норвегії, заснованої в 1983 р., спрямована на забезпечення інтересів своїх членів, яких нараховується до 10000. Ця структура має розгалужену мережу із 46 місцевих відділень. Діяльність Асоціації ветеранів (SIOPS) спрямована на покращення матеріального забезпечення та можливостей для укріплення здоров'я ветеранів, що мають фізичні та моральні травми. У серпні 2014 р. уряд Королівства Норвегії оприлюднив план роботи з учасниками закордонних військових місій країни. Його метою є більш ретельна підготовка миротворців до відправки за кордон та робота з ними після повернення додому. В плані висувуються 127 ініціатив на покращення умов ветеранів воєнних дій. До участі в програмі залучені 7 міністерств. Вона стосується не лише військовослужбовців, а й інших громадян, яких Королівство Норвегія направляє для виконання завдань за кордон.

Досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Польщі.

Діяльність державних інституцій та неурядових громадських об'єднань Польщі, що опікуються справами ветеранів війни та військовослужбовців у відставці. В Республіці Польща існує велика кількість неурядових громадських об'єднань країни перебування, що опікуються справами ветеранів війни. Серед них найбільш впливовими можливо визнати: Головне управління Товариства комбатантів Республіки Польща та колишніх політичних в'язнів; Товариства пам'яті генерала Берлінга та його солдатів; Ради поляків колишніх воїнів радянської армії (РПКВРА); Товариства нащадків польських комбатантів II Світової війни.

Колишні військовослужбовці об'єднуються у організації відповідно до служби у видах чи родах військ, або окремих військових частин. Основна діяльність ветеранських організацій та організацій колишніх військовослужбовців спрямована на моральну підтримку колишніх воїнів, сімей загиблих військовослужбовців, участі у виховному процесі молоді та інше. Основним державним органом, який опікується звільненими військовослужбовцями та ветеранами щодо їх соціальної адаптації є Департамент соціальних справ Міністерства національної оборони (МНО) Республіки Польща. Безпосередніми виконавцями є:

- Відділ реконверсії кадрів Департаменту соціальних справ МНО – здійснює загальне планування діяльності з питань реконверсії в МНО;
- Центральна група професійної адаптації у м. Варшава, має у своєму підпорядкуванні:
  - Група професійної адаптації (Люблін);
  - Група професійної адаптації (Щецин);
  - Група професійної адаптації (Бидгощ);
  - Група професійної адаптації (Гдиня);
  - Група професійної адаптації (Краків);
  - Група професійної адаптації (Ольштин);
  - Група професійної адаптації (Вроцлав).

Основними чинниками, які вплинули на систему перекваліфікації кадрів в Міністерстві національної оборони РП в останні роки, крім вступу в НАТО, були: вступ до ЄС та набуття чинності новим Законом «Про службу професійних військовослужбовців» (з 1 липня 2004 року), які з одного боку впливають на зміни у війську (нова кадрова політика, яка викликала звільнення особового складу, який не має права на пенсію), а з іншого боку відкривають нові можливості щодо пошуку ринків праці за кордоном. Інституції МНО, які займаються реконверсією кадрів, виконують наступні функції:

- дорадчі послуги військовослужбовцям;
- перекваліфікація кадрів;
- посередництво при виборі праці військовослужбовцями;
- надання цивільним інституціям конкретних пропозицій щодо заміни вакантних посад військовослужбовцями, в тому числі посад держслужбовців та посад пов'язаних з обороноздатністю країни.

З огляду на власну діяльність, Центральна група професійної адаптації пропонує співробітництво зацікавленим інституціям країни та забезпечує можливість:

- підбору висококваліфікованих кадрів, з високими моральними якостями для різних посад, відповідно до класифікації;
- додаткового фінансування перекваліфікації кадрів відповідно до вимог роботодавця;
- проведення конкурсів та психологічних досліджень відповідно до вказаних вимог із залученням власних засобів;
- підготовка та реалізація спільних проектів на отримання фінансових засобів з фондів ЄС для професійної активізації колишніх військовослужбовців, з подальшим їх освоєнням.

Сутність і цілі системи перекваліфікації кадрів полягає в здійсненні спеціалізованими військовими органами різного роду дій у відношенні військових, планованих до звільнення, а також вже звільнених кадрових військових (на протязі 2 років після звільнення) із метою забезпечення роботою

на цивільному ринку праці, а також для їхньої підготовки до ведення індивідуальної господарської діяльності. Таким чином, система перекваліфікації служить фаховій і суспільній інтеграції колишніх військових із цивільним середовищем. Система реалізується, опираючись на широкі правові засади. Юридичні документи ретельно регулюють питання, пов'язані з преференційним відношенням до колишніх військових при пошуку ними роботи на посадах, що пов'язані з обороноздатністю держави.

Структура і завдання системи перекваліфікації кадрів. У рамках програми перекваліфікації кадрів військовослужбовцям рекомендуються такі форми допомоги:

1. Посередництво та професійні консультації. Посередництво полягає в наданні військовослужбовцю допомоги в пошуку відповідного працевлаштування після звільнення з військової служби шляхом пропонування конкретних пропозицій, допомоги при відпрацюванні необхідних документів (навіть міжнародного зразка). Відповідні підрозділи МНО проводять моніторинг ринку праці країни та ЄС, що дає можливість для оптимального напрямку перекваліфікації та вибору фаху. У системі групової підготовки після професійної консультації організуються і проводяться інформаційні, навчально-виробничі, інтеграційні заняття з елементами психотерапії. Проводяться також психоаналітичні дослідження. Такі дослідження допомагають кадровому військовому прийняти рішення, що стосується вибору професії, місця працевлаштування, а також напрямків перекваліфікації. Військовослужбовець, скориставшись даною формою допомоги, може одержати інформацію про потреби ринку праці, можливості перекваліфікації. Кадрові військовослужбовці можуть оцінити свої можливості і особисті схильності. Військовослужбовці практично вчаться методам пошуку праці, а також одержують навички в галузі рекламування своєї особи роботодавцю. Крім того, уповноважені до питань реконверсії видають велику кількість допоміжної літератури, яка роз'яснює існуюче законодавство та надає контактну інформацію для пошуку.

2. Семінари з перекваліфікації - триденні інформаційно-консультативні заняття, що організуються військовим центром професійної активізації. Семінари проводяться з метою: ознайомлення кадрових військових із пропозиціями програми перекваліфікації кадрів, із ситуацією на цивільному ринку праці, для визначення їхніх фахових схильностей, що допоможе зробити вибір оптимальних напрямків для подальшої фахової діяльності. У ході занять, використовуючи сучасні досягнення психології, її учасники отримують психологічну підтримку, що стане основою їх майбутньої фахової діяльності. Кожний військовослужбовець, який приймає участь у семінарі, має можливість, при сприянні фахівців Департаменту соціальних справ та реконверсії Міністерства національної оборони Республіка Польща, обрати бажаний напрямок фахової перекваліфікації або удосконалення вже наявної кваліфікації, а також визначити свої психологічні схильності для вибору нового фаху. Командир частини перед запланованим терміном звільнення військовослужбовця з рядів Збройних сил у службовому порядку спрямовує його на семінар.

3. Ринки і біржі праці є елементами програми перекваліфікації кадрів, які забезпечують доступ військовослужбовців до широкого кола роботодавців. Військовослужбовець через центр професійної активізації приймає участь в щорічних міжнародних біржах праці та сам організовує біржі для зацікавлених підприємств під патронатом Департаменту соціальних справ та реконверсії Міністерства національної оборони Республіка Польща.

4. Навчання фаху. Навчання проводиться на стаціонарних або стаціонарно-заочних курсах, організованих військовими або цивільними органами центру підготовки. Навчання фаху проводиться за рахунок Міністерства національної оборони. Розмір квоти щорічно визначається уповноваженим представником Міністра національної оборони з питань перекваліфікації кадрів - директором Департаменту соціальних справ та реконверсії Міністерства національної оборони Республіка Польща і оголошується у формі рішення в Урядовому віснику Міністерства національної оборони.

5. *Перекваліфікація.* Військовослужбовці, що мають право на перекваліфікацію, можуть реалізувати це право, приймаючи участь у короткострокових, стаціонарних або стаціонарно - заочних курсах, а також довгострокових стаціонарно-заочних або заочних курсах післядипломних, магістерських, спеціалізованих курсів, курсів для випускників технікумів, випускників шкіл. Курси, головним чином, організовуються цивільними навчальними закладами. Перекваліфікація кадрів фінансується з бюджету Міністерства національної оборони. Засоби, що виділяються щорічно, покривають видатки у сфері перекваліфікації кадрових військових, що звільняються із Збройних сил. Розмір квоти визначається щорічно уповноваженим представником Міністра національної оборони з питань перекваліфікації кадрів - директором Департаменту соціальних справ та реконверсії Міністерства національної оборони Республіка Польща і оголошується у формі рішення в Урядовому віснику Міністерства національної оборони Республіка Польща. У повному обсязі квоту може одержати:

- військовослужбовці, посади яких були ліквідовані в результаті розформування частини або скорочення штатної структури частини;
- військовослужбовці, котрі не дали своєї згоди на призначення їх на нижчу посаду;
- військовослужбовці, звільнені по стану здоров'я на підставі медичного висновку виданого військово-лікарською комісією, а також ті військовослужбовці, які були звільнені зі Збройних Сил на підставі висновку про непридатність до виконання військової служби.

6. *Інші кадрові військовослужбовці* можуть скористатися фінансовою допомогою, що виділяється міністерством національної оборони на перекваліфікацію в розмірі 75-85 % від вищезгаданої суми в залежності від причин, по яких вони були звільнені з військової служби. Учасникам фахової перекваліфікації оплачується проживання, а також видаються документи на право проїзду від місця проживання до місця навчання. Вирішення по фінансуванню перекваліфікації військовослужбовця і по оплаті його

проживання приймає уповноважений представник Міністра національної оборони з питань перекваліфікації кадрів - директор Департаменту соціальних справ Міністерства національної оборони Республіка Польща на підставі клопотання військовослужбовця.

Практика за фахом. Такою формою допомоги може скористатися військовослужбовець у тому випадку, якщо практика за фахом є єдиною частиною програми перекваліфікації або навчання, а також у випадку, коли проходження практики є необхідною умовою для отримання посади. Згоду на проходження практики за фахом дає уповноважений представник Міністра національної оборони з питань перекваліфікації кадрів. При цьому військовослужбовець повинен подати відповідну заяву і дістати згоду своїх командирів. Військовослужбовець сам шукає і вказує місце (фірма, підприємство), де він буде проходити практику. Стежить за процедурою прийняття військовослужбовця на практику від імені директора Департаменту соціальних справ та реконверсії Міністерства національної оборони Республіка Польща директор Військового центру професійної активізації. Він же контролює й оцінює проходження практики.

7. Підтримка індивідуальної господарської діяльності. Така форма допомоги високо цінується колишніми кадровими військовослужбовцями. Застосування такої форми обумовлено наданням колишнім військовослужбовцям можливості ведення господарської діяльності з вилученим військовим майном, а також механізмів, що дозволяють одержати необхідні фінансові засоби з позабюджетних джерел.

8. Військово-цивільний клуб праці. Військовий центр професійної активізації утримує Військово-цивільний клуб праці, який існує завдяки порозумінню укладеному між Військовим центром професійної активізації та Урядом праці м. Варшави. Це надає можливість оперативно використовувати бази даних ринку праці. Крім того, для звільнених військовослужбовців це нагода безкоштовно отримати консультації та поради юриста, та використати безкоштовно технічні можливості клубу (зв'язок, Інтернет, факс тощо).

9. Спеціальні програми. Спеціальні програми ґрунтуються на використанні фондів ЄС щодо працевлаштування колишніх військовослужбовців. Щодо системи соціального забезпечення та відповідних гарантій Польщі для осіб, які брали участь у бойових діях (антитерористичних операціях). Державне та військове керівництво Польщі приділяє значну увагу питанням соціального захисту військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, а також членів їх сімей. Враховуючи значну кількість військовослужбовців Збройних Сил Республіка Польща, які брали участь у миротворчих операціях, військове керівництво країни ініціювало прийняття окремого закону, який би гарантував соціальний захист військовослужбовців, які брали участь у миротворчих операціях (бойових діях).

19 серпня 2011 року парламент Польщі прийняв Закон «Про ветеранів, які брали участь у діях за межами країни». Цей закон встановлює День ветерана, а також визначає:

- статус ветеранів, які брали участь у діях за межами країни та статус поранених ветеранів, які брали участь у діях за межами країни;
- соціальні гарантії, які належать особам (ветеранам, пораненим-ветеранам);
- засади надання вказаних соціальних гарантій;
- порядок дій та обов'язки органів державної влади щодо надання соціальних гарантій.

Необхідно зазначити, що вказаний закон стосується як військовослужбовців збройних сил, так і органів внутрішніх справ, внутрішньої безпеки, розвідувальних органів, прикордонної служби та державної пожежної служби. Стаття 2 зазначеного Закону визначає, поняття «**ветеран**» - особа, яка брала участь, на підставі відрядження, у діях за межами країни, в рамках:

- миротворчої або стабілізаційної місії, поліційного контингенту, контингенту Прикордонної служби, завдань охорони Бюро охорони уряду або забезпечення безпеки країни, безперервно на період відрядження, однак не менше ніж 60 діб;

- групи порятунку Державної пожежної служби, на термін не менше ніж 60 діб.

Припис статті 3 закону визначає, поняття *«поранений ветеран»* - особа, яка брала участь, на підставі відрядження, у діях за межами країни, та отримала шкоду здоров'ю або захворіла внаслідок виконання обов'язків під час цих дій. Статус *«ветеран»* та *«поранений ветеран»* надається на підставі рапорту військовослужбовця. До цього рапорту додається необхідний перелік документів, а саме:

- свідоцтво (довідка), видане командиром військової частини, в якій він виконував або виконує службові обов'язки, або військовим комісаром по місцю проживання чи відповідного начальника військового архіву;
- довідка з Державного карного реєстру.

У випадку відсутності можливості надання довідки, факт чого підтверджується офіційним документом з військової частини, військовослужбовець може надавати інші документи або підтвердження його участі у діях за межами країни. Відповідно до рішення Президента Республіки Польща, в країні 29 травня визначено як «День ветерана». Крім того, відповідно зазначеного розпорядження, вводиться відзнака «За заслуги під час участі в операціях поза межами Республіки Польща».

Крім того, в Республіці Польща запроваджена система пільг, якими можуть користуватися особи, що мають статус «ветеран» та «поранений ветеран».

Компенсація вартості медичних послуг та психологічна допомога. «Поранений ветеран» в процесі лікування пошкоджень і хвороб, які отримані під час виконання завдань за межами держави, має право на:

- компенсації вартості наданих медичних послуг та послуг, що не кваліфікуються як обов'язкові медичні послуги;
- компенсації вартості наданих амбулаторних та спеціальних медичних послуг без направлення медичної установи;

- безоплатного забезпечення ліками, які входять до переліку ліків, що надаються безкоштовно та ліками, що відпускаються за рецептом;
- до фінансування вартості медичних виробів, вартість яких перевищує встановлений ліміт фінансування, за рахунок соціальних виплат;
- надання позачергової безкоштовної психологічної допомоги;
- надання позачергової безкоштовної психологічної допомоги членам родини і найближчим родичам;
- надання позачергового розміщення на відпочинок до Будинків ветерана.

«Ветеран» в процесі лікування пошкоджень і хвороб, які отримані під час виконання завдань за межами держави, має право на:

- надання позачергової безкоштовної психологічної допомоги;
- надання позачергової безкоштовної психологічної допомоги членам родини і найближчим родичам;
- надання позачергового розміщення на відпочинок до Будинків ветерана.

Надання фінансової допомоги в питаннях освіти і соціальної адаптації.

«**Поранений ветеран**», звільнений із служби, має право на отримання фінансової допомоги на одну з перелічених форм отримання освіти:

- освіта I кваліфікаційного рівня;
- освіта II кваліфікаційного рівня;
- освіта до рівня «магістр»;
- післядипломна освіта.

Фінансова допомога надається на одну із вибраних ветераном форм навчання у розмірі до 400% найнижчої базової ставки пенсійного забезпечення. Якщо в академічному році програмою навчання передбачено лише один семестр, то фінансова допомога призначається в розмірі до 50% від повного річного розміру допомоги. Фінансова допомога надається протягом усього періоду навчання на письмовий запит ветерана, який складається перед початком кожного академічного року, на обраній веретенем одній формі

навчання. В кожному конкретному випадку, який може бути пов'язаний із станом здоров'я ветерана або з непередбаченими випадками, які пов'язані із станом здоров'я ветерана, що можуть призвести до припинення навчання, відповідно до письмової заяви ветерана оплата навчання призупиняється і поновлюється після покращення здоров'я ветерана або після локалізації дії непередбачуваного випадку. Фінансова допомога повинна бути повернута у випадку неможливості закінчення навчання з причини, що залежала від ветерана за виключенням причин, що пов'язані із станом здоров'я ветерана та непередбаченими випадками.

Визначені категорії ветеранів, які підпадають під дію Закону, мають право на:

- отримання направлення на перебування в санаторій щонайменше один раз на 3 роки незалежно від чергових відпусток, які надаються особі, що працює, у випадку, коли ветеран потребує санаторно-курортного лікування;
- спеціального лікування та реабілітації в лікувально-реабілітаційних закладах з метою повної або часткової реабілітації або недопущення погіршення стану здоров'я;
- використання права, відповідно до письмової заяви ветерана, щодо позачергового розміщення у Будинках комбатантів або Будинках соціологічної допомоги у випадку необхідності надання всебічного нагляду;
- звільнення від абонементної плати за використання послуг телерадіокомпаній.

Документом, що підтверджує право набуття перерахованих пільг є посвідчення «поранений ветеран».

«Поранені ветерани», який отримує пенсійні виплати по інвалідності з огляду на пошкодження і хвороби, які отримані під час виконання завдань поза межами держави мають право на:

- пільги у розмірі 50% від повного тарифу у випадку використання транспортними засобами міської комунікації;
- пільги у розмірі 37% від повного тарифу у випадку використання пасажирськими транспортними засобами (автобус, потяг) загальнодержавної комунікації.

Повноваження щодо працевлаштування. «Поранений ветеран» користується пільгою першочергового працевлаштування в організаційних підрозділах, які підпорядковані або контролюються відповідним міністерством на посади, які відповідають освіті, досвіду і психологічній ефективності особи. «Ветеран» та «поранений ветеран», який працює, має можливість використати протягом року додаткову відпустку тривалістю до 5 календарних днів. Зазначена пільга не може бути застосована, якщо особа має право на відпустку тривалістю більше 26 календарних днів в рік. Право на використання першої додаткової відпустки особа набуває з днем отримання статусу «ветеран» або статусу «поранений ветеран», при чому можливість реалізації права настає не раніше від моменту отримання працедавцем відповідного рішення щодо статусу особи.

Додаткові виплати. «Поранений ветеран» отримує пенсійні виплати або пенсію по інвалідності, має право отримувати додаткові виплати. Підставою для нарахування додаткової виплати є базова ставка пенсійного забезпечення. Сума додаткових виплат для зазначеної категорії залежить від проценту завдання шкоди здоров'ю після випадку, який мав місце під час виконання завдань за межами держави або хвороби, яка набула під час виконання завдань та службових обов'язків в межах дій за межами держави. Додаткові виплати призначаються у розмірах відповідно розрахунків:

- від 10 до 20% завдання шкоди здоров'ю – 10% від базової ставки;
- від 21 до 30% завдання шкоди здоров'ю – 20% від базової ставки;
- від 31 до 40% завдання шкоди здоров'ю – 30% від базової ставки;
- від 41 до 50% завдання шкоди здоров'ю – 40% від базової ставки;
- від 51 до 60% завдання шкоди здоров'ю – 50% від базової ставки;

- від 61 до 80% завдання шкоди здоров'ю – 60% від базової ставки;
- більше 80% завдання шкоди здоров'ю – 80% від базової ставки.

Додаткові виплати підлягають перерахуванню у залежності від змін суми базової ставки пенсійного забезпечення. Перерахування проводиться відповідальним органом пенсійного забезпечення. Додаткові виплати для «поранених ветеранів» виплачуються разом з загальною сумою пенсійного забезпечення. У випадку призупинення виплат загальної суми пенсійного забезпечення відповідний орган проводить виплату належного пенсійного забезпечення щоквартально, в третьому місяці кварталу.

Соціально-психологічне забезпечення військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. В загальному розумінні, діяльність по психологічному забезпеченню Збройних Сил Республіки Польща можливо поділити на три основні сфери:

- діяльність спеціально створених установ психологічного забезпечення при прийомі на військову службу всіх осіб, які виявили бажання проходити професійну військову службу, а також психологічний відбір особового складу, національних сил резерву, які проходять процедуру мобілізаційної приписки;
- безпосередня діяльність виховних органів, в тому числі психологів (психологів-консультантів командира військового підрозділу) у військових частинах, з метою підтримання високого морально-психологічного стану особового складу;
- діяльність органів психологічного забезпечення, психологів частин, щодо надання психологічної допомоги військовослужбовцям, які повертаються із закордонних військових місій, при потребі надання психологічної допомоги родинам військовослужбовців, психологічне забезпечення військовослужбовців, які звільняються з військової служби, психологічна допомога звільненим військовослужбовцям.

Враховуючи участь Збройних Сил Республіки Польща у військових операціях за кордоном (особливо Афганістан), Міністерство національної

оборони Республіки Польща приділяє значної уваги морально психологічному забезпеченню під час підготовки до участі у бойових діях та поверненні до країни після закінчення служби у військових контингентах. На даний час психологічне забезпечення особового складу, який виїжджає, перебуває та повернувся із закордонних військових контингентів здійснюється в три етапи:

- перший етап (перед виїздом на місію);
- другий етап (здійснюється психологами польський військових контингентів за кордоном);
- третій етап (при поверненні з місії) – здійснюється консультантами зі справ психологічної профілактики у військових підрозділах.

Психопрофілактики проводять бесіди і опитування особового складу, надають необхідну морально - психологічну допомогу і підтримку, у разі потреби надають інформацію щодо місць спеціалізованої допомоги. Військовослужбовці, які повернулися з військових закордонних місій і мають психологічні і психічні проблеми, проходять лікування у психіатрів і психологів в клініках і психіатричних відділеннях лікування бойового стресу у Військовому медичному інституті (м. Варшава, має у своєму складі окремо створену клініку психіатрії і бойового стресу), військовий клінічний госпіталь в Бидгощі, Кракові і Вроцлаві, а також у інших військових госпіталях. Допомога у вказаних закладах надається у формі спеціалізованої амбулаторної допомоги (забезпечується в лабораторіях психічного здоров'я). З метою перевірки усього особового складу, який повертається із закордонних місій (в тому числі з метою виявлення психічних відхилень, наявності психологічних проблем) в м. Хель заплановано розгорнути Військовий центр медичного забезпечення і профілактичної опіки. В ієрархічній системі психологічного забезпечення Збройних Сил Республіки Польща центральне місце займає Центральна військова психологічна лабораторія (ЦВПЛ), з місцем дислокації – Бидгощ. З метою зміцнення військової дисципліни, профілактики алкоголізму і наркоманії та запобігання соціальним патологіям у Збройних Сил Республіки Польща реалізується «Стратегія зміцнення військової дисципліни, профілактики

алкоголізму та наркоманії та запобігання соціальним патологіям у ЗС Республіки Польща на 2010- 2015 роки», далі - Стратегія. Професійні Збройних Сил Республіки Польща потребують військовослужбовців з високим фаховим рівнем, практичними навичками, високим психофізичним рівнем, які здатні поєднувати дисципліну і відповідальність із самостійністю у прийнятті рішень та ініціативою, а також з високим моральним рівнем та дотримання міжнародного гуманітарного права збройних конфліктів. Розробку прийнятої Стратегії також обумовили зміни у нормативних актах, в тому числі нові положення щодо військової дисципліни, модифікація засад кримінальної відповідальності військовослужбовців під час кризових ситуацій та участі у закордонних військових місіях. На даний час, для військового середовища залишаються загрози з боку соціальних патологій, пов'язаних із надмірним вживанням алкоголю та вживання наркотиків, порушення засад суспільного співіснування, корупцією і таке інше. Явища соціальної патології становлять проблему на національному рівні, тому розроблена та прийнята Стратегія одночасно враховує завдання, поставлені Міністерству національної оборони Республіки Польща у національних профілактичних програмах. Основною метою Стратегії є розгортання у Збройних Сил Республіки Польща інтегрованої системи запобігання та обмеження рівня соціальних патологій, а також поведінки, яка є некорисною для функціонування війська. Стратегія визначає пріоритети та головні напрямки дій, проте конкретні завдання визначаються в розроблених на її основі профілактичних програмах. Необхідно відмітити, що у Стратегії визначаються основні пріоритети, серед яких є пріоритет «Розвиток психологічної підтримки військовослужбовців, учасників бойових дій, ветеранів і працівників війська та їх родин». Зазначений пріоритет передбачає:

- 1) Забезпечення психологічної охорони і опіки військовослужбовцям та їх родинам, які беруть участь у військових місіях за межами країни, шляхом:
  - підготовки командирів до дій у важких ситуаціях та у сфері психологічних аспектів управління і керування;

- проведення підготовки з психології, щодо правильного функціонування колективів, допомоги товаришів у важких ситуаціях, розлуки з родиною, гігієни психічного здоров'я, профілактики стресу;
- організація психологічної допомоги в ході закордонних військових операцій, після повернення із закордонних місій, контроль стану здоров'я військовослужбовців з точки зору можливості появи наслідків стресу;
- недопущення неадекватної поведінки військовослужбовців, виявлення здатних на суїцид;
- організації на базі клубів військових частин – Центрів родинної допомоги, удосконалення форм і методів їх функціонування;

2) Підтримка командирів у вирішенні проблем адаптації, виховання і профілактики патологій шляхом:

- формування навичок командирів у сфері вивчення підлеглих, їх психічних потреб і емоційних станів, засад соціального спілкування, формування людських груп;
- надання консультацій командирам підрозділів щодо дій по відношенню до осіб, які мають проблеми з адаптацією до військової служби;
- контроль психологічних умов служби і психічного стану військовослужбовців.

3) Надання допомоги військовослужбовцям, ветеранам, учасникам бойових дій і працівникам війська та їх родинам шляхом:

- розвитку здатності протистояти стресу, ефективно діяти у важких ситуаціях, подолання життєвих і службових негараздів;
- надання можливості військовослужбовцям і працівникам війська вільного доступу до психолога підрозділу;
- ініціювання товариських груп підтримки;

- формування мотивації отримання військовослужбовцем психологічної допомоги і запобігання негативних наслідків по відношенню до цих осіб;
- направлення осіб, які вимагають спеціалізованої допомоги і психологічної терапії до структур, які надають таку допомогу.

Основним нормативно-правовим документом, який регламентує соціальний захист інвалідів та членів їх родин є Закон від 29 травня 1974 року “Про забезпечення військових і воєнних інвалідів та членів їх родин” зі змінами та доповненнями.

Зазначений Закон визначає порядок нарахування, розмір та порядок отримання допомоги, а також отримання пільг військовослужбовцями, які стали інвалідами під час військової служби та членами родин інвалідів та військовослужбовців, які загинули чи пропали безвісти під час виконання завдань. На підставі закону «Про проходження військової служби військовослужбовцями за контрактом» від 22 вересня 2003 року плануються внесення 19 змін до розпорядження Міністра національної оборони від 6 квітня 2006 року щодо порядку організації та проведення поховань військовослужбовців, смерть яких наступила під час виконання службових обов’язків та компенсації коштів на поховання.

Відповідно до нової редакції, до розпорядження вносяться наступні зміни:

1) Організація поховань та витрати пов’язані з ним, бере на себе військова частина. Кошти, які виділяються на поховання складають до п’яти розмірів найнижчого розміру грошового утримання;

2) Визначається новий порядок відшкодування родині померлого військовослужбовця та встановлюється гранична сума, яка виділяється на поховання.

Відповідно до запропонованих в проекті змін, сума на поховання затверджується у розмірі до 12 500 польських злотих. Соціальна та професійна адаптація військовослужбовців, що підлягають звільненню та осіб, звільнених з військової служби, здійснюється на підставі закону від 22 вересня 2003 року

«Про проходження військової служби військовослужбовцями за контрактом». Додатково на підставі цього закону видано розпорядження Міністра національної оборони Республіки Польща від 13 червня 2011 року щодо соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, що підлягають звільненню та осіб, звільнених з військової служби. У документі розкриваються наступні питання:

- 1) перелік осіб, які підпадають під дію розпорядження, а саме:
  - військовослужбовці;
  - колишні військовослужбовці;
  - дружина та діти, що були на утриманні військовослужбовця, який загинув при виконанні службових обов'язків або помер протягом 3 років після звільнення від хвороби, пов'язаної з військовою службою;
- 2) перелік державних органів, які відповідають та проводять зазначені заходи з соціальної та професійної адаптації, а саме:
  - організаційний підрозділ Міністра національної оборони РП з питань соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, що підлягають звільненню та осіб, звільнених з військової служби;
  - пенсійні бюро в Бидгощі, Гдині, Кракові, Любліні, Ольштині, Щецині, та Вроцлаві;
- 3) порядок організації, проведення та фінансування заходів з адаптації військовослужбовців, а саме:
  - порядок опрацювання заяв на навчання та територіальний розподіл проведення занять;
  - порядок та черговість прийняття рішення щодо проведення навчання;
  - зміст запиту на проведення навчання та особливості в поданні запитів для військовослужбовців, осіб, які звільнені з військової служби, та членів родин військовослужбовців, які померли або загинули;
  - порядок погодження, фінансування та, у випадку незакінчення навчання, повернення коштів;

4) порядок проведення посередництва державних органів з питань соціальної та професійної адаптації військовослужбовців у подальшому працевлаштуванні військовослужбовців, осіб, які звільнені з військової служби, та членів родин військовослужбовців, які померли або загинули;

5) порядок співпраці військових частин з регіональними державними органами соціальної та професійної адаптації військовослужбовців щодо інформування та репрезентації навчань по адаптації військовослужбовців.

На підставі доповнень до Закону від 2005 року “Про використання соціальних фондів” видано розпорядження Міністра національної оборони Республіки Польща щодо використання соціальних фондів для забезпечення військових пенсіонерів. Розпорядження визначає:

- види соціальної допомоги;
- джерела фінансування соціальних програм;
- документи, на підставі яких призначається соціальна допомога військовим пенсіонерам;
- порядок та правила призначення соціальної допомоги;
- порядок надання соціальної допомоги особам, які отримують пенсійне забезпечення;
- порядок визначення розміру соціальної допомоги та фактори, які впливають на її розмір (сімейний стан; вік дітей, навчання та обмеження у стані здоров’я; сукупний місячний дохід та видатки на медичне забезпечення родини);
- перелік видів соціальної допомоги, які може отримувати військовий пенсіонер (грошова допомога; грошова компенсація на перебування в лікувальних закладах; доплата до вартості перебування у військових будинках відпочинку);
- порядок визначення реальної потреби у соціальній допомозі для військових пенсіонерів та порядок її виплати.

Відповідно до Закону «Про службу професійних військовослужбовців», реконверсійну допомогу отримують військовослужбовці, звільнені з військової служби в наступних випадках:

- рішення лікарської комісії щодо неможливості проходження військової служби;
- закінчення терміну служби, зазначеного в контракті, якщо не укладений новий контракт (існують обмеження по кількості контрактів – не більше двох термінів);
- закінчується термін перебування на військовій службі, визначений відповідним органом;
- непризначення на посаду під час знаходження у резерві;
- непризначення на забезпечену посаду на черговий термін;
- звільнення внаслідок отримання недостатніх показників атестації;
- звільнення за скороченням Збройних Сил.

Зазначені категорії військовослужбовців мають право протягом 2 років з дня звільнення з професійної служби користуватися наступною допомогою:

- дорадчі послуги;
- перекваліфікація кадрів;
- посередництво при виборі праці.

Посередництвом при виборі праці можуть користуватися наступні категорії:

- колишній професійний військовослужбовець, який був звільнений внаслідок рішення лікарської комісії щодо неможливості проходження військової служби внаслідок поранення (каліцтва) під час виконання ним службових обов'язків, або виникнення хвороби під час виконання службових обов'язків;
- дружина та діти професійного військовослужбовця, які були на його утриманні, у випадку загибелі (смерті) військовослужбовця під час виконання ним службових обов'язків.

Професійні військовослужбовці за згодою командира військової частини мають право на:

- дорадчі послуги, якщо проходять професійну військову службу протягом не менше 3 років;
- професійну перекваліфікацію та посередництво при виборі праці на два роки перед звільненням, якщо проходить професійну військову службу на протязі не менше 4 роки;
- практику за новим фахом на термін до 6 місяців перед звільненням з військової служби, якщо проходить професійну військову службу на протязі не менше 9 років.

В межах допомоги відповідний орган може покрити наступні фінансові витрати колишнього військовослужбовця (в повному обсязі чи частково), які пов'язані з реконверсією, а саме гроші на:

- професійну перекваліфікацію, навчання відповідно до вибраного фаху та виробничу практику (в межах визначених лімітів);
- переїзд від місця мешкання до місця проведення підготовки/практики (в межах визначених лімітів);
- проживання на термін проведення підготовки/практики (в межах визначених лімітів).

Актуальні ліміти професійної перекваліфікації для звільнених військовослужбовців та військовослужбовців, які проходять службу, встановлюються з урахуванням 75% найнижчого грошового утримання військовослужбовця станом на 1 січня поточного року, в якому написано рапорт. Повернення коштів залежить від вислуги років:

- після 4 років служби – 100% (близько 1875 польських злотих);
- після 9 років служби – 200% (близько 3750 польських злотих);
- після 15 років служби – 300% (близько 5625 польських злотих);
- для дружин і дітей військовослужбовця який був звільнений внаслідок рішення лікарської комісії щодо неможливості проходження військової служби внаслідок поранення (каліцтва) під час виконання ним службових обов'язків,

або виникнення хвороби під час виконання службових обов'язків, або смерті військовослужбовця покриваються у розмірі 300%.

Досвід у сфері адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Естонії.

Так у Законі Естонії «Про військовий обов'язок» передбачені наступні особливості:

Квартирні і столові гроші. Кадровим військовослужбовцям виплачуються в розмірах і в порядку, встановлених Урядом Республіки, як допомога квартирні і столові гроші. Квартирні і столові гроші не включаються до грошового забезпечення.

Плата за навчання. Кадровим військовослужбовцям, направленим командувачем Оборонними військами на навчання в цивільні навчальні заклади з метою отримання освіти, плата за навчання відшкодовується за рахунок держави в розмірах і порядку, встановлених Урядом Республіки.

Крім того, з нагоди загибелі або непрацездатності військовослужбовця, що настала у зв'язку з виконанням службових обов'язків:

- Держава виплачує дітям, батькам та вдовам військовослужбовця, який загинув у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також іншим особам, які перебували на утриманні загиблого, одноразову допомогу, в цілому, в розмірі заробітної плати загиблого за десять років.

- Держава організовує похорони військовослужбовця, загиблого або померлого у зв'язку з виконанням або під час виконання службових обов'язків, і несе витрати за організацію його похорону.

- Держава виплачує військовослужбовцю у випадку його непрацездатності внаслідок каліцтва або захворювання, отриманого у зв'язку з виконанням службових обов'язків, одноразову допомогу в розмірі від 10 до 100 відсотків у розмірі його заробітної плати від шести місяців до семи років.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців у порівнянні із соціальним забезпеченням військовослужбовців ЗС України дає змогу дійти таких висновків щодо основних особливостей забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців:

по-перше, більшість нормативно-правових актів України, які розкривають сутність забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців ЗС України не враховують нинішній рівень життя і затрат, які військовослужбовці віддають, захищаючи свою країну, а саме: моральні, духовні, психічні, психологічні, фізичні та ін.;

по-друге, кожна країна має свої особливості та специфіку забезпечення соціального захисту військовослужбовців. Проте у більшості країн світу держава піклується як про якість соціального захисту військовослужбовців, так і про реальну можливість отримання ними цих пільг;

по-третє, гідне життя особистості, яке враховує необхідні потреби соціально-культурного розвитку може забезпечити лише гідний рівень соціальних гарантій військовослужбовців;

по-четверте, для забезпечення соціальних гарантій більшість країн світу реалізують цілий комплекс державних заходів, які спрямовані на забезпечення гідного рівня життя і задовільного самопочуття як самих військовослужбовців, так і членів їх сімей;

по-п'яте, одним із шляхів покращення забезпечення соціального захисту військовослужбовців ЗС України може бути надання кредиту на житло або самого житла на пільгових умовах. Це має бути прописано в довгостроковому контракті на службу в ЗС України або іншому військовому формуванні, що безпосередньо стимулюватиме до проходження служби.

Отже, нормативно-правове врегулювання питань забезпечення соціальних гарантій українських військовослужбовців і членів їх сімей має наближатися до міжнародних стандартів, зокрема країн-членів НАТО. Саме на це слід націлити вітчизняну специфіку системи соціального забезпечення.

3.2 Напрями вдосконалення механізмів адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту військовослужбовців

За період роботи Верховної Ради України у 2020 році, станом на 21.09.2020, було зареєстровано 1695 законопроектів, з них приблизно 64 на військово-ветеранську тему (3,7 %). За цей час було прийнято 290 Законів та Постанов ВРУ. З числа прийнятих нормативно-правових актів лише 6 стосуються соціального статусу ветеранів та умов проходження військової служби, а це становить 2 % від загальної кількості.

Серед прийнятих актів не всі мають на меті розв'язати поточну проблему системно. Наприклад, у межах другого етапу медичної реформи участь госпіталів ветеранів війни у новій системі фінансування, яка здійснюється через Національну службу здоров'я України, відтерміновується на один рік. На противагу цьому, питання щодо безперервного забезпечення харчуванням військовослужбовців, з яким виникли проблеми у зв'язку із COVID-19, було вирішено .

За цей період у парламенті було зареєстровано два законопроекти, які мають важливе стратегічне значення у сфері соціального захисту ветеранів, оскільки спрямовані на комплексне вирішення проблеми. Тож першочерговим завданням для Верховної Ради України на наступну сесію є прийняття нових законів «Про статус ветеранів і членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів» та «Про статус осіб, які сприяли захисту Батьківщини, та осіб, постраждалих внаслідок збройних конфліктів». Вони мають остаточно врегулювати питання надання статусів і оновити систему державної підтримки ветеранів відповідно до їхніх потреб.

На етапі розробки перебувають проекти законів, які мають на меті регламентувати забезпечення безкоштовним харчуванням у закладах освіти дітей загиблих ветеранів, а також встановлення гендерної рівності в армії.

Ще один законопроект покликаний заохотити українців до служби за контрактом. Проект закону №3044 передбачає право військовослужбовців строкової військової служби укласти контракт про проходження військової служби на 1 рік, а також додаткові підстави дострокового припинення строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу, у зв'язку з виникненням окремих сімейних обставин.

В документі передбачені положення, які визначають диференційований підхід до встановлення права на професійну адаптацію військових після звільнення зі служби залежно від безперервної вислуги років:

- до 10 років - отримання консультацій та сприяння у працевлаштуванні;
- від 10 до 25 років - проходження професійної перепідготовки (тривалістю до 500 годин) без стягнення платні за навчання та зі збереженням усіх видів забезпечення;
- від 25 років і більше - право на перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності.

В законопроекті прописана норма, за якою осіб, звільнених з військової служби (крім військовослужбовців строкової служби), служби в органах внутрішніх справ, Національної поліції, Служби судової охорони і державної пожежної охорони, в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації, в органах і підрозділах цивільного захисту, податкової міліції, у Державній кримінально-виконавчій службі, які мають безперервну вислугу від 10 до 25 років у календарному обчисленні та позитивні службові характеристики можуть бути внесені до категорій громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню.

Проектом пропонується поширити право на надання позачергово місцевими радами місць дітям резервістів, під час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві, у дитячих закладах за місцем проживання.

Збільшення виплат для військовослужбовців та резервістів (№3041а від 28.08.2020). Проектом пропонується виплата вихідної допомоги в розмірі двох

мінімальних заробітних плат (з 1 вересня 10000 грн) (а не двох прожиткових мінімумів станом на 1 січня календарного року для працездатних осіб, що у 2020 році складає 4204 грн) у випадку призову чи прийняття громадянина на військову службу. Резервістам на весь час виконання ними обов'язків служби у військовому резерві пропонується збільшити розмір грошових виплат з розрахунку не менше двох мінімальних заробітних плат (наразі сума складає до двох прожиткових мінімумів станом на 1 січня календарного року). Проект №3041а виправляє недоліки Закону України “Про військовий обов'язок і військову службу” щодо розміру вихідної допомоги, який було змінено Закон України “Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 28 грудня 2007 року № 107-VI, що було визнано неконституційним у рішенні КСУ від 22 травня 2008 року №10-рп/2008, а також зміни кратності розміру виплат резервістам (з мінімальної заробітної плати до розміру прожиткового мінімуму) Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року №1774.

Однак у проєкті відсутнє детальне фінансово-економічне обґрунтування, а зміна розміру вихідної допомоги покладає додаткові витрати на роботодавців, що разом зі збереженням середньої заробітної плати за військовослужбовцями на час дії особливого періоду становить значний фінансовий тиск на представників малого та середнього бізнесу в Україні.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у вивченні та вдосконаленні теоретичних положень щодо змісту адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців, формуванні пріоритетних напрямів розвитку такого регулювання, що дало змогу розробити рекомендації з удосконалення національного адміністративного законодавства у зазначеній сфері. Серед висновків, зроблених у дослідженні, найбільш суттєвими і важливими є такі:

1. Встановлено, що розвиток уявлень про адміністративно-правове регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України на рівні доктрини, законодавства й практики пройшов такі етапи: перший (з 20-х рр. XX ст. – до 1991 р.) характеризується формуванням основ адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців на тлі загальної теорії державного управління і правового регулювання у СРСР; другий (з 1991 р. – до березня 2014 р.) – характеризується доктринальною кристалізацією специфічних рис адміністративно-правового регулювання у зазначеній сфері; третій (з березня 2014 р. – дотепер) – підписанням угод про асоціацію з ЄС і послідовним розробленням теорії адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України відповідно до цих угод.

2. Доведено, що базовими елементами структури концепту «адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців» є: 1) нормативно-правова основа – адміністративно-правовий закон, що визначає строки вчинення дій, форму їх документальної фіксації, уповноважені органи держави (їх посадових осіб) та їхню компетенцію; 2) характер адміністративно-правових відносин у сфері організації соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України; 3) сутнісна частина – безпека військовослужбовців; документально зафіксовані обставини й умови діяльності військовослужбовців; правова кваліфікація дій

суб'єктів адміністративних відносин у зазначеній сфері; 4) можливість фактичного застосування пільг, грошових виплат, компенсацій.

3. Запропоновано авторське розуміння терміна «адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців, щодо забезпечення права військовослужбовців на охорону здоров'я»: це цілеспрямований владно-організуючий вплив органів публічного управління в межах їхніх повноважень на впорядкування суспільних відносин у сфері соціального захисту військовослужбовців, щодо забезпечення права військовослужбовців Збройних Сил України на охорону здоров'я, створення надійних умов для реалізації прав військовослужбовців на соціальний захист, його гарантування, захист і охорону. З'ясовано, що специфіка адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців як об'єкта адміністративно-правового регулювання зумовлена: розгалуженістю об'єкта, наявністю значної кількості нормативних актів, численністю суб'єктів.

4. Встановлено, що суб'єктами адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи місцевого самоврядування, Пенсійний фонд України, заклади охорони здоров'я, громадські правозахисні організації. Запропоновано запровадити Службу уповноваженого із соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України при Міністерстві оборони України, що дозволить ліквідувати прогалини у системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України. Розроблено проект Положення про Службу уповноваженого із соціального захисту військовослужбовців при Міністерстві оборони України.

5. Зроблено акцент на тому, що досвід публічно-правового адміністрування у сфері регулювання соціального захисту військовослужбовців збройних сил у країнах Європи прийнятний для наслідування Україною, а саме щодо:

перегляду адміністративних актів, які регулюють питання грошового забезпечення військовослужбовців, з метою прийняття єдиного законодавчого акта із цієї проблеми; доведення співвідношення посадового окладу та окладу за військове звання в структурі грошового утримання до 30 % відповідно за всіма категоріями посад військовослужбовців.

6. Сформульовано такі пропозиції до чинного законодавства у цій сфері:

1) розробити й ухвалити стратегію реформування соціального захисту військовослужбовців, Кодекс соціального захисту військовослужбовців;

2) створити єдину інноваційну інформаційну систему щодо видів, порядку надання, переліку документів, необхідних для звернення до суб'єкта, що надає соціальний захист офіцерському складу Збройних Сил України. Узяті за основу для згаданого Кодексу положення чинних актів законодавства з питань соціального захисту військовослужбовців повинні бути доповнені ґрунтовно розробленими основоположними поняттями, принципами верховенства права та іншими правовими засадами. Кодекс уявляється за класичною пандектною системою таким: 1) перша книга – загальні положення: предмет, мета і принципи правового регулювання; визначення основних понять; 2) друга книга – про соціальний захист офіцерського складу Збройних Сил України та їхні права в цій сфері.

7. Виявлені особливості міжнародно-правових стандартів у сфері соціального захисту військовослужбовців збройних сил, які містяться у правових нормах конвенцій, директив, резолюцій і рекомендацій, прийнятих міжнародними організаціями. З'ясовано, що систему міжнародно-правових стандартів у сфері соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України становлять: всесвітні і регіональні міжнародні акти із соціального захисту військовослужбовців; міжнародні документи, присвячені соціальному захисту офіцерського складу Збройних Сил України та їх забезпеченню; акти, прийняті міжнародними організаціями, що орієнтовані на розроблення стандартів у сфері соціального захисту.

8. Сформульовано пропозиції стосовно вдосконалення адміністративно-

правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України. Визначено переваги багатоканального фінансування вітчизняної сфери соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України, визначено умови запровадження обов'язкового соціального страхування офіцерів Збройних Сил України. Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін до Глави 5 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

«Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» шляхом встановлення адміністративної відповідальності за: порушення державних соціальних стандартів, норм і правил надання соціальної допомоги військовослужбовців; порушення законодавства про соціальну безпеку офіцерів Збройних Сил України. Повноваження з розгляду та вирішення таких справ доцільно покласти на Службу уповноваженого із соціального захисту військовослужбовців при Міністерстві оборони України.

Отже, прийняття нових нормативно-правових актів щодо адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців повинно бути спрямовано на реалізацію конституційних прав і свобод військовослужбовців, забезпечення рівних соціальних гарантій для всіх категорій військовослужбовців, незалежно від військового звання, підтримання стабільності у військовому середовищі, забезпечення їх у разі втрати працездатності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 року 2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1992>(дата звернення 21.11.2020).
2. Угода між державами-учасниками Співдружності Незалежних Держав про соціальні і правові гарантії військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей від 14 лютого 1992 р. 997_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_021#Text (дата звернення 25.10.2020).
3. І. Автушенко. Військовослужбовці та члени їх сімей як об'єкт соціального і правового захисту в умовах формування Збройних Сил України (1991-1996 рр.). стор. 103 - 107.
4. Розкрито чисельність та вартість утримання ЗСУ. URL:<https://mil.in.ua/uk/news/chyselnist-i-vartist-utrymannya-zsu-spysok/> (дата звернення 15.10.2020).
5. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011р. № 3668-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 12-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2011>(дата звернення 05.11.2020).
6. Даник В.Г., Говоруха В.В. Парадигма несилової складової в механізмах забезпечення національної безпеки держави. Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. №3 (30). С 311 – 325.
7. В.Дідач, М.Звягінцева, В.Лавренюк, аналітичний звіт «Що зробила Верховна Рада 8 скликання для ветеранів та військових за 5 років?», громадська організація «всеукраїнська правозахисна організація «Юридична Сотня». URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Verkhovna-Rada-Zvit.pdf> (дата звернення 24.10.2020).
8. В.Дідач, В.Івасик. Що було зроблено Верховною Радою 9 скликання для

ветеранів та військових у 2019 році? URL:https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/zvit_rada_9.pdf(дата звернення 05.10.2020).

9. Про внесення зміни до статті 133-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за безпідставну відмову у пільговому перевезенні окремих категорій громадян: Закон України від 03.10.2019 №166-IX. Відомості Верховної Ради. 2019, № 49, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2019> (дата звернення 05.10.2020).

10. Про внесення зміни до статті 3-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо Єдиного державного реєстру ветеранів війни: Закон України від 07.02.2019 № 2684-VIII. Відомості Верховної Ради. 2019. № 9, 52 ст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2019>(дата звернення 05.10.2020).

11. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії стосовно державних нагород, незаконне носіння військової форми одягу, наругу над місцем поховання захисника суверенітету та територіальної цілісності України та деяких інших осіб: Закон України від 06.06.2019 № 2747-VIII. Відомості Верховної Ради. 2019. № 29. 118 ст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2019>(дата звернення 05.10.2020).

12. В.Фацієвич, аналітичний звіт «Що зробила Верховна Рада для ветеранів та військових за перше півріччя 2020 року?», громадська організація «Всеукраїнська правозахисна організація «Юридична Сотня». URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Verkhovna-Rada-Zvit.pdf>

13. Конституції України від 28.06.1996 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1996> (дата звернення 25.10.2020).

14. Міністерство оборони України закликає громадськість долучитися до контролю за якістю харчування військовослужбовців URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ministerstvo-oboroni-ukrayini-zaklikaye-gromadskist-doluchitisya-do-kontrolyu-za-yakistyu-harchuvannya-vijskovosluzhbovciv>. (дата

звернення 05.10.2020).

15. Шкуропацький О.І. Поняття адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України. Вісник Харківського національного університету. 2015. № 20 С. 104-108

16. Р.Пінчук, О.Письменна. Покращення соціального і правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України як запорука формування професійного війська. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. № 60. С. 83-89.

17. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1992>(дата звернення 05.10.2020).

18. Про Порядок визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей грошової компенсації за належне їм для отримання житлового приміщення: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 року № 728. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2015-%D0%BF#Text>(дата звернення 05.10.2020).

19. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 року № 704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text>(дата звернення 05.10.2020).

20. Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу підрозділів Державної фіскальної служби, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 року № 426. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/> (дата звернення 05.10.2020).

21. Інструкція про організацію речового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України в мирний час та особливий період:

Наказ Міністерства Оборони України від 29.04.2016 №232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0768-16#Text>(дата звернення 05.10.2020).

22. Про затвердження порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим категоріям: Наказ Міністерства Оборони України від 07.06.2018 №260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0745-18#Text>(дата звернення 28.09.2020).

23. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями: Наказ Міністерства Оборони України від 31.07.2018 №380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1020-18#Text>(дата звернення 28.09.2020).

24. Відтік із ЗСУ: Чому з армії масово звільняються контрактники. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/vsi-na-vikhid-chomu-z-armii-masovo-zvilnyayutsya-kontraktniki-201908021005559>. (дата звернення 25.10.2020).

25. Підвищення грошового забезпечення військовослужбовцям в 2020 році. Електронні петиції №22/083500-еп. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/83498>.

26. Ухвала Верховного Суду від 18.03.2019 № Пз/9901/4/19 (№620/4218/18) Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78850668> (дата звернення 26.10.2020).

27. Про бюджетну політику Міністерства оборони України на 2020 рік. Наказ МО України від 18.02.2020 №45.

28. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 45, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1993>(дата звернення 26.10.2020).

29. Рішення Верховного Суду від 06.08.2019 №Пз/9901/12/19 (№160/3586/19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81394909>. (дата звернення 26.10.2020).

30. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від

06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005, № 35-36, № 37, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2005> (дата звернення 26.10.2020).

31. Х.Ковцун, М.Звягунцева, аналітичний звіт Юридичної Сотні «Судові справи захисників», громадська організація «Всеукраїнська правозахисна організація «Юридична Сотня». URL: <https://legal100.org.ua/analytics/sudovi-spravi-zahisnikov/> (дата звернення 26.10.2020).

32. Постанова Верховного Суду від 22 березня 2018 року, справа №823/795/17). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72901778> (дата звернення 15.11.2020).

33. Постанова Вищого адміністративного суду України від 04 лютого 2016 року у справі № 818/3655/1410. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77082985> (дата звернення 15.11.2020).

34. Постанова Верховного Суду від 20 лютого 2020 року, справа №760/10882/15-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80000913>.

35. Постанова Дніпропетровського адміністративного апеляційного суду у справі від 06.09.2017 у справі 804/7297/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69275560> (дата звернення 15.11.2020).

36. Постанова Вінницького апеляційного адміністративного суду у справі №802/867/16-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62691249> (дата звернення 15.11.2020).

37. Постанова Верховного Суду у справі №№826/2178/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77859957> (дата звернення 15.11.2020).

38. Постанова Верховного Суду 822/997/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72531904> (дата звернення 15.11.2020).

39. Постанова Верховного Суду 810/1897/17. Єдиний державний реєстр

судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72531904> (дата звернення 15.11.2020).

40. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду у справі від 05.11.2019 у справі 120/2883/19-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85674136> (дата звернення 15.11.2020).

41. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду у справі від 17.09.2020 у справі 120/1988/20-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91714365> (дата звернення 15.11.2020).

42. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 24.04.2017 у справі К/800/13311/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66271730> (дата звернення 15.11.2020).

43. Ухвала Верховного Суду України від 19.04.2019 у справі К/9901/3406/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81286191> (дата звернення 15.11.2020).

44. Постанова Верховного Суду України від 17.04.2018 у справі К/9901/26918/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73486861> (дата звернення 15.11.2020).

45. Постанова Вищого адміністративного Суду України від 25.08.2017 у справі К/800/22200/15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68362275> (дата звернення 15.11.2020).

46. Ухвала Верховного Суду України від 13.03.2019 у справі К/9901/58778/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/804815821> (дата звернення 15.11.2020).

47. Ухвала Верховного Суду України від 25.01.2019 у справі К/9901/569/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/804815821> (дата звернення 15.11.2020).

48. Постанова Верховного Суду України від 02.11.2018 у справі 760/11172/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77587029> (дата звернення 15.11.2020).

49. Постанова Верховного Суду України від 26.06.2018 у справі

750/5074/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74992487> (дата звернення 15.11.2020).

50. Справа "Юрій Миколайович Іванов проти України" (Заява N 40450/04). Рішення ЄСПЛ від 15.01.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text. (дата звернення 26.10.2020).

51. Л.Василенко, В.Лавренюк, Ю.Морій. Біла книга. Аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх сімей в Україні. 2018. С.105

52. Військово-юридичний словник. Уклад.: І.В. Авдошин, А.М. Бережний, С.Я. Бескоровайний та ін.; за ред. А.М. Колодія, В.Й. Пашинського. К.: НУОУ, 2009. 152 с.

53. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України. Упорядники: Пилипчук В.Г., Коваль В.П., Богуцький П.П., Беланюк М.В., Дорогих С.О., Доронін І.М., Радзієвська О.Г. К.: Видавничий дім «АртЕк». 2019. С. 358.

54. М.Островська, Л.Кляровська, Н.Фещик, Н.Івашкова. Гарантії соціального захисту ветеранів війни у сфері трудових правовідносин. Київ. 2018. С.37

55. Збірник матеріалів круглого столу. Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи. Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідного інституту інформатики і права. Упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. К.: ФОП Ямчинський О.В., 2019. С.168.

56. П.П. Глущенко, Н.Н. Жильский. Административное право. Краткий курс: научн. пособ. К, 2011. С.18-21

57. Панченко Г.В. Соціально-правовий захист учасників бойових дій в Україні: автореф. дис... кандидата юрид. наук: 12.00.05 «Трудове право, право соціального забезпечення». Харківський національний університет внутрішніх

справ. Харків, 2018. 14 с.

58. Мазур Л.Б. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення права військовослужбовців Збройних Сил України на охорону здоров'я: дис... кандидата юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право». Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 17 с.

59. Шкуропацький О.І. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України: дис... кандидата юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право». Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 19 с.

60. Звіт за результатами дослідження системи соціального захисту учасників бойових дій та членів родин загиблих в АТО компанії GfK на замовлення Координатора проектів ОБСЄ в Україні від 15.12.2016. URL: https://drive.google.com/file/d/1pf8wfbpAdYeQX_-hqU7GRLWCPS-zErpT/view?usp=sharing (дата звернення 26.10.2020).

61. Аудит робочих процесів надання гарантій та послуг ветеранам війни. URL: <https://drive.google.com/file/d/12CGvJRRWQPKsBYI8GHJOEJB>. (дата звернення 26.10.2020).

62. М.Туркот. наукова стаття «Розмежування адміністративної і дисциплінарної відповідальності військовослужбовців» Вісник Національної академії прокуратури України. К, 2017. № 1. С. 40–47.

63. Є.Гордієнко. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. Ефективність державного управління. 2018. ВИП. 1 (54). Ч. 1. URL: <http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo> (дата звернення 26.10.2020).

64. О.Чорномаз. Питання вдосконалення адміністративного законодавства України у напрямі гармонізації зі стандартами та вихідними засадами права Європейського Союзу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2016. Вип. 3. С.

223-231.

65. Ю.Шолудько, О.Потопахіна. Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. Проблеми трудового права та права соцзабезпечення. 2018. С. 55-68.

66. О.Шкуропацький. Світовий досвід адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». Випуск 22, 2016 рік. С. 118-122.

67. М.Кравченко, А.Разумцева, В.Трач. Шляхи вдосконалення державного регулювання системи соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні. Державне управління: теорія та практика. Випуск 1, 2017 рік. С. 38-49.

68. Ю.Дідовець. Щодо правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Випуск 4, 2018 рік.

69. Кондратенко О. Загальні засади нормативно-правового забезпечення державного управління у сфері соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їх сімей. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 4. С. 113-120.

70. Кириченко А. Нормативно-правові механізми забезпечення медико-соціального захисту учасників АТО в Україні. Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика. 2016. Вип. 25. С. 435-444.

71. Даник В.Г., Говоруха В.В. Парадигма несилової складової в механізмах забезпечення національної безпеки держави // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. №3 (30). С 311 – 325.

72. С. Басараб. Обличчям до військових. Військо України. К, 2014. №12. С. 6-11.

73. А.Папікян. Формування системи соціального і правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України. Вісник Національного

університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 801. С. 147-152.

74. Л.Цюкало. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та його суть. Ефективна економіка, Випуск № 7, 2017. С. 20-28

75. А.Гембар, А.Краковська. Особливості розмежування адміністративної та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. URL: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/6665> (дата звернення 26.10.2020).

76. О.Полякова. Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспуденція №9-2 Том 1, 2014. С. 101-103.

77. І.Марко, Є.Марко, І.Чернишова. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2019. № 2. С. 135-142.

78. Р.Пінчук, О.Письменна. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Вип. 83 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2019. С. 175-183.

79. І.Дацюк. Порівняльний аналіз механізму соціально-правового захисту військовослужбовців у розвинутих країнах світу. Державне будівництво. 2007. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_48.

80. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання статусу та соціальних гарантій окремим особам із числа учасників антитерористичної операції: Закон України від 04.12.2019 № 329-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 13, С.14-16.

81. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України 24 березня 1999 року № 548-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23, С.11-18

82. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 року № 551-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999.

№ 22-23. ст.197.

83. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. ст.385.

84. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей: Постанова КМУ від 28 березня № 214.2018 р.

85. Кодекс України про адміністративні правопорушення: від 07.12.84, № 8074-10. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984. додаток до № 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1984>(дата звернення 26.10.2020).

86. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2018>(дата звернення 26.10.2020).

87. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1991>(дата звернення 26.10.2020).

88. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 № 912-IX. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI00766A.html

89. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-XI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1991>(дата звернення 26.10.2020).

90. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. №44, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1993>(дата звернення 26.10.2020).

91. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24.03.1998 № 203/98-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 40-41, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1998>(дата звернення 26.10.2020).

92. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України: затв. Радою національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>(дата звернення 26.10.2020).

93. Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України: затв. наказом Міноборони України, від 26.05.2014 № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/0611-14>(дата звернення 28.10.2020).

94. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2015>(дата звернення 28.10.2020).

95. Про внесення змін до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо удосконалення деяких питань проходження громадянами військової служби: Закон України від 03.10.2019 № 161-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019, № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2019>(дата звернення 28.10.2020).

96. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання військового обов'язку та проходження військової служби: Закон України від 17.10.2019 № 205-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, (№ 3). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y2019>(дата звернення 28.10.2020).

97. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо військових звань військовослужбовців: Закон України від 04.06.2020. № 680-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-20>(дата звернення 26.10.2020).

98. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-199> (дата звернення 26.10.2020).

99. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Закон України від 23.04.1999 № 613-XIV. Відомості Верховної Ради

України (ВВР). 1999.(№ 22-23). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1y1999>(дата звернення 26.10.2020).

100. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2013. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-20163>(дата звернення 28.10.2020).

101. Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016. № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2016>(дата звернення 28.10.2020).

102. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 497. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>(дата звернення 28.10.2020).

